

**YENISARBADEMLI-ISPARTA YÖRESİNDEKİ
DOĞAL FAYDALI BİTKİLER
ÜZERİNE ARASTIRMALAR**

Özlem DOĞANOĞLU

**Yüksek Lisans Tezi
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI
ISPARTA-2004**

**T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**YENİSARBADEMLİ - İSPARTA YÖRESİNDEKİ
DOĞAL FAYDALI BİTKİLER
ÜZERİNE ARASTIRMALAR**

Özlem DOĞANOĞLU

Danışman : Yrd. Doç. Dr. İsmail DUTKUNER

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
ORMAN MÜHENDİSLİĞİ ANABİLİM DALI**

İSPARTA, 2004

İÇİNDEKİLER

Sayfa

İÇİNDEKİLER	i
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	vii
SEKİLLER DİZİNİ	viii
ÇİZELGELER DİZİNİ	x
1. GIRIS	1
2. KAYNAK BİLGİSİ	4
2.1. Kaynak Özeti	4
2.2. Yörede Bulunan Taksonlar Hakkında Genel Bilgiler	6
2.2.1. <i>Equisetum ramossisimum</i> Desf. (Equisetaceae)	6
2.2.2. <i>Juniperus oxycedrus</i> L. (Cupressaceaea)	7
2.2.3. <i>Berberis crataegina</i> DC. (Berberidaceae)	8
2.2.4. <i>Berberis vulgaris</i> L. (Berberidaceae)	8
2.2.5. <i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik (Cruciferae)	9
2.2.6. <i>Nasturtium officinale</i> R. B. (Cruciferae)	10
2.2.7. <i>Rumex acetosella</i> L. (Polygononaceae)	11
2.2.8. <i>Chenopodium album</i> L. (Chenopodiaceae)	11
2.2.9. <i>Chenopodium foliosum</i> (Moench) Aschers (Chenopodiaceae)	12
2.2.10. <i>Hypericum perforatum</i> L. (Guttiferae)	12
2.2.11. <i>Malva sylvestris</i> L. (Malvaceae)	13
2.2.12. <i>Rhus coriaria</i> L. (Anacardiaceae)	14
2.2.13. <i>Rubus ideus</i> L. (Rosaceae)	15
2.2.14. <i>Fragaria vesca</i> L. (Rosaceae)	16
2.2.15. <i>Geum urbanum</i> L. (Rosaceae)	17
2.2.16. <i>Rosa canina</i> L. (Rosaceae)	17
2.2.17. <i>Crataegus monogyna</i> Jacq. (Rosaceae)	18

2.2.18. <i>Ammi visnaga</i> (L.) Lam. (Umbelliferae).....	19
2.2.19. <i>Ecballium elaterium</i> (L.) A. Rich. (Cucurbitaceae).....	20
2.2.20. <i>Anethum graveolens</i> L. (Umbelliferae).....	21
2.2.21. <i>Conium maculatum</i> L. (Umbelliferae).....	21
2.2.22. <i>Achillea nobilis</i> L. (Compositae).....	22
2.2.23. <i>Matricaria chamomilla</i> L. (Compositae).....	23
2.2.24. <i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertner (Compositae).....	23
2.2.25. <i>Sonchus asper</i> (L.) Hill. (Compositae).....	24
2.2.26. <i>Taraxacum officinalis</i> Web. (Compositae).....	25
2.2.27. <i>Hyoscyamus niger</i> L. (Solanaceae).....	25
2.2.28. <i>Digitalis ferruginea</i> L. (Scophulariaceae).....	26
2.2.29. <i>Teucrium polium</i> L. (Labiatae).....	27
2.2.30. <i>Phlomis pungens</i> Willd. (Labiatae).....	27
2.2.31. <i>Marrubium vulgare</i> L. (Labiatae).....	28
2.2.32. <i>Sideritis libanotica</i> Labill. (Labiatae).....	28
2.2.33. <i>Melissa officinalis</i> L. (Labiatae).....	29
2.2.34. <i>Nepeta italica</i> L. (Labiatae).....	29
2.2.35. <i>Origanum vulgare</i> L. (Labiatae).....	30
2.2.36. <i>Mentha pulegium</i> L. (Labiatae).....	30
2.2.37. <i>Salvia fructicosa</i> Miller. (Labiatae).....	31
2.2.38. <i>Salvia sclarea</i> L. (Labiatae).....	32
2.2.39. <i>Salvia officinalis</i> L. (Labiatae).....	33
2.2.40. <i>Plantago major</i> L. (Plantaginaceae).....	33
2.2.41. <i>Urtica dioica</i> L. (Urticaceae).....	34
2.2.42. <i>Acarus calamus</i> L. (Araceae).....	35
2.2.43. <i>Avena barbata</i> Pott ex Link. (Graminae).....	36
3. MATERYAL VE YÖNTEM	38
3.1. Materyal	38
3.1.1. Arastirma Alaninin Tanitimi	38

3.1.1.1. Coğrafik Konumu.....	38
3.1.1.2. Jeolojik Durumu.....	38
3.1.1.3. İklimi.....	41
3.1.1.4. Yörenin Florası.....	44
3.1.1.5. Orman Varlığı.....	45
3.1.1.6. Yörenin Faunası.....	45
3.2. Yöntem.....	46
4. BULGULAR.....	49
4.1. <i>Equisetum ramossimum</i> Desf.....	50
4.2. <i>Juniperus oxycedrus</i> L.....	50
4.3. <i>Berberis crataegina</i> DC.....	50
4.4. <i>Berberis vulgaris</i> L.....	52
4.5. <i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.....	52
4.6. <i>Nasturtium officinale</i> R. B.....	52
4.7. <i>Rumex acetosella</i> L.....	55
4.8. <i>Chenopodium foliosum</i> L.....	55
4.9. <i>Chenopodium album</i> L.....	55
4.10. <i>Hypericum perforatum</i> L.....	55
4.11. <i>Malva sylvestris</i> L.....	57
4.12. <i>Rhus coriaria</i> L.....	57
4.13. <i>Rubus idaeus</i> L.....	59
4.14. <i>Fragaria vesca</i> L.....	59
4.15. <i>Geum urbanum</i> L.....	61
4.16. <i>Rosa canina</i> L.....	61
4.17. <i>Crataegus monogyna</i> Jacq.....	61
4.18. <i>Ammi visnaga</i> (L.) Lam.....	61
4.19. <i>Ecballium elaterium</i> (L.) A. Rich.....	64
4.20. <i>Anethum graveolens</i> L.....	64
4.21. <i>Conium maculatum</i> L.....	64

4.22. <i>Achillea nobilis</i> L.....	67
4.23. <i>Matricaria chamomilla</i> L.....	67
4.24. <i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertner.....	67
4.25. <i>Sonchus asper</i> (L.) Hill.....	69
4.26. <i>Taraxacum officinalis</i> Web.....	69
4.27. <i>Hyoscyamus niger</i> L.....	69
4.28. <i>Digitalis ferruginea</i> L.....	69
4.29. <i>Teucrium polium</i> L.....	72
4.30. <i>Phlomis pungens</i> Willd.....	72
4.31. <i>Marrubium vulgare</i> L.....	72
4.32. <i>Sideritis libanotica</i> Labill.....	74
4.33. <i>Melissa officinalis</i> L.....	74
4.34. <i>Nepeta italica</i> L.....	74
4.35. <i>Origanum</i> spp.....	74
4.36. <i>Mentha pulegium</i> L.....	76
4.37. <i>Salvia sclarea</i> L.....	76
4.38. <i>Salvia fruticosa</i> Miller.....	76
4.39. <i>Salvia officinalis</i> L.....	76
4.40. <i>Plantago major</i> L.....	78
4.41. <i>Urtica dioica</i> L.....	78
4.42. <i>Acarus calamus</i> L.....	80
4.43. <i>Avena barbata</i> Pott ex Link.....	81
5. TARTISMA VE SONUÇ	82
6. KAYNAKLAR	86
ÖZGEÇMİS	90

ÖZET

Bu çalışmada, floristik açıdan zengin bir yöre olan Yenisarbademli Yöresi'nin doğal faydalı bitki taksonları araştırılmıştır. Araştırma sonucu 43 değişik doğal faydalı bitki taksonu tespit edilmiştir.

Yöre halkı tarafından çeşitli organlarından yararlanılan bu taksonların kullanım oranları, kullanım amaçları ve yöresel isimleri incelenmiştir. Bir kısmının yaprak ve sürgünlerinden, [*Equisetum ramossissimum* Desf., *Berberis vulgaris* L., *Berberis crataegina* DC., *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Nasturtium officinale* R.B., *Rumex acetosella* L., *Chenopodium album* L., *Malva sylvestris* L., *Rhus coriaria* L., *Rubus ideus* L., *Fragaria vesca* L., *Anethum graveolens* L., *Achillea nobilis* L., *Sonchus asper* (L.) Hill., *Taraxacum officinalis* Web., *Teucrium polium* L., *Phlomis pungens* Willd., *Marrubium vulgare* L., *Sideritis libanotica* Labill., *Melissa officinalis* L., *Origanum* spp., *Mentha pulegium* L., *Salvia sclarea* L., *S. fruticosa* Miller., *S. officinalis* L., *Plantago major* L., *Urtica dioica* L., *Avena barbata* Pott ex Link.], bir kısmının meyve ve kozalaklarından, [*Juniperus oxycedrus* L., *Berberis vulgaris* L., *B. crataegina* DC., *Chenopodium foliosum* L., *Rhus coriaria* L., *Rubus ideus* L., *Fragaria vesca* L., *Rosa canina* L., *Crataegus monogyna* Jacq., *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich., *Silybum marianum* (L.) Gaertner., *Taraxacum officinalis* Web., *Hyoscyamus niger* L., *Nepeta italica* L., *Urtica dioica* L., *Avena barbata* Pott ex Link.], bir kısmının kökünden, [*Geum urbanum* L., *Acarus calamus* L., *Malva sylvestris* L., *Conium maculatum* (L.)], bir kısmının çiçeklerinden, [*Hypericum perforatum* L., *Fragaria vesca* L., *Anethum graveolens* L., *Achillea nobilis* L., *Matricaria chamomilla* L., *Silybum marianum* (L.) Gaertner., *Taraxacum officinalis* Web., *Marrubium vulgare* L.] faydalanılmaktadır.

Faydalı bitkiler bakımından oldukça zengin olan yörede her bir takson, potansiyel, ekonomik olarak değerlendirilmeli ve kültürüyle ilgili detaylı çalışmalar yapılmalıdır.

ANAHTAR KELİMELER: Faydalı bitkiler, Tıbbi ve aromatik bitkiler, Isparta

ABSTRACT

In this study, natural plants of Yenisarbademli region which is rich in flora, werw researched. At the end of the research 43 different natural useful plants taxa were investigated.

Using ratio, using aim, and local names of these taxas were investigated. Different parts of these plants are used by local people.

Some of these plants are utilized for their leaves and shoots. [*Equisetum ramossissimum* Desf., *Berberis vulgaris* L., *Berberis crataegina* DC., *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Nasturtium officinale* R.B., *Rumex acetosella* L., *Chenopodium album* L., *Malva sylvestris* L., *Rhus coriaria* L., *Rubus ideus* L., *Fragaria vesca* L., *Anethum graveolens* L., *Achillea nobilus* L., *Sonchus asper* (L.) Hill., *Taraxacum officinalis* Web., *Teucrium polium* L., *Phlomis pungens* Willd., *Marrubium vulgare* L., *Sideritis libanotica* Labill., *Melissa officinalis* L., *Origanum* spp., *Mentha pulegium* L., *Salvia sclarea* L., *S. fruticosa* Miller., *S.officinalis* L., *Plantago major* L., *Urtica dioica* L., *Avena barbata* Pott ex Link.], some utilized for their fruits and cones, [*Juniperus oxycedrus* L., *Berberis vulgaris* L., *B crataegina* DC., *Chenopodium foliosum* L., *Rhus coriaria* L., *Rubus ideus* L., *Fragaria vesca* L., *Rosa canina* L., *Crataegus monogyna* Jacq., *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich., *Silybum marianum* (L.) Gaertner., *Taraxacum officinalis* Web., *Hyoscyamus niger* L., *Nepeta italica* L., *Urtica dioica* L., *Avena barbata* Pott ex Link.], some utilized for their roots, [*Geum urbanum* L., *Acarus calamus* L., *Malva sylvestris* L., *Conium maculatum* (L.)], some utilized for their flowers, [*Hypericum perforatum* L., *Fragaria vesca* L., *Anethum graveolens* L., *Achillea nobilus* L., *Matricaria chamomilla* L., *Silybum marianum* (L.) Gaertner., *Taraxacum officinalis* Web., *Marrubium vulgare* L.].

Each taxa should be appreciated as economic potential and detailed research on their culture should be conducted in this species-rich region.

KEYWORDS: Useful-plants, medicinal and aromatic plants, Isparta

ÖNSÖZ

“Yenisarbademli- Isparta Yöresindeki Dogal Faydali Bitkiler Üzerine Arastirmalar” konulu bu çalisma Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisligi Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans tezi olarak hazirlanmistir.

Bu konuda bana Yüksek Lisans çalismasi yapma firsatini veren, çalismanin baslatilmasi, gerçekleştirilmesi ve sonuca ulastirilmasinda kiymetli yardimlarini esirgemeyen degerli hocam, Sayin Yrd. Doç. Dr. Ismail DUTKUNER’e (Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisligi Bölümü Orman Botanigi Anabilim Dalı) sonsuz tesekkürlerimi sunarim.

Çalismanin yürütülmesinde bilgilerinden faydalandigim Sayin Prof. Dr. Abdullah GEZER’e (Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisligi Bölümü) ve Sayin Yrd. Doç. Dr Hüseyin FAKIR’e (Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi Orman Mühendisligi Bölümü), taksonlarin teshisinde çok büyük yardimlarini aldigim Sayin Yrd. Doç. Dr. Süleyman GÖKTÜRK’e (Akdeniz Üniversitesi, Biyoloji Bölümü), tesekkür ederim.

Çalismam sirasinda her daim desteklerini gördüğüm sevgili aileme, arazi çalismalarim sirasinda benden yardimlarini esirgemeyen Yenisarbademli halkina tesekkür etmeyi bir borç bilirim.

Arastirma sonuçlarinin ülkemiz ormanciligina faydali olmasini dilerim.

Haziran-2004

Özlem DOGANOGLU

SEKILLER DIZINI

	Sayfa
Sekil 3.1. Davis'in Grid sistemine göre karelenmiş Türkiye Haritası.....	39
Sekil 3.2. Arastirma Alaninin Konumu.....	40
Sekil 3.3. Arastirma Alaninda Yagisin Mevsimlere Dagilisi	42
Sekil 3.4. Arastirma Alaninda P. Evapotranspirasyon Grafigi.....	44
Sekil 4.1. <i>Equisetum ramossisimum</i> Desf.....	51
Sekil 4.2. <i>Juniperus oxycedrus</i> L.....	51
Sekil 4.3. <i>Berberis crataegina</i> DC.....	53
Sekil 4.4. <i>Berberis vulgaris</i> L.....	53
Sekil 4.5. <i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik.....	54
Sekil 4.6. <i>Nasturtium officinale</i> R. B.....	54
Sekil 4.7. <i>Chenopodium foliosum</i> L.....	56
Sekil 4.8. <i>Chenopodium album</i> L.....	56
Sekil 4.9. <i>Hypericum perforatum</i> L.....	58
Sekil 4.10. <i>Malva sylvestris</i> L.....	58
Sekil 4.11. <i>Rhus coriaria</i> L.....	60
Sekil 4.12. <i>Rubus ideus</i> L.....	60
Sekil 4.13. <i>Geum urbanum</i> L. köklerinin toplanmasi.....	62
Sekil 4.14. <i>Geum urbanum</i> L.'nin toplanmis kökleri.....	62
Sekil 4.15. <i>Rosa canina</i> L.....	63
Sekil 4.16. <i>Crataegus monogyna</i> Jacq.....	63
Sekil 4.17. <i>Ammi visnaga</i> (L.) Lam.....	65
Sekil 4.18. <i>Ecballium elaterium</i> (L.) A. Rich.....	65
Sekil 4.19. <i>Anethum graveolens</i> L.....	66
Sekil 4.20. <i>Conium maculatum</i> L.....	66
Sekil 4.21. <i>Achillea nobilis</i> L.....	68
Sekil 4.22. <i>Matricaria chamomilla</i> L.....	68

Sekil 4.23. <i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertner.....	70
Sekil 4.24. <i>Sonchus asper</i> (L.) Hill.....	70
Sekil 4.25. <i>Hyoscyamus niger</i> L.....	71
Sekil 4.26. <i>Digitalis ferruginea</i> L.....	71
Sekil 4.27. <i>Teucrium polium</i> L.....	73
Sekil 4.28. <i>Phlomis pungens</i> Willd.....	73
Sekil 4.29. <i>Sideritis libanotica</i> Labill.....	75
Sekil 4.30. <i>Melissa officinalis</i> L.....	75
Sekil 4.31. <i>Mentha pulegium</i> L.....	77
Sekil 4.32. <i>Salvia sclarea</i> L.....	77
Sekil 4.33. <i>Plantago major</i> L.....	79
Sekil 4.34. <i>Urtica dioica</i> L.....	79
Sekil 4.35. <i>Acarus calamus</i> L.....	81

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 3.1. Yenisarbademli Meteroloji İstasyonuna ait İklim Verileri(1971-1994).....	41
Çizelge 3.2. Thorntwait Yöntemine Göre Yenisarbademli'nin Su Bilançosu	43
Çizelge 4.1. Yörede tespiti yapılan taksonların listesi.....	49

1.GIRIS

Orman, çayir ve mera alanlarında dogal olarak yetisen bir çok ağaç, çali ve otsu bitkilerin, asli orman ürünü olan odunu disinda kullanılan, kabuk, yaprak, çiçek, meyve, tohum, kök gibi çeşitli organlari, orman yan ürünü olarak degisik endüstriyel alanlarda degerlendirilmektedir.

Çalışma alanında yasayan insanların, geçmiş yıllar sonucu çeşitli tecrübeleriyle elde etmiş olduklari bitkilerin kullanımına yönelik bazı gelenek ve göreneklere bulunmaktadır. Bu kullanım şekilleri gıda, ilaç yapımı, çeşitli boya, süs esyasi, süs bitkisi olarak degisiklikler göstermektedir.

Bu bağlamda, yörede bulunan bir çok bitki, kullanılan özelliğiyle ilgili olarak ele alınmış ve incelenmiştir.

Ülkemiz, dogal kaynaklar bakımından önemli bir konumdadır. Floristik açıdan da oldukça zengindir. Bu konuda son yıllarda yapılan çalışmalarda, ülkemizin bitki zenginliğinde takson sayısının 10.000'leri geçtiği belirtilmektedir (Davis, 1965).

Çevre ve ormanlar giderek artan bir baskı ve yok olma tehdidi altındadır. Öte yandan ekosistemin en önemli unsurlarından biri olan ormanların korunması, geliştirilmesi üzerinde araştırmalar devam etmektedir. Yapılan çalışmalarda da görülmüştür ki; ormanların korunmasıyla sadece ekosistemin devamlılığı sağlanmamakta, insan yaşamında da önemli iyileşmeler olmaktadır. Ormanlar aynı zamanda yenilenebilir enerji kaynaklarıdır ve ormanları oluşturan türlerin biyolojik özellikleri ile ekolojik isteklerine uygun olarak işletilmesi, sürdürülebilirliğin güvencesidir. Yüzyilin basından itibaren artan odun hammaddesi ihtiyacı, dogal ormanlardan ve ağaçlandırılmış alanlardan sağlanmaktadır. Bununla birlikte insanlığın varlığından beri ormanların, odun hammaddesi disındaki ürünlerden de faydalanılmaktadır. Bu faydalanma şekli, özellikle son yıllarda dogal maddelere olan ihtiyaç nedeniyle daha büyük bir önem kazanmıştır.

Günümüzde bazı dogal faydalı bitkiler kültüre alınmış olmasına rağmen, önemli bir kısmı sadece dogada yayılış göstermektedir. Bu bitkilerin bulunması, tespiti ve üretilerek çoğaltılması bazı botanik bilgilerini gerektirir. Oysa, halk bunu kendi arasında dilden dile, birbirlerine anlatarak ve söylenerek öğretmekte ve öğrenmektedir. Ancak zaman içinde faydalanma yöntemlerindeki bilinçsiz ve bilim dışı uygulamalar bir çok önemli taksonu zaman içerisinde neslini tehdit eder hale getirmiştir.

Kalkınmakta olan ülkemizde ihracat gelirlerinin artırılmasına ve yeni döviz kaynaklarına ihtiyaç duyulmaktadır. Flora açısından oldukça zengin olan Yenisarbademli yöresinde, bu zenginliğe paralel olarak, çok sayıda orman yan ürünü veren odunsu ve otsu faydalı bitkiler mevcuttur. Bu faydalı bitkilerden elde edilen yan ürünler; basta tıp ve eczacılık olmak üzere kimya, boya, kozmetik gibi değişik sanayi alanlarında kullanılmakta, ayrıca çeşitli gıda ve besin değerleri taşımaktadır. Öte yandan, özellikle son yıllarda ülkemizde, doğal bitkilerimizden, süs bitkisi olarak yararlanma olanakları da araştırılmaktadır.

Doğadan gelen hastalık ve rahatsızlıkları yine doğadan elde edilecek çarelerle iyileştirme yolları, insanları eskiden beri bitkisel kaynakları kullanmaya yöneltmiştir. Bu nedenle lezzet, koku, tat verici, istah açıcı, ferahlatıcı bitkilerin bilinmesi, gerek sağlık, gerekse sosyo-ekonomik yönden önem taşımaktadır (İlisulu, 1992).

Arastırma alanında, geleneksel olarak kullanılmakta olan veya kullanılmasa bile kullanım değeri bulunan faydalı bitkileri belirlemek, bu hususta literatüre katkıda bulunmak, bunların yörede kullanılış amacı ile genel kullanılış amaçlarını kıyaslamak, tehdit altında olanları tespit ederek, korunmasını sağlamak, planlanmasına ve yaygınlaştırılmasına yönelik önerilerde bulunmak, çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu görüşlerin ışığında, Kızıldağ Milli Parkı sınırları içerisinde kalan Yenisarbademli yöresindeki doğal faydalı bitkilerin, tespiti, yöresel adları, yararlanma şekilleri ve kullanım amaçları araştırılmıştır. Böylece, tespit edilen bitkilerin korunması, yetiştirilmesi, gerekirse yönetimi konularında aydınlatıcı ve yönlendirici bilgiler sağlanmaya çalışılmıştır. Bu konuda bugüne kadar bir çalışmanın, araştırma alanımızda yapılmamış olması, çalışmanın önemini bir kat daha artırmaktadır.

Bu çalışma, yörede kullanılan önemli taksonların tespiti açısından sık sık arazi çalışmaları ile desteklenmiştir. Öncelikle yöre halkı tarafından bilinen taksonların belirlenmesi amacıyla onlarla görüşmeler yapılmıştır. Daha sonra belirlenen taksonlar yılın değişik zamanlarında toplanmış ve herbaryum örnekleri oluşturulmuştur. Oluşturulan herbaryum örnekleri S.D.Ü. Orman Fakültesi Herbaryumu'na kazandırılmıştır. Herbaryum örneği haline getirilen bitkilerin teşhisleri S. D. Ü. Orman Fakültesi, Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümü'nde ve Akdeniz Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nde yapılmıştır.

Ayrıca yöre halkının hangi bitkiyi nasıl ve nerede kullandıkları belirlenmiş, bu bitkilerin drog özelliklerine uygun olarak kullanılıp kullanılmadığı da literatür çalışması ile desteklenmiştir.

Arastirma bes bölüm altında toplanmis olup, birinci bölümde; giris basligi altında faydali bitkilerin önemi ve Türkiye'deki durumu verilmistir. İkinci bölümde kaynaklar basligi altında kullanılan kaynak özetleri ve yörede tesbiti yapılan taksonlar hakkında literatür bilgileri verilmistir. Üçüncü bölümde, örneklerin toplandigi Yenisarbademli yöresinin tarihçesi, cografik konumu, jeolojik yapisi, iklim özellikleri ile örneklerin nasıl toplandigi, kurutulduğu, preparasyon isleminin nasıl yapıldigi ve çalısmalarda uygulanan yöntemler belirtilmistir. Dördüncü bölümde, Yenisarbademli yöresinden toplanan taksonların listesi ve taksonlar hakkında tespit edilen bilgiler sunulmustur. Besinci bölümde ise elde edilen bulguların irdelenmesi ve sonuçlar açıklanmistir.

2. KAYNAK BILGISI

2.1. Kaynaklar Özeti

Bu baslik altında, dogal faydalı bitkiler ile ilgili olarak dünya ve Türkiye ormancılık literatüründe yer alan, çalışma konusuyla doğrudan ilgili olan bazı önemli yayınlar, yazarlarının isimlerine göre alfabetik olarak düzenlenerek özetlenmiştir.

Akgül (1993), “Baharat Bilimi ve Teknolojisi” adlı kitabında baharatları, kelimenin dilbilimsel anlamının çağrıştırdığı şekli ve öncelikle beslenme ana ekseninde ele almış, gıda bilimi ve teknoloji açısından incelemiştir. Yazar, bunların yani sıra, kitabında baharatların kullanım alanlarının kesitiği bazı noktaları düşünerek, biyolojiden tarıma, kimyadan eczacılığa kadar değişik yaklaşımlara da yer vermiştir.

Ansin vd. (1994), “Doğu Karadeniz Bölgesi Önemli Yan Ürün Veren Odunsu ve Otsu Bitkileri” adlı TOAG projesinde, Doğu Karadeniz Bölgesi’nde doğal odunsu ve otsu bitkilerle ilgili olarak yaklaşık 100 taksondan oluşan bir sistematik dizin verilmiş, dizinde bulunan taksonların önemli botanik özellikleri, tanımları, araştırma alanındaki yayılışları, yetiştirme ortamı istekleri, yan ürünleri ve kullanım alanları, ekonomiye katkıları ve endemiklerin belirlenmeleri konularında bir veri tabanı oluşturulmuştur.

Baytop (1972; 1985), “Farmasötik Botanik”, “Farmasötik Botanik Uygulamaları” adlı eserlerinde, ülkemizde doğal olarak yetişen ve eczacılıkta yararlı olan çok sayıda bitki taksonu, botanik, morfolojik ve sistematik yönleriyle tanıtılmıştır.

Baytop (1963), “Türkiye’nin Tıbbi ve Zehirli Bitkileri” adlı yapıtında yaklaşık 1000 takson, familyalarına göre tür düzeyinde yayılışları, kullanılan kısımları, kimyasal içerikleri ve kullanış şekilleri ayrı ayrı belirtilmiştir. Bunlardan bir kısmının halen terk edilmiş olduğu, ancak sadece halk tarafından ilaç olarak kullanıldığı, bunların da bir bütünlük oluşturması açısından listeye alındıkları belirtilmiştir. Eserde ayrıca, Türkiye’nin yerli bitkileri yanında ülkemizde natüralize (dogallanmış) olan bazı bitkilere de yer verilmiştir.

Baytop (1984), “Türkiye’de Bitkilerle Tedavi (Geçmişte ve Bugün)” adlı eserinde ise önce binlerce yıldan beri kullanılan şifalı bitkilerin tarihsel gelişimi, çeşitli dillerde isimleri, yetiştirilmeleri, ilaçların hazırlanması, tıbbi bitkilerin kimyasal bileşimleri, etkileri ve kullanış yöntemleri hakkında genel bilgiler verilmiştir. Eserin ana bölümünde ise,

Türkiye'nin kullanılan tıbbi bitkilerinin familyaları, botanik özellikleri, kimyasal bileşimleri, yöresel isimleri, kullanış şekilleri konusunda bilgi verilmiştir. Ayrıca eserin sonunda 97 bitkinin resimleri verilmiş, tüm bitkiler tedavi etkilerine göre sınıflandırılmıştır. Eser Latince ve Türkçe indeksle sonuçlandırılmıştır. Baytop bu eserinde dünyanın tüm bitkilerinin sayısının yaklaşık 750.000-1.000.000 arasında olduğunu, bunların yaklaşık 20.000 türünün tıbbi amaçla kullanıldığını, Türkiye'de ise ancak 500 kadar türün tedavide kullanıldığını belirtmiştir.

Bozkurt, vd. (1982), "Türkiye'de Orman Yan Ürünleri" isimli çalışmalarında ülkemizde doğal olarak yetişen odunsu ve otsu bitkilerden Akdeniz Defnesi, Palamut ve Mazi Meseleri, Sigla Ağacı, Fıstık Çamı, İhlamur, Keçi boynuzu, Kusburnu, Sumak, Cehri, Mahlep, Salep, Kitre ve Meyan kökü gibi bitkilerin verdikleri çeşitli ürünlerle ülkemize önemli döviz sağladıkları vurgulanmıştır.

Chiej (1983), "Medicinal Plants" adlı yapıtında, birçok araştırma alanında da doğal olarak bulunan 400'den fazla sayıdaki taksonları tıbbi özellikleri, botaniksel tanımları, habitatları, kimyasal içerikleri ve bunların kullanımalarını özetlemiştir.

Davis (1965-1985)'in 9 cilt ve bir de ekten oluşan 10 ciltlik "Flora of Turkey and The East Aegean Islands" adlı yapıtında tüm Türkiye florasının yanı sıra, Akdeniz Bölgesi'nde yetişen çok sayıda takson örnekleri işlenmiş ve bunların kare sistemine göre yaklaşık 900 cins ve 10.000'e yakın taksonun botanik özellikleri, yayılışları, genel yayılışları, yetişme yeri özellikleri özetlenmiştir.

Ekim vd. (1991), "Türkiye'nin Ekonomik Değer Taşıyan Geofitleri Üzerine Taksonomik ve Ekolojik Araştırmalar" adlı yayında, doğal yetişme ortamlarından sökülerek yurt dışına satılan geofitlerin durumları araştırılmış, özellikle *Galanthus* ve diğer geofitlerin korunması için alınması gerekli önlemler üzerinde durulmuştur.

İlisulu (1992), "İlaç ve Baharat Bitkileri" adlı yayınında, ulusal ekonomimizde, halkımızın sağlık ve beslenmesinde, aynı zamanda endüstride önemli yer tutan ilaç, baharat ve keyif bitkilerinin alfabetik bir düzen içerisinde tanıtımı, özellikleri, yararlanılması, etken maddeleri, ilaçları, ekonomik değeri, yayılış alanları ve kültüre alınma olanakları konularında temel bilgiler verilmiştir.

Jordan (1976) “A Guide To Wild Plants” isimli yapitinda Kuzey yariküresinin, bu arada arastirma alaninda da dogal olarak yetisen çok sayida yenilebilen sifali bitkiler ile zehirli bitkileri ayrintili olarak islemistir.

Koç (2002)’un iki bölümünden olusan, “Dogrudan, Dogadan Bitkilerle Saglikli Yasama” adli yapitinin birinci bölümünde beslenmenin temel esaslari ile ilgili kısa bir özet bilgi verilmiş, İkinci bölümde ise 176 taksonun yetisme alanlari, bitkisel özellikleri ve bitkilerden faydalanma yönleri açıklanmıştır.

Özkan (2003), çalışmamıza konu olan arastirma alaninin içinde bulunduğu Beysehir Gölü Havzasinin yetisme ortamı özellikleri ve siniflandırılmasını gerçekleştirmiştir. Yazarın gerçekleştirdiği bu çalışmada; Beysehir gölü havzasi iki alt yetisme ortamı bölgesi ve 6 yetisme ortamı grubuna ayrılmıştır.

2.2. Yörede Bulunan Türler Hakkında Genel Bilgiler

2.2.1. *Equisetum ramossimum* Desf. (Equisetaceae)

Türkçe Adı: Atkuyruğu

Botanik Özellikleri: 100 cm.’ ye kadar yükselebilen, çok yıllık otsu ve çiçeksiz bitkilerdir. Gövde silindirik biçiminde, dallı veya dalsız, yeşil veya esmer yeşil renkli, sert ve içi bostur. Yapraklar çok küçük, pul biçiminde ve sivri uçludur Spor ile çoğalmaktadır. Spor keseleri verimli gövdelerin uçlarında basak şeklinde toplanmıştır (Baytop, 1999). Sporofit, yere paralel olarak uzanan ve dallanan rizomdan ibarettir. Bu rizomdan hem kökler çıkar hem de yukarıya doğru bir sene yasayan toprak üstü sürgünleri meydana gelir (Tosun, 1973).

Yayılışı: Türkiye’de A1, A2, A3, A4, A5, A8, B2, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, C3, C4, C5, C8 ve C9 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: İdrar söktürücü, tas ve kum düşürücü, iç kanamaları (mide kanamasını) durdurucu ve yara iyi edici etkileri vardır. Yaraların yikanması ve temizlenmesinde kullanılır (Baytop, 1999). Silisic asidin genel olarak vücudun direncini mikroplara karşı attirdiği ileri sürülür. Bunun kaniti olarak da at kuyruğu ile hazırlanan ilaçlar alındıktan sonra kandaki akyuvarların geçici olarak yükselmesi gösterilir. Ayrıca idrar söktürücü, göğsü yumusatici, hafif ates düşürücü etkilere sahiptir. Normalin üzerindeki dozları böbrekleri zedeleyebilir (Asimgil, 1996).

Atkuyrugunun yaprakları ve taze sürgünleri ilaç olarak kullanılmaktadır. Yaprak ve sürgünler taze iken toplanır ve gölgede kurutulur.

İçerigi: Saponin, silisik asit, tanen az miktarda alkaloidler (palustrin, nikotin vb.) taşımaktadır (Baytop ve Gürkan, 1972). Ayrıca yeşil aksanında silisyum, kalsiyum, alüminyum, okzolik asitokanik asiti, A ve C vitaminleri bulunmaktadır (Koç, 2002).

2.2.2. *Juniperus oxycedrus* L. (Cupressaceae)

Türkçe Adı: Adi ardıç

Botanik Özellikleri: Dioik, çalı ya da bazen 15 m' ye kadar boylanabilen, kuzey yarı küresinin en yaygın odunsu türlerinden biridir. İgne yapraklarının üst yüzeylerinde tek bir stoma bandı çizgisi mevcuttur. Kabuk kırmızımsi kahverengi, ince ve kâğıt gibi soyulabilir. Kozalak, küremsi, 6-9 mm., 2-3 yılda olgunlaşmaktadır, siyah renkli, 3 karpelli ve 3 tohumludur (Yaltirik, 1998; Ansin, 1994). Erkek çiçekleri iğne yaprakların koltuğunda yer alır. Nisan- Mayıs aylarında çiçek açar. Tohumunun çimlenme engeli bulunmaktadır. Kokusu, aromatik reçinemsî, tadı odunsu lezzetli, baharlı, acı ve çamsidir (Koç, 2002).

Yayılışı: Türkiye'de A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, B1, B5, B6, B7, B9 ve C2 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Yaprakları, kozalakları ve kabuğundan yararlanılmakta olup; romatizmaya karşı, idrar söktürücü, ağrı dindirici, hazmi kolaylaştırıcı, terletici ve antiseptik özelliği taşımaktadır. İnfüzyon, dekoksasyon, tentür, sıvî ekstre, uçucu yağlar ve şurup olarak kullanılmaktadır (Chiej, 1998). Kozalaklardan elde edilen yağ (Aqua-Vitae) basta cin olmak üzere votka ve benzeri içkilerin destilasyonunda, kalan atıklar hayvan yemi olarak kullanılır. Genç dalların kuru destilasyonu ile elde edilen ardıç katranından sampuan yapımında ve daha bir çok alanda kullanılmaktadır (Chiej, 1998; Ansin, 1994). Kozalaklarından elde edilen uçucu yağ hafif sarımsî yeşil renkli olup, yakıcı bir sıvıdır. Bu sıvıdan tıpta kalp hastalıklarına karşı ilaç olarak yararlanılmaktadır (Bozkurt vd., 1982).

Adet söktürücü özelliğe sahiptir. Dahilen yüksek miktarlarda ve uzun süre alındığında böbrekleri tahris etmektedir. Bu nedenle dahilen kullanımda, altı haftadan daha uzun süre aralıksız alınmamalı ve böbrek hastalarıyla hamile olanlar tarafından kullanılmaktan kaçınılmalıdır. Kullanıldığında ise adet söktürücü özelliği nedeniyle hamilelerde düşüğe

sebepler olabilir. Meyveleri kurutulmuş şekilde bütün olarak yenilebileceği gibi öğütülerek toz haline getirildikten sonra suyla karıştırılarak %1-2'lik infüzyon halinde günde 2-3 bardak içilir. Her iki kullanım şekli de soğuk algınlığına, kalp yetmezliğine, romatizmal hastalıklara iyi gelir. Burkulma ve çarpma gibi kazalarda, ağrı kesici ve hareket kabiliyetini artırıcıdır. Nefes kokularını kaybeder (Koç, 2002).

İçeriği: Meyvelerin bileşiminde inozit, flavonit, glikozit, acı bileşikler (Juniperin), reçine (%10), invert şekeri (%15-30), katesin (%3-5), organik asitler, uçucu yağ, terpenik asitler ve lakontosiyanın ihtiva eder (Koç, 2002; Baytop, 1994).

2.2.3. *Berberis vulgaris* L. (Berberidaceae)

Türkçe Adı: Karamuk

Botanik Özellikleri: 1-2,5 m boylarında, kışın yapragını döken bir çalıdır. Sürgünleri bölmeli, gençken sarı ve daha sonra gri renklidir. Gövde üzerinde siyah lentiseller bulunmaktadır. Dikenler üçlü, 1-2 cm, yapraklar eliptik veya yumurta biçiminde, 2-4 cm.'dir. Yapraklar dikenlerden daha uzun, küt, bazen sivri uçlu, kenarları ince dişlidir. Çiçek kurulu 4-6 cm., kurulda 15-25 adet çiçek bir arada bulunmaktadır. Meyveler eliptik şekilde, 8-12 mm., sarı kırmızısı, bazen de morumsu bir renkte olmaktadır (Davis, 1965; Ansin vd., 1994).

Yayılışı: Türkiye'de A2, A4, A5, A6, A8, B2, B6, B7, C2 ve C3 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: Kök, kabuk ve dalların floemi, yaprak ve meyvelerinden yararlanılmaktadır. Kabukları mide hastalıklarına karşı kullanılmaktadır. Ates düşürücü ve müshil etkisi vardır. Yaprakları, diseti hastalıklarına karşı kullanılmaktadır. Meyveleri ise antiseptik, besleyici ve astringent özelliğe sahiptir. Dekoksiyon, tentür, sıvı ekstre, ayrıca sirup ve toz halinde kullanılmakta, ayrıca genç sürgün ve meyveleri yenmektedir. Meyvelerden reçel, marmelat, meyve suyu ve sirup yapılır. Destile ve fermente edilerek bir tür orta alkollü likör de yapılmaktadır (Ansin vd., 1994; Chiej, 1988). Bitkinin odunsu gövdesinin sarı renkli kabuk kısmından elde edilen sarı renkli toz, sarılık hastalığının tedavisinde kullanılmaktadır (Küçükler, 1994).

İçeriği: Kabukta, berberin, sitrik ve malik asitler bulunmaktadır. Meyvelerde ise dekstroz, fruktoz, pektoz, sakiz, pektin, sitrik, malik ve tartarik asitler içermektedir (Chiej, 1988).

2.2.4. *Berberis crataegina* DC. (Berberidaceae)

Türkçe Adı: Siyah meyveli karamuk

Botanik Özellikleri: 2 m.' ye kadar boylanabilen, yapraklarını döken bir çalıdır. Gövde ve sürgünlerde lentisel yoktur. Dikenleri tekli, yapraklar dar ve ters yumurta şeklinde, 1-4 cm, kenarları seyrek dişli bazen tam kenarlıdır. Yaprakların üst yüzü parlak koyu yeşil, alt yüzü ise açık mavimsi yeşildir. Çiçek kurulu 1-3 cm. ve 6-20 çiçeklidir. Meyve eliptik yapıda, olgunlaştığında siyah bir renk almaktadır. Tadı ise hafif ekşidir (Özkan vd., 2002)

Yayılışı: Türkiye'de A1, A2, A5 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: *B. vulgaris* ile aynı amaçlarla kullanılmaktadır. Olgun meyveleri yenilir. Ayrıca meyveleri kurutularak kışın kuru çerez ve çorbalara limon yerine kullanılır (Kayacık, 1981).

Meyveleri idrar artırıcı, balgam söktürücü özelliğe sahiptir. Önemli bir ihracat ürünüdür (Baytop, 1984).

İçeriği: Meyveleri tanen, organik asitler ve C vitamini içermektedir (Baytop, 1984).

2.2.5. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik (Cruciferae)

Türkçe Adı: Çoban çantası

Botanik Özellikleri: Tek veya iki yıllık, 4-50 cm. boyunda otsu bitkilerdir. Tabanda yer alan yapraklar rozet şeklinde, keman gövdesi gibi parçalı veya tamdır. Gövdenin üst tarafında yer alan yapraklar ise sivri kulak memesi gibi ekleri ile gövdeyi sararlar (Yaltirik ve Efe, 1996). Beyaz veya pembe renkli çiçek açarlar (Baytop, 1997).

Mayıs-Agustos aylarında çiçek açar. Meyve yassı, basık ve üçgen şeklindedir. Meyve, hamur-baklıdır. Tohumları, elips şeklinde açık kahve renklidir. Tohumları 5-6 yıl çimlenme özelliğini muhafaza eder. Çiçekleri, bal özü bakımından zengindir (Koç, 2002).

Yayılışı: Türkiye'de A2 (E), A2 (A), A4, A5, A5, A7, A8, A9, B5, B7, B9, C2, C3, C4, C5 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Bitkinin yaprak ve tohumlarından yararlanır. Çoban çantasının kurutulmuş yaprağından hazırlanan çay, rahim kanamalarında kan durdurucu olarak kullanılır. Bitkinin tamamından mide, bağırsak, akciğer ve böbrek rahatsızlıklarında istifade edilir. Kan kesici özelliği, terkibindeki K vitamininden ileri gelir. Yeşil kısmından demlenen çay, dahili kanamalara karşı içilir. Kan kesici olarak hazırlanan ilaçların terkibine girer. Taze yaprakları çorbalara ilave edilir. Kan dolasını

düzenler. Tansiyonu düşürücü, rahmi kuvvetlendirici etkisi bulunmaktadır. Çayı boğaz ağrılarında gargara yapılır (Koç, 2002). Tıbbi olarak diüretik, astringent özelliği bulunmaktadır. Kanser hastalığının tedavisinde kullanılır ve antibiyotik özelliği vardır (Vance vd., 2001).

İçeriği: Zengin bir içeriğe sahiptir. Yeşil aksami; kolin, nikotin, bursin alkaloidi, elma ve limon asitleri, hisopin, asetil kolin, saponin, uçucu yağ, kükürt, C vitamini (%120-198 mg.), K vitamini (%0,27 mg.) içermektedir. İçerdiği alkaloidten dolayı, hayvanlar yedikleri zaman onları zehirleyebilir (Koç, 2002).

2.2.6. *Nasturtium officinale* R. B. (Cruciferae)

Türkçe Adı: Su teresi

Botanik Özellikleri: 10-90 cm. uzunluğunda, bileşik yapraklı, beyaz çiçekli, otsu ve çok yıllık bir bitkidir (Baytop, 1997). Yapraklar tüysü, açık yeşil, dip yapraklar saplı, dipte kulak memesi gibidir (Ansin vd., 1994). Taç yapraklar beyazdır. Silikua 11-18 mm. olup, tohumlar her bir gözde iki sıra halinde dizilmiştir (Yaltirik ve Efe, 1996).

Yayılışı: Türkiye’de A1 (E), A1 (A), A2 (E), A2 (A), A3, A6, A8, B4, B5, B6, B7, C2, C3, C5, C6 ve C7 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: Bitkinin uç kısımları kullanılmaktadır. Mineral eksikliğini giderici, balgam söktürücü, diş ağrılarını giderici, kan şekerini düşürücü özellikleri vardır. Sirup, infüzyon, sıvı ekstre, ve öz halinde kullanılır. Bu bitkiler arılar için çok çekici, yüksek polen içerir. Salata harcı olarak kullanılır. Bu bitkinin özü bir nikotin çözücüsüdür. Bu nedenle kuvvetli tütünlere karşı etkilidir (Chiej, 1988). Kuvvet verici, vitamin eksikliklerini giderici, idrar çoğaltıcı ve istah açıcı özelliklerinden dolayı eski çağlardan beri sebze ve ilaç olarak kullanılmaktadır. Kurutulmuş bitki, ince toz halinde egzamalara karşı etkilidir, süt ve balla karıştırılarak dahil kullanılmaktadır (Baytop, 1984).

İçeriği: Bitki, Gluconasturtin, A, C ve D vitaminleri, sodyum ve enzimler içermektedir (Chiej, 1988).

2.2.7. *Rumex acetosella* L. (Polygonaceae)

Türkçe Adı: Kuzu kulagi

Botanik Özellikleri: Tek veya çok yıllık otsu bitkilerdir. Yaprakları sarmal diziliş gösterir. Sürgünleri ince olup, 15-40 cm. boyunda, çıplak ve ince tüylüdür, dik durur. Yapraklar ok şeklinde, ortadaki lop mızrak-ters mızrak şeklindedir. Yan loplar ise bazen tekrar bölünür ve çıplaktır (Yaltirik ve Efe, 1996).

Çiçekler tek eseyli, bitki iki evcikliidir. Nuks meyve kahverengi ve parlaktır (Ansin vd., 1994).

Yayılışı: Türkiye’de A1, A2, A3, A4, A5, A5, A7, A8, A9, B1, B2, B4, B5, B6, B7, B10, C3 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Bitkinin tüm kısmi kullanılmaktadır. Dis eti hastalıklarına karsi, kabizligi giderici, idrar söktürücü özelliği vardır. Hos asit tadi ile salatalarda kullanilir. Fazla oksalat içerdiği için mesane ve böbrek taşı oluşturmaya meyilli kimseler tarafından dikkatli kullanılmalıdır. Yapraklarından elde edilen karışım mükemmel bir yüz maskesidir. Köklerinde antrakinin içeriği nedeniyle zararsız bir kabizlik gidericidir (Chiej, 1988). Yaprakları ekşi tadi nedeniyle salata olarak kullanılır, lapası yapılarak da çibaneleri olgunlaştırmak ve ezgamları iyileştirmek için haricen kullanılır. Kökleri infüzyon halinde (%5) dahilen idrar artırıcı, safra söktürücü ve ates düşürücü olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1984).

İçeriği: Bitki, oksalit asit, nisasta , seker ve anthraquinons içerir (Chiej, 1988). Köklerinde ise tanen bulunmaktadır (Baytop, 1984).

2.2.8. *Chenopodium album* L. (Chenopodiaceae)

Türkçe Adı: Sirken

Botanik Özellikleri: Bir yıllık, 50-60 cm.’ ye kadar boylanabilen bir bitkidir. Yapraklar yuvarlak ya da üçgen şeklinde ve beyazdır, sapi açık yeşildir. Mayıs-Agustos aylarında çiçek açar basit ve disli, alt yapraklar genellikle 3 loblu, çiçek örtü yaprakları yuvarlaktır (Davis, 1965; Özçelik, 1991).

Anemogam bitkilerdir. Yapraklarında iri, siskin tüyler bulunur. Çiçek örtüsü döllenen sonra çogunda dökülmez ve meyve etrafını sarar. Meyvelerde rüzgarlarla veya hayvanlarla dağılmayı kolaylaştıran yapılar vardır. Tohumlarında endosperm bulunmaz (Zeybek ve Zeybek, 94).

Yayılısi: Türkiye’de A2, A3, B5, B7, B9, C3, C4 ve C9 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Sebze seklinde kullanılır. Toprak üstü kisimlari ispanak gibi pisirilerek yemegi yapilmaktadir (Baytop, 1997). Bitkinin tüm kisimlari, kan temizleyici, bagirsak yumusatici olarak kullanilir. Kansizlik, peklik ve yara iyi edici özelligi vardir (Acartürk, 1996). Çiçek ve sürgünleri idrar artirici ve baharat olarak kullanilir (Özçelik, 1991).

Içerigi: Toprak üstü kisimlarinin su buhari ile distilasyonu ile elde edilen yagda Ascaridol adi verilen bir madde bulunmaktadir (Zeybek ve Zeybek, 1994).

2.2.9. *Chenopodium foliosum* (Moench) Aschers (Chenopodiaceae)

Türkçe Adi: It üzümü

Botanik Özellikleri: Güçlü bir kazik kökü vardir. Çiçekler küçük olup sik bir salkim olustururlar. Tohum 1,14mm. çapinda, 07-08 mm. kalinlikta, yuvarlak ya da böbrek biçiminde ve keskin kenarli olup, üst yüzeyi siyah düz ve çok parlaktir (Koç, 2002). 1200-2800 m.’ler arasinda yetismektedir. Mayıs-Haziran aylarinda çiçek açmaktadir (Özçelik, 1991).

Yayılısi: Türkiye’de A2, A3, A4, A6, A7, B2, B4, B5, B7, B9, B10, C2, C3 ve C4 karelerinde bulunmaktadir (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Yapraklari ve meyveleri çiğ olarak yenir ya da sebze olarak pisirilmektedir (Özçelik, 1991). Çiçekli dallar idrar artirici ve müsilaj etkisi gösterir (Baytop, 1999).

Içerigi: Protein, albümin, yagli maddeler, karotin ve yagli maddeler bulunmaktadir (Koç, 2002).

2.2.10. *Hypericum perforatum* L. (Guttiferae)

Türkçe Adi: Koyunkiran

Botanik Özellikleri: Gövdeleri 10-110 cm. olan ve dik duran bu bitkide yapraklar, 5-35 mm’ dir. Yapraklar dar olarak yumurta, mizrak- eliptik, oval veya serit bazen de ters mizrak seklinindedir (Yaltirik ve Efe, 1996). Çiçekler genellikle üçlü, periant besli, çanak yaprak oval ya da eliptik sivri uçlu veya kısa kilçiksi uçlu, tam kenarlidir (Özkan vd., 2002).

Yayılısi: Türkiye’de A1, A2, A3, A4, A5, A5, A7, A8, A9, B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9 ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Taze çiçekli uç sürgünleri kullanılmaktadır. Dahili olarak idrar söktürücü, parazit giderici, gögsü yumusatici, antispazmatik, kabiz giderici, haricen antiseptik ve yara iyilestirici, özellikle yanıkların tedavisinde çok etkilidir (Baytop, 1984). Ayrıca yapraklar çay gibi içilebilir. Aromatik kokusu ile likör içkisinin destilasyonunda kullanılmaktadır. Eskiden bir çok evde bu bitkiden birkaç sürgün güzel koku vermek için odaların duvarlarına asılmaktaydı. Infüzyon, sivi ekstre, surup, yağ ve tıbbi sarap yapımında kullanılır (Chiej, 1988).

İçerigi: İçerisinde uçucu yağlar, tanen, hypericine, hyperoside ve flavon içerir (Baytop, 1984). Ayrıca reçine, pektin, kolin, zank ve sarı ile kırmızı renk veren maddeler vardır (Asimgil, 1996).

2.2.11. *Malva sylvestris* L. (Malvaceae)

Türkçe Adı: Ebe gümece

Botanik Özellikleri: Çok veya iki yıllık, sürgünleri dik, silindirik ya da sarkık duran otsu bitkilerdir, yumru ve uzun tüylüdür. Yapraklar hemen hemen yuvarlak, 5-7 loblu, kenarları dilimli dişli, seyrek tüylü veya çıplak ve isinsal damarlı, uzun saplıdır. 3-5 cm. boyunda olan çiçekler yaprak koltuklarında demetler halindedir, çiçek durumu yan salkımlar şeklindedir. Dis kaliks segmentleri 3 parçalıdır. Taç yapraklar leylak, pembe renkli olup kertikli veya sig olarak 3-5 lobludur. Meyve 10 parçaya ayrılan bir sizokarp, merikarplar hemen hemen burusuk, çıplak veya tüylüdür (Yaltirik, 1989; Davis, 1965; Koç, 2002).

Yayılısi: Türkiye’de A1, A2, A3, A5, A8, B1, B4, B8, C2, C3, C4 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Yaprakları ve genç sürgünleri sebze olarak yenilmekte, kurutulan yaprakları çay gibi demlenerek içilmekte, kökü ve tohumları da halk ilacı olarak kullanılmaktadır (Koç, 2002). Yapraklarından yemek yapılmakta, çiçeklerinden içecek hazırlanmaktadır. Bu bakımdan yumusatici olarak kullanılır. Lapası, haricen çıban olgunlaştırıcı ve yara ağrılarını dindirici olarak kullanılmaktadır. Egzamaya karşı etkili bir ilaçtır. Solunum ve sindirim sistemlerinin tahrislerinde dahilen

alinmektedir. Ses kisilmalarında, bronşit, anjin, öksürük ve boğaz ağrıları ile ağız ve bademcik iltihaplarına karşı gargara yapılır. Bağırsak enfeksiyonlarına, göğüs sertliğine ve nefes darlığına karşı kullanıldığı gibi, akciğer ve mesane hastalıklarında, gözdeki iltihabi temizlemede, ari ve örümcek sokmalarında, zehirlenmelerde, damar iltihaplanmalarında başarı ile kullanılmaktadır (Koç, 2002). Tasıdığı müsilaj nedeniyle, diğer müsilajlı ilaçlar gibi, koruyucu yumuşatıcı bir etkiye sahiptir. Solunum ve sindirim sistemi tahrisleri ve iltihaplarında koruyucu olarak kullanılmaktadır. Memleketimizin kırsal bölgelerinde taze ebegümeçi dalı çocuk düşürücü olarak kullanılmaktadır. Yaprakları alınmış olan taze dal rahim içine sokulur. Ebegümeçi dalı yumuşak lifli olduğundan rahmi delmez. Meydana gelen mekanik etki ve oluşan enfeksiyon nedeniyle gebelik önlenir. Özel bir etkisi bulunmamaktadır (Baytop, 1984). Ebegümeçi dalının rahme konması ile meydana gelen enfeksiyon bazen kullanan kişinin hayatını tehlikeye sokacak bir nitelik kazanır. Bu nedenle ebegümeçi dalı ile çocuk düşürmeye teşebbüs edilmemesi tavsiye edilmektedir (Baytop, 1984).

İçeriği: % 15-20 müsilaj, glikoz ve pektin taşımaktadır (Baytop, 1984).

2.2.12. *Rhus coriaria* L. (Anacardiaceae)

Türkçe Adı: Derici sumagi

Botanik Özellikleri: 2-3 m.' ye kadar boylanabilen herdem yeşil bir çalıdır. Yaprakları tüysüzdür ve her bir yaprak 9-15 yaprakçıktan oluşmaktadır. Yaprakçıklar, 3-5 cm. uzunlukta olup kenarları kaba dişli ve her iki yüzü de tüylüdür. Çiçekler teker değil, terminal veya yan durumlu salkım vaziyetinde kurullar oluştururlar. Çekirdekli sulu meyveleri 4-6 mm. çapında, yandan basık küremsi biçiminde olup kırmızı renkte ve buruk ekşi lezzetindedir (Bozkurt vd., 1982).

Yayılışı: Türkiye'de A1, A2, A4, A5, A7, A9, B1, B2, B4, B5, C1, C2, C3, C4 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: Sumak, yaprak, genç sap, kabuk ve meyvelerinden faydalanılan bir bitkidir. Sumagin yaprak, genç sap ve kabukları yüksek oranda tanen içerdiğinden dericilikte deri tavlama ve yünlü kumaşların boyanmasında kullanılır. Verdiği açık sarı renkli boya zamanla koyulasır ve sabitlerir. Sumak ayrıca baharat olarak da kullanılmaktadır. Ülkemizde bir çok mahalli-etnik yemeklerde öğütülmüş ve sulu ekstre olarak kullanılır.

Halk ilacı olarak ise yaprak ve kabukları, antiseptik olarak deri hastalıklarında, akıntılı yaralarda, ayak terlemelerinde, çiban ve diseti rahatsızlıklarında kullanılır. Kan kesici, mide eksimelerini giderici, kabızlık giderici olarak kullanılmaktadır (Koç, 2002).

İçeriği: Türün yaprakları tanen, sekerler, mum, ve flavon türevi sarı renkli maddeleri (mirisetin) taşımaktadır. Kurutulmuş meyveleri %4 oranında tanen, uçucu yağ, organik asitler (sitrik, tartrik ve malik) ve bunların tuzlarını taşımakta olup tadı ekşidir (Baytop, 1999). En önemli yağ asitleri; linoelik asit %31-56, oleik asit %28-42, palmitik asit %10-20 ve stearik asit %2-5 'tir (Koç, 2002).

2.2.13. *Rubus ideus* L. (Rosaceae)

Türkçe Adı: Böğürtlen

Botanik Özellikleri: Sürünücü köklü, 50-100 cm. boylarında, ince dikenli ya da dikensiz, sade veya dallı bir çalidir. Genellikle ikinci yıl çiçeklenir. Alt yapraklar tüysüzdür. 5-7 yaprakçıklı, üst yapraklar üçlü, yaprakçıkların üst yüzeyleri hemen hemen çıplak, alt yüzleri ise beyaz ve sık tüylüdür. Çiçek kurulları terminal veya yan durumlu, az çiçekli bir kurul halinde, çanak mızrak gibi sivri uçludur. Meyve kırmızı renklidir (Ansin vd., 1994; Davis, 1965). Çiçeklenme Haziran ve Ağustos aylarında olmaktadır. Çiçeklerin hepsi tomurcukların üzerinde ortaya çıkmaktadır. Bir meyvenin çapı 0,5-3 cm. arasında değişmektedir. Ekseriyetle bir sürgünde 30 adet kadar meyve bulunmaktadır (Tosun, 2000).

Yayılışı: Türkiye'de A2 (E), A2(A), A5, A7 ve A9 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: Meyveleri ahududu olarak uzun yıllardır bilinir ve yenir. İdrar söktürücü, dis eti hastalıklarına karşı ve susuzluğu giderici etki yapar. Meyvelerinden kozmetik sanayinde cilt güzelliği için çok değerli yüz maskesi elde edilir (Chiej, 1988). Halk tababetinde; kurutulmuş meyve ve yapraklarından hazırlanan çaydan, diseti iltihaplanmasında, bağırsak yumuşatılmasında, solunum yolu hastalıklarında faydalanılmaktadır (Koç, 2002). Bitkinin gövdesinden paspas yapımında ve çember fiçiler yapımında istifade edilir. Sepetçilikte kemerli odunu nedeniyle yararlanıldığı gibi, fırınları ısıtmada da kullanılmıştır. Bazı bölgelerde bitki yetiştiricileri, özellikle siklamen ve açelya da böğürtlenin kurumuş gövdelerinden böğürtlen toprağı yapmak üzere öğütüp ayırarak istifade etmişlerdir (Tosun, 2000).

İçerigi: Meyve içerisinde malik, oksalik, tartarik, salisilik asitler, seker ve vitaminler içermektedir (Chiej, 1988). Yapraklari ise tanen, organik asitler ve C vitamini içerir (Baytop, 1984).

2.2.14. *Fragaria vesca* L. (Rosaceae)

Türkçe Adı: Dag çilegi

Botanik Özellikleri: 10-30 cm. boyunda, toprak üzerinde sürünücü gövdeli, Nisan-Haziran aylari arasında beyaz renkli çiçekler açan bir bitkidir (Asimgil, 1996).

Tabanda yer alan yapraklari rozet seklindedir.Yapraklari her biri 1-6 (-8-5)cm. boyutlarında yumurta, ters yumurta veya rombik şekillerde olan 3 yaprakçiktan oluşan bileşik yaprak tipindedir. Yaprakçıkların kenari dişli, alt yüzü gri tüylü, üst yüzü ise seyrek tüylüdür. Çiçekler 12-18 mm. çapında ve genellikle erseliktir (Yaltirik, 1996).

Yayilisi: Türkiye’de A1, A2, A3, A5,A6, A7, B1, B2, B5, B6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Yapraklari ve kökleri kurutulup, suyla kaynatılmak suretiyle ilaç yapılır.Meyvelerinden ise gıda olarak faydalanılır. İstah açıcı, kabiz yapıcı ve idrar söktürücü etkisinden dolayı idrar yollarındaki iltihaplanmalarda faydalı olmaktadır. Kurutulmuş yapraklar ve kökler havanda iyice dövülerek biraz unla karıştırılınca, dişlerin parlamasını sağlayacak bir diş macunu elde edilmiş olur. Bu karışım aynı zamanda el ve ayak güzelliği için losyon olarak da kullanılmaktadır. Meyveler A, B ve C vitaminleri ile demir açısından zengin olduğundan kansızlığa karşı da kullanılmaktadır. Çileğin en önemli özelliklerinden biri de bazı insanlarda alerjiye sebep olmasıdır. Kurdesene sebep olabilir. Bu yüzden çok fazla tüketilmemelidir (Asimgil, 1996). Anjin, ishal, böbrek hastalıkları, yaraların kapanmasında da kullanılan bir bitkidir (Acartürk, 1999). Suyu ilaç sanayinde korrijen olarak kullanılmaktadır. Alkolsüz serinletici içki de yapılmaktadır (Zeybek ve Zeybek, 1994).

İçerigi: %10 tanen, sekerler ve triterpenler taşımaktadır. Fragain ve renk yapıcı maddeler bulunur. Ayrıca A, B, C vitaminleri ve Fe içermektedir. %3-5 infüzyon ve dekoksiyon olarak kabizlik yapıcı, istah açıcı ve idrar artırıcı olarak kullanılır. Tehlikesiz ve etkili bir drogdur (Asimgil, 1996; Baytop, 1999).

2.2.15. *Geum urbanum* L. (Rosaceae)

Türkçe Adı: Su karanfili

Botanik Özellikleri: Dik duran, çok yıllık, 20-70 cm. boyunda bir bitkidir. Bitkinin tabanda yer alan yaprakları keman gövdesi şeklinde olup, 15-35 cm. boyundadır. Terminal yaprakçık 3-11 cm. boyundadır. Gövde yaprakları genellikle 3 parçalıdır. Çiçek kurulu 2-4 çiçekten oluşan simoz halindedir. Taç yapraklar sarı renklidir. Akenlerin sayısı genellikle 50-100 adettir (Yaltirik ve Efe, 1996; Davis, 1965). Çiçekleri açık sarı renklidir. Mayıs-Haziran aylarında çiçek açmaktadır (Koç, 2002).

Yayılışı: Türkiye’de A1(E), A1(A), A2(E), A2(A), A3, A4, A5, A6, A7, A9, B1, B2, B4, B5, B7, B9, C3, C5, C6, C8, ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Kökler infüzyon halinde kabızlığı geçirici, midevi hastalıklarda ve kuvvet verici olarak kullanılmaktadır. Yüksek miktarlarda alındığında mide bulantisi ve kusma yapmaktadır. Toprak üstü kısımları da aynı etkilere sahiptir ve aynı amaçlar için kullanılır (Baytop, 1984). Kurutulan köklerden hazırlanan toz, açık ve irinli yaraların üstüne yara iyileştirici-kurutucu olarak serpilir. Bu toz ve tereyağ ile hazırlanan merhem, yaranın üzerine sürülür (Koç, 2002).

İçeriği: Köklerde %30 tanen, acı madde ve geozit isimli bir glikozit bulunmaktadır. Bu glikozitin parçalanması sonucu, ögenol açığa çıkar. Kurutulmuş köklere karanfil kokusunu veren madde bu bileşiktir (Baytop, 1984).

2.2.16. *Rosa canina* L. (Rosaceae)

Türkçe Adı: Kusburnu

Botanik Özellikleri: Rosa cinsinin doğal türlerinin en yaygın olarak tanınan türü olan kusburnu, 3-4 m.’ ye kadar boylanabilen bir çalıdır. Dallar karakteristik olarak yay gibi esnek, sürgünler tüysüz ve dikenlidir. Diken 3-7 mm. ebatlarında hemen hemen eğri, basık ve geniş bir kaidesi vardır. Yapraklar almaçlı dizilmiş, tek tüysü, 5-7 yaprakçıktan oluşmuştur. Yaprakçıklar darca eliptik, bazen geniş yumurta biçiminde, küt ya da sivri uçlu, üst yüzü çıplak, alt yüzü ince tüylüdür. Çiçekler tek tek ya da 2-5 adedi bir arada bulunmaktadır. Meyve olgunlaşmadan önce dökülmektedir. Rengi sarımsı kırmızı ya da parlak kırmızı renklere, tüysüz veya bazen seyrek tüylüdür. Aken sayısı 20-35 arasındadır (Ansin vd., 1994; Davis, 1965).

Yayilisi: Türkiye’de A1(E),A1(A) A2(A), A2(E), A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, B1, B2, B3, B4, B5, B6, B7, B9, B10, C2, C3, C4, C5, C6, C8, C9 ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Özellikle meyvelerinden değişik amaçlarla yararlanılmaktadır. Kusburnundan reçel, marmelat, meyve suyu, çay gibi yiyecek ve içecekler üretilmektedir. Ayrıca örneğin Rusya ve Bağımsız devletlerde bitkinin çiçeklerinin taç yapraklarından boya ve tane maddeleri elde edilerek, boya ve deri sanayinde sepi maddesi olarak kullanılmaktadır (Ansin vd.,1987). Çekirdekleri yatıştırıcı etkiye sahiptir. Meyvesi kabiz ve kuvvet verici, seker hastaligina karsi da kullanılmaktadır (Baytop, 1988). Taç yapraklarının buruk bir tadi olup, genellikle parfümeri sanayinin temel hammaddelerinden birisi olarak dikkati çekmektedir. Eczacilikta ise bazı hapların dis sekerli kisimlerinin içeriginde kullanılmakta ve kismen de kuvvetlendirici özelligi bulunmaktadır. Hatta bazı Çinlilerin taç yapraklarını sebze olarak yedikleri de bilinmektedir (Chiej, 1988).

İçerigi: Son yıllarda yapılan araştırmalarda görülmüştür ki, kusburnu meyveleri mükemmel bir C vitamini kaynağıdır. Portakaldan 20, limon ve domatesten 30-40, elmadan ise 300 kat daha fazla C vitaminine sahiptir. 100 gr. kusburnunda 2100 mg. C vitamini bulunmaktadır. Meyvede C vitamini en çok meyvenin olgunlaşmaya başladığı dönemde bulunur. Bu devrede meyve parlak kırmızı renklidir. Ayrıca meyve B1, B2 ve P vitaminleri içermektedir (Koç, 2002).

2.2.17. *Crataegus monogyna* Jacq. (Rosaceae)

Türkçe Adı: Aliç

Botanik Özellikleri: Çalı ya da 10 m.’ ye kadar boylanabilen, dikenli ağaç halinde odunsu bir bitkidir. Diken düz, 0,7-2 cm.; yaprakları derin, 3-5 loblu, yumurta veya ters yumurta şeklinde, 4x5 cm., dip tarafı kama gibi, üst yüzü koyu yeşil, çıplak ya da tüylüdür. Lopların ucu darca sivri ya da küt, uçta sadece birkaç adet dis vardır. Yaprak sapı 3 cm., çiçek kurulları gevsek, 10-18 çiçekli, taç yaprak beyaz ya da pembesidir. Meyve koyu kırmızı ya da kahverengi kırmızı, hemen hemen küresel veya elipsoid, 6-10 mm. çapında, çıplak, tek tohumludur (Ansin vd., 1994; Davis, 1965).

Yayilisi: Türkiye’de A1, A2, A3, A4, A5, A6, B2, B3, B4, B5, B6, B7, C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8 ve C9 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Yirminci yüzyilin basından beri çiçekleri yatıştırıcı, tansiyon düşürücü olarak kullanılmaktadır. Türk kodeksine 1948 yılında kayıtlı olmakla birlikte, halk arasında pek kullanılmamaktadır, yalnız meyveleri yenilmektedir (Baytop, 1984). Koroner damarları genişleterek, kan dolaşımını artırır. Böylece angina adı verilen kalp ağrılarını azaltır. Çünkü kalp kasına daha fazla oksijen sağlanabilmektedir. Kalple ilgili olan bu etkiler uzun süreli kullanımda kendini göstermektedir. Yine bu etkiler sebebiyle alıç, yaşlılarda kalbi kuvvetlendirmek, yüksek tansiyonlu hastalarda kalbe destek olmak amacıyla kullanılabilir. Alicin içerdigi maddelerde vücutta birikme, zehirlilik, ve alışkanlık yapma gibi özellikler olmadığından uzun süreli kullanıma uygundur (Asimgil, 1996).

İçeriği: Tanen, trimethylamin ve bazı vitaminler, C vitamini, Flavon türevleri, triterpen türevleri taşımaktadır (Asimgil, 1996).

2.2.18. *Ammi visnaga* (L.) Lam. (Umbelliferae)

Türkçe Adı: Dis otu

Botanik Özellikleri: 50-90 cm. boylarında, Temmuz-Eylül arasında beyaz çiçekler açan otsu bir bitkidir (Asimgil, 1996). Bir yıllık bir bitkidir. Yapraklar tripennatisekt, parçalar iplik şeklindedir. Meyve, 2 mm. boyunda, ovat şekilli ve kalın kotsalidir. Bileşik umbellanin isinleri çok sayıdadır, olgunlaştıkça kalınlaşır ve dikleşerek hepsi bir araya toplanır (Baytop, 1991)

Yayılışı: Türkiye’de A1(E), A2(E), A2(A), A3, A5, A6, A7, B1, C1, C2, C3, C5, C6 ve C7 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Damar genişletici ve spazm çözücü etkileri vardır. Bu etkilerin kellin ve visnadin adli maddelerden ileri geldiği düşünülmektedir. Spazm çözücü olmasıyla idrar söktürücü ve dolayısıyla bosaltım sistemindeki düsmeye müsait taşları düşürücü olarak rol oynayabilir. Bitkinin zehirli olmaması, yan etkisinin görülmemesi, etkisinin uzun süre sürmesi sebebiyle disotu, astimda nöbetler arasında, nöbet gelişimini engellemek amacıyla kullanılabilir. Damar genişletici etki ise, bilhassa kalbi besleyen koroner damarlarda kendini göstermekte ve visnadin sayesinde olmaktadır (Asimgil, 1996).

İçeriği: Meyveleri fructus, visnadin, kellin maddesi taşımaktadır. Bu madde koroner üzerinde antispasmodik bir etki yaptığından angina pectorise karşı kullanılmaktadır

(Baytop, 1997). Ayrıca bileşiminde reçine ve bazı uçucu yağlar da bulunmaktadır (Asimgil, 1996).

2.2.19. *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich. (Cucurbitaceae)

Türkçe Adı: Esek hiyari

Botanik Özellikleri: Çok iyi gelişmiş kazık köklere sahiptir. Bu kökler kalın ve oldukça hacimlidirler. Kökleri etlidir ve yan kökler azdır. Gövde uzunluğu 0,2-2,0 m. kadardır (Davis, 1965). Bitki 25 cm. kadar boylanabilmektedir (Acartürk, 1996). Yaprakları karpuz yapraklarına benzeyip girintili çıkıntılıdır. Nisan-Ekim ayları arasında çiçek açmaktadır. Çiçekler sarı renklidir, çiçek sapları tüylü ve 2-10 cm. uzunluğundadır. Meyveler 2-3 cm. çapında, 25 cm. uzunluğunda olup oval şeklidir. Meyve, ilk önce dik, olgunlaştığında sarkık bir durum alır. Üzeri sert tüylerle kaplıdır ve sonbaharda olgunlaşır (Koç, 2002).

Yayılışı: Türkiye’de A1, A2, A3, A5, B1, C1, C2, C4, C5 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Yaltirik ve Efe, 1996).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Köklerin ve yaprakların ekstraksiyonu ile elde edilen ecballine adlı ekstre- özsu, deri sağlığını korumak, derideki mantar enfeksiyonlarını tedavi etmek ve saç çıkarmak amacıyla kullanılmaktadır. Meyveleri idrar artırıcı, kusturucu, ishal verici, istah açıcı olarak ve nefes yolları hastalıklarına karşı kullanılmaktadır. Ham meyveleri, narkotik zehirlenmelerde küçük dozlar halinde kullanılmaktadır. Köklerinden hazırlanan lapa ve merhem egzama gibi kronik cilt hastalıklarına karşı ve romatizma ağrılarını dindirmek için kullanılır. Basit yaralanmalarda taze yaprakları kanın durdurulmasında kullanılmaktadır. Fazla kullanıldığı zamanlar kanlı ishale sebebiyet verebilmektedir (Koç, 2002). Halkımız tamamen bilgi yetersizliği ve ampirik olarak bitkinin meyvelerini ve köklerini sinüzit, romatizma, idrar söktürme, sarılık, kabızlık gibi hastalıklarda tedavi amacı ile kullanılmaktadırlar. Böyle bilinçsiz kullanılması bir çok ölümlere sebebiyet vermiştir (Koç, 2002). Bu türün meyvesinin suyu laksatif olarak kullanılmıştır. Bu madde tümör hücrelerini öldürücü etkiye sahip olduğundan kanser ilaçlarının yapımında önem kazanmıştır (Zeybek ve Zeybek, 1994).

İçeriği: Meyve ve köklerinin bileşiminde; elaterisin A ve elaterisin B, -elaterin elateridin, kükürbitesin ve yağ asitleri bulunmaktadır (Koç, 2002).

2.2.20. *Anethum graveolens* L. (Umbelliferae)

Türkçe Adı: Dere Otu

Botanik Özellikleri: 30-60 cm. yüksekliğinde, baharda sarı renkli çiçekler açan, rutubetli ve sulak yerleri seven otsu bir bitkidir (Asimgil, 1996). Çiçekler semsiye durumunda toplanmıştır. Yapraklar çok parçalı, meyve 3-4mm. uzunluğunda, koyu esmer renkli ve üzeri tüsüzdür (Baytop, 1999). Tabanda yer alan yapraklar, üç köseli, 17x10cm. boyutlarında, 3-5 pinnattir. Uç segment iplik şeklinde, 14x0,5 mm. boyutlarındadır. Çiçek sapları 15-30 adettir. Haziran ve Temmuz aylarında çiçek açmaktadır (Yaltirik ve Efe,1996).

Yayılışı: Türkiye'de A1, A2, A5 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Taze yaprakları salata ve yemeklere koku ve tat vermek amacıyla baharat olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1999). İstah açan, hazmi kolaylastıran, barsak gazlarını giderici ve hafif teskin edici özelliği bulunmaktadır. Bebeklerin gaz sancılarını giderici ve anne sütünü artırıcı olarak bilinmektedir. Hemoroid de dere otunun diğer bir kullanım alanıdır (Asimgil, 1996). Meyvelerinden hazırlanan infüzyon (%2-5) yatıştırıcı ve gaz giderici olarak kullanılır (Baytop,1999).

İçeriği: Meyvelerde sabit ve uçucu yağlar (%3-4), rezin, tanen, reçine bulunmaktadır. Uçucu yağlar da carvon ve phellandren gibi maddeler içermektedir (Baytop, 1999).

2.2.21. *Conium maculatum* L. (Umbelliferae)

Türkçe Adı: Baldıran

Botanik Özellikleri: İki veya çok yıllık, 50-200 cm. boyunda bir bitkidir. Gövde çıplak, düz parlak, içi bos, üzeri koyu kırmızı renkli esmer lekelidir. Yapraklar bir yaprak sapında karşılıklı bulunurlar. Yaprakların kenarları dişli, uçları sivri, renkleri koyu yeşil parlaktır. Ana dal ve yan dal bileşik semsiyemsi bir çiçek salkımı ile son bulur. Çiçekler, küçük beyaz renklidir. Meyve yumurta şeklinde olup anason meyvesine benzemektedir. Tohum ile çoğalır, Haziran-Eylül aylarında çiçek açar (Koç,2002; Davis, 1965).

Yayılışı: Türkiye'de A1(E), A2(E), A2(A), A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, B1, B2, B4, B6, B7, B8, B10, C5, C6, C8 ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Dahilen ağrı kesici, spazm çözücü ve teskin edici etkileri varsa da çok zehirli olduğu için tehlikelidir. 6 gr. civarı öldürücüdür. Haricen

lapa ve merhem halinde romatizmal hastalıkların tedavisinde ağrıları dindirmek için kullanılmaktadır. Ayrıca uyuz ve çibanelerde etkili olduğu bilinmektedir (Asimgil, 1996).

İçeriği: Bitkinin tamamı zehirlidir. Zehirli etkisi ihtiva ettiği konin, metilkonin, konhidrin, konisein, alkaloidler ile pseudo konhidrin bileşiklerinden ileri gelir. Yapraklar ezildiği zaman kedi idrarına benzer bir koku çıkarır. Baldıran bilinen en zehirli bitkilerdendir. İçerdiği alkaloidler sinir sistemine etki etmektedir. Yüksek dozda alınırsa felce uğratar (Koç, 2002; Baytop, 1984).

2.2.22. *Achillea nobilis* L. (Compositae)

Türkçe Adı: Ayvadane

Botanik Özellikleri: 0,30-0,70 m. boyundaki sap, dik ve serttir. Yapraklar parçali ve tüylüdür. Mayıs ve Ekim aylarında beyaz çiçekler açmaktadır. Yapraklar gövde ekseninde bulunmaktadır. Çiçekleri terminal durumludur (Acartürk, 1996). Çiçeklerinin kendine has keskin bir kokusu bulunmaktadır (Baytop, 1997).

Yayılışı: Türkiye’de A2(A), A2(E), A3, A4, A5, A5, A8, A9, B1, B2, B3, B6, B8, B9, B10, C2, C3, C4 ve C5 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: İdrar artırıcı, mikrop öldürücü, peklilik verici, güç kazandırıcı, yara kapatici özellikleri bulunmaktadır (Acartürk, 1996).

Çiçekler tam açılmadan önce yapraklarla birlikte toplanarak gölgede kurutulmaktadır. Özellikle mide ve bağırsak gazlarını giderici ve acı tadıyla istah açıcıdır. Soğuk algınlığı ve grip için en yararlı ilaçlardan biridir. Damar büzücü etkisiyle yaralarda iyileştirici olarak kullanılır. Kan dolaşımını artırarak zindelik verir. Ayrıca ağrı kesici ve spazm çözücü etkilere de haizdir. Bu özellikleriyle, safra kesesi ve karın spazmlarında yararlı olabilir. Yine haricen basurda pansuman olarak kullanılır. Harici kullanım yaprakların sıkılması ile elde edilerek, sıvı yaraların üzerine günde 2-3 kez pansuman yapılır. Etkili ve zararsız bir ilaçtır. Cineol doğal bir mikrop öldürücüdür (Asimgil, 1996).

İçeriği: Sabit ve uçucu bir yağ, achillein adlı acı bir glikozit tasir. Uçucu yağda pinenler, berneol, cineol gibi maddeler vardır (Asimgil, 1996).

2.2.23. *Matricaria chamomilla* L. (Compositae)

Türkçe Adı: Papatya

Botanik Özellikleri: Bir yıllık, 20-60 cm. kadar boylanabilen otsu, saçak köklü bir bitkidir. Saplar genellikle dik gelişir ve sapsiz olmalarıyla birlikte dallanma da gösterir. Yapraklar, sap üzerindeki boğumlarda almasıyla dizilidir. Yapraklar 2-3 parçalıdır. Çiçek hermafrodittir, çiçek tabanı genç devrede hafif, daha sonra kuvvetli kubbemsi olur. Bu kubbemsi kısmın içi bostur. Tablanın kubbemsi kısmı diğer compositeelerde dolu olup, papatyayı ayırıcı en önemli özelliğidir. Meyve çok küçük olup, 0,7-1,2 mm. uzunlukta ve 0,3 mm. genişlikindedir (Koç, 2002; Davis, 1965).

Yayılışı: Türkiye’de A2(E), C1, C2, C3 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: Papatyalar baharda çiçekler henüz tamamen açılmadan sabahları erkenden toplanır ve ince bir tabaka halinde serilerek gölgede kurutulur. Daha sonra bu kurutulmuş papatyalardan toz halinde veya kaynatılmış su ile haslanarak faydalanılır. Papatya çayı tıbbi kullanımı dışında ayrıca mükemmel bir keyif içeceğidir. Papatyanın spazm çözücü, gaz giderici ve vücuttaki iltihabi reaksiyonları önleyici etkileri bulunmaktadır. Acımsı lezzeti ile istah açıcı, hazmi kolaylaştırıcı ve sindirim sistemi gazlarını giderici özelliği bulunmaktadır (Asimgil, 1996).

Bağırsak solucanlarını döker. Antibakteriyeldir, infüzyonu boğaz iltihaplanmalarına karşı gargara halinde ağrı kesici veya yarayı iyileştirici olarak sabahları aç karnına içilmektedir. Özellikle saçların rengini açmak için saç papatya suyuyla yıkanır (Koç, 2002).

İçeriği: Reçine, acı madde, tanen, flavon glikozitleri ve bisabolol, azulen, terpenler ve salisilik asitler gibi maddeler taşıyan uçucu yağlar bulunmaktadır (Asimgil, 1996). İyi bir papatya droğunun su ile distilasyonundan %0,5-1,5 arasında uçucu yağ elde edilmektedir (Koç, 2002).

2.2.24. *Silybum marianum* (L.) Gaertner (Compositae)

Türkçe Adı: Deve diken

Botanik Özellikleri: Tek veya çok yıllık bitkilerdir. 200cm.’ye kadar inebilen kazık kök yapmaktadır. Dik duran sap, yuvarlak olup, orta kısımdan itibaren dallanır. Büyük olan rozet yapraklar toprağa yatık halde bulunurlar. Sapsiz olan üst yaprakları ise sapsiz sarmis durumdadır. Yaprak lobludur. Yaprak kenarları genellikle kuvvetli dişlidir. Yaprak yeşil renkte olup, özellikle damar kenarlarında klorofil bulunmayan hücreleri vardır. Bu nedenle

mermerimsi bir görünümündedir. Pembe morumsu olan çiçekler, oldukça büyük olup, çok sirali çanak yapraklar dikensidir. Meyve uzun yumurta seklindedir. Uzunluğu 8 mm., genişliği 4 mm.' dir. Meyve genellikle sarımsı kahverengi siyaha kadar değişmektedir (Ceylan, 1994).

Yayılısi: Türkiye'de A2(E), A2(A), B1, B2, C1, C2, C5 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Toprak üstü kısmi idrar artırıcı, ates düşürücü, romatizma ağrılarını azaltıcı, yatıştırıcı ve istah açıcı olarak etkilidir. Infüzyonu (%5) yemeklerden önce bir bardak içilerek kullanılır. Meyveleri aktarlarda "devedikeni tohumu" (semen cardui mariae) ismi altında satılmaktadır. Karaciger hastalıklarına karşı ve safra artırıcı olarak tozu bal ile karıştırılarak kullanılmaktadır. Ayrıca gövdesinin kabuğu soyulduktan sonra, taze olarak yenilmektedir (Baytop, 1984).

İçerigi: İçerdiği ana madde Silymarin'dir. Silymarin üç maddeden oluşmaktadır. Bunlar; Silybin, Silydianin ve Silychristian' dir (Ceylan, 1994). Ayrıca bitkide tanen, rezin, uçucu yağ, ve acı maddeler bulunmaktadır. Meyvede % 25-35 sabit yağ, nisasta ve flavonolignan türevi bileşikler bulunmaktadır (Baytop, 1984).

2.2.25. *Sonchus asper* (L.) Hill. (Compositae)

Türkçe Adı: Esek marulu

Botanik Özellikleri: Tek veya iki yıllık 10-15 cm. boyunda, çıplak veya üst kısmi bezeli tüylü olan bitkilerdir. Tabanda yer alan yapraklar genellikle rozet formu oluşturur. Ovalters yumurta sekinde, tam veya parçalıdır. Gövdedekiler yumurta-mızrak sekinde, tam veya parçalı, sapsız olup, tüm yaprakların kenarı genellikle dikenli dislidir. Çiçekler altın sarısı renkte olup, distakilerin arakası genellikle morumsu-kırmızı beneklidir. Mart-Nisan aylarında çiçek açar (Yaltirik ve Efe, 1996).

Yayılısi: Türkiye'de A1(E), A2(E), A2(A), A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, B1, B2,B3, B4, B5, B7, B8, B9, C1, C3, C6, C7 ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Ilkbaharda toprak üstü kısımları toplanıp, haslanıp salata olarak yenilir. Yalnız bazıları acı olduğundan hafif acı olanları ve taze olanları toplanmalıdır (Zeybek ve Zeybek, 1994).

İçerigi: İçerigi ile ilgili literatür bilgisine rastlanmamıştır.

2.2.26. *Taraxacum assemonii* Blanche (Compositae)

Türkçe Adı: Kara hindiba

Botanik Özellikleri: Çok yıllık, dikey gelişen, kazık köklü, otsu bir bitkidir. Kesilen kökün her parçasından yeni bitkiler meydana gelir. 30 cm. kadar boylanan çıplak düz, yuvarlak, içi bos bir sapi vardır. Yapraklar rozet teskil eder ve gövdede bulunmaz. Yapraklar uzun bir yaprak sapi üzerinde parçali olarak ve mizrak şeklinde bulunurlar. Her sapın ucu, bir çiçek tablası ile nihayet bulur. Tablada çok sayıda açık sarı renkli çiçekler vardır. Mayıs- Haziran ve Eylül- Ekim aylarında çiçek açarlar (Koç, 2002; Davis, 1965).

Yayılışı: Türkiye’de B8, B9, C1, C3, C4, C5 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Kara hindiba, yabancı ot niteliğinde olup, kültürü yapılmamaktadır. Yapraklarından salata yapılır. Seker hastalığı için uygundur. Halk hekimliğinde; kök ve taze yapraklarından istifade edilir. Özellikle köklerinden hazırlanan droglar cilt hastalıkları, vitaminoz (vitamin eksikliği), kanama, ilkbahar arteroklerozda (damar sertliği) başarı ile uygulanır. Yeşil aksami, kan sekerinin düşürülmesinde ve istahın açılmasında, kansızlığın giderilmesinde, kanın temizlenmesinde, kronik mide ağrılarının giderilmesinde; kökü ise karaciğer fonksiyonlarının düzenlenmesinde kullanılır (Koç, 2002).

İçeriği: Bünyesinde; A, B1, B2, C, P ve D vitaminleri, sütlü usaresinde yüksek oranda yağlı alkol, laktuserol, kolin, saponinler, kauçuk, acı madde, reçineli maddeler, organik asitler bulunur. Yapraklarındaki sütte yoğun olarak taraksantin vardır. Fazla miktarda demir, fosfor, kobalt ve kalsiyum tuzları ile seker içerir. Bu bakımdan zengin ve besleyici bir yaprağa sahiptir. Arılar için bal özü kaynağıdır (Koç, 2002).

2.2.27. *Hyoscyamus niger* L. (Solanaceae)

Türkçe Adı: Banotu

Botanik Özellikleri: Tek veya çok yıllık otsu bitkiler olup, tüylü veya çıplagimsidir. Yapraklar tam veya pinnatifid olarak bölünmüştür. Çiçekler hemen hemen zigomorftur. Brahteleri olan spika veya rasemoz halinde kurul oluşturlar. Çanak tüp-çan şeklindedir. Taç huni veya çan şeklindedir (Yaltirik ve Efe, 1996; Davis, 1965). 20-100 cm. kadar boylanabilen, sarı ve mor renkli çiçekler açar (Baytop, 1997).

Yayilisi: Türkiye’de A1, A2, A4, A5, A7, A9, B1, B2, B4, B5, C1, C2, C3, C4 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Kuvvetli bir sinir sistemi yatıştırıcısıdır. Yatıştırıcı ve ağrı kesici olarak haricen ve dahilen kullanılır. Zehirli alkaloidler taşıdığı için, dahilen ancak hekim kontrolü altında kullanılmalıdır. Haricen, sinir sistemi yatıştırıcısı ve ağrı kesici olarak, dekoksyonu ağrıyan yere sürülmek suretiyle kullanılır. Nefes darlığına karşı, kurutulmuş yaprak tütüne karıştırılmakta ve bu karışım sigara halinde içilmektedir (Baytop, 1984).

İçeriği: % 0,04-0,20 alkaloid taşımaktadır. Başlıca alkaloidleri ise; hiyosiyamin ve skopolamin dir (Baytop, 1984).

2.2.28. *Digitalis ferruginea* L. (Scrophulariaceae)

Türkçe Adı: Yüksük otu

Botanik Özellikleri: İki yıllık veya çok yıllık otsu bitkilerdir. Ekseriyetle tek, 1 m.’ ye kadar boylanan ve dallanmayan gövdeleri vardır. Gövdede yer alan yapraklar oval- mızrak şeklinde, ekseriyetle kenarları ve alt yüzde damarları tüylüdür. Rasemoz, uzun, çok çiçekli, sık veya gevsektir. Eksen çıplaktır. Çanak çıplak veya kirpikli kenarlıdır. Taç kahverengimsi damarlı, sarımsı renktedir. Kapsül çıplaktır (Yaltirik ve Efe, 1996; Davis, 1965).

Yayilisi: Türkiye’de A1(E), A2(E), A2(A), A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, B1, B2, B3, C1, C2, C3 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Yüksük otu yaprakları etkili madde kaybını önlemek için toplanır toplanmaz kurutulmalıdır. Yüksük otunun en önemli tıbbi etkisi kalp kaslarının kasılma gücünü artırarak kalp yetmezliğini tedavi etmesidir. Normal kalpte zehirli dozlara kadar etkisizdir. Böylece günümüzde kalp yetmezliğinin temel ilacı olmuştur. Kalbin atım sayısını da azaltarak, kalbin kanla dolup boşalmasını ve daha düzenli bir ritimde atmasını sağlar. Yine böbrekte tuzun geri emilimini önleyerek su ve tuzun vücuttan atılmasını, diğer bir deyişle idrarın artmasını sağlar (Asimgil, 1996). Yüksük otu bu tıbbi etkileri güçlü zehirli heterozitler sayesinde yapmaktadır. 10 gr. kuru veya 40 gr. taze yaprak insanlarda ölümlere sebebiyet verebilmektedir. Bu yüzden mutlaka hekim kontrolünde kullanılmalıdır (Koç, 2002). Balgam söktürücü özelliği de mevcuttur.

Ayrıca cüzzam gibi çeşitli cilt hastalıklarında ve yaraların kabuklarını iyileştirici özelliklere sahiptir (Chiej, 1988).

İçerigi: Primer ve sekonder glikozitler (digitoksin, gitoksin vb.), saponinler ve tane tasımaktadır. Digitaline ismi ile tedavide kullanılan bileşik, bu bitkinin yapraklarından elde edilen bir glikozit karışımıdır (Baytop, 1984).

2.2.29. *Teucrium polium* L. (Labiatae)

Türkçe Adı: Aci yavsan

Botanik Özellikleri: Çalimsi, çok yıllık otsu bitkilerdir. Gövdeleri 10-40 cm. boyunda, yerde düz uzanır veya dik durur. Beyaz, gri (veya bazen altın sarısı) renginde, kıvrık tüylüdür. Internodlar yapraklardan daha uzun veya daha kısadır. Yapraklar oval, dar yumurta veya serit seklindedir. Uçları küt, kenarları tabana veya ortasına kadar dilimli dislidir, düzdür, genellikle tüylüdür. Çiçekler çok kısa saplı olup, başçıklar halindedir. Taç beyazimsi renktedir (Yaltirik ve Efe, 1996).

Yayılışı: Türkiye’de A1, A2, A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, B1, B3, B4, B5, B6, B7, B8, B9, B10, C1, C2, C3, C4, C5, C6, C7, C8, C9, ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: İstah açıcı, mide ağrılarını kesici, uyarıcı ve kuvvet verici etkilere sahiptir. Memleketimizde mide hastalıklarına ve seker hastalığına karşı çok kullanılan bir ilaçtır (Baytop, 1999). Ayrıca, kuvvet verici ve ateş düşürücü olarak da kullanılmaktadır (Baytop, 1991). Aci lezzetiyle mideyi uyararak istah açar, hafif gastrit ağrılarını geçirir, hazmi kolaylaştırır. İdrar söktürücü ve hanımlarda adet kanamalarını azaltıcı olarak da kullanılmaktadır (Asimgil, 1996). Halk hekimliğinde bu bitkinin çayı ülser tedavisinde kullanılmaktadır (Zeybek ve Zeybek, 1994).

İçerigi: Aci madde, saponin, tanen, reçine ve glikozitler tasımaktadır (Asimgil, 1996).

Ayrıca toprak üstü kısımlarında %0,04-0,06 oranında uçucu yağ bulunduğu saptanmıştır (Baytop, 1999).

2.2.30. *Phlomis pungens* Willd. (Labiatae)

Türkçe Adı: Ayi kulagi

Botanik Özellikleri: 20-60 cm. boyunda çok yıllık otsu bir bitkidir. Brahtelerin koltugundan seyrek olarak vertisillat çiçek durumları görülür. Her vertisillumu açık pembe

8-10 çiçek bulunur. Sik yumusak tüylü, grimsi yesil görünümündedir (Zeybek ve Zeybek, 1994).

Yayilisi: Türkiye’de A2(A), A4, A5, A9, B4, B5, B6, C3, C4, C5, C7, ve C8 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Uyarıcı, gaz söktürücü, istah açıcı ve mide agrılarını giderici özelliklere sahiptir (Baytop, 1984).

İçeriği: Genellikle uçucu yağ, tanen ve acı madde taşımaktadır. Kimyasal yapısı ayrıntılı bir şekilde incelenmemiştir (Baytop, 1984).

2.2.31. *Marrubium vulgare* L. (Labiatae)

Türkçe Adı: Boz ot

Botanik Özellikleri: Dik duran, çok yıllık olan bu otsu bitkinin gövdesi 20-60 cm. boyunda, sik olarak tüylüdür. Alt kısmı beyazimsi, üst kısmı grimsi renklidir. Yapraklar saplı, yumurta yuvarlak şeklindedir. Yapraklar kaba olarak çift sıralı dilimli dişli, her iki yüzü de yıldız tüylerle kaplıdır. Brahtecikler mevcuttur. Çanak tüpü sik olarak yıldız tüylerle kaplıdır. Taç beyaz veya krem renkli olup, dış tarafı sik olarak yıldız tüylüdür. Nuks grimsi-kahverengindedir.

Yayilisi: Türkiye’de A1(A), A2(A), A4, A6, B1, B3, B4, C2, C3, C4, C5, C6, ve C7 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Çiçekli dallar, idrar artırıcı, gaz söktürücü ve göğüs yumusatici olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1984). Ayrıca baharat olarak da kullanılmaktadır (Baytop, 1987).

İçeriği: Bitkide Marrubin adlı acı madde bulunmaktadır (Zeybek ve Zeybek, 1994).

2.2.32. *Sideritis libanotica* Labill. (Labiatae)

Türkçe Adı: Dag çayı

Botanik Özellikleri: Tek veya çok yıllık otsu bitkilerdir. Sürgün ve yapraklar bezeli ya da bezesiz tüylüdür. Yapraklar tam, aya kenarı dilimli sivri dişlidir. Brahteler yaprak gibidir. Brahtecikler yoktur. Çanak tüp-çan şeklinde olup, 5 dişlidir. Taç genellikle sarı bazen beyaz renklidir. Stamenler 4 adettir (Davis, 1965).

Yayilisi: Türkiye’de B6, C2, C3, C4, C5, C6, C7 ve C8 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: Gaz söktürücü, istah açıcı ve mide agrılarını kesici özelliklere sahiptir. Infuzyon halinde kullanılmaktadır. Pratikte bu bitkiden infuzyon hazırlamak için şöyle hareket edilir: Bir bardak sıcak su içine çiçekli bir dal veya birkaç yaprak atılır (Baytop, 1984).

İçeriği: İçerisinde uçucu yağ, tanen ve aci madde tasımaktadır. Kimyasal yapıları henüz etraflı bir şekilde incelenmemiştir (Baytop, 1984).

2.2.33. *Melissa officinalis* L. (Labiatae)

Türkçe Adı: Oğul otu

Botanik Özellikleri: Gövdesi 28-95 cm. veya daha fazla olabilen, dik duran, dallanan, sık veya seyrek bezeli tüylü, limon kokulu otsu bitkilerdir. Yaprakları rombik, yumurta biçiminde, basık tüylü veya çıplagimsi, küt ya da sivri uçlu olup, kenari taban kısmı hariç dilimli dislidir. Vertisillsterler 4-12 adet, beyaz renkli çiçeklerden oluşur. Taç tüpü düz değildir. Önce soluk renkli sonradan beyaz renklidir (Davis, 1965; Yaltirik ve Efe, 1996).

Yayılışı: Türkiye’de A1(A), A1(E), A2(A), A3, A4, A5, A6, A7, A8, B1, B2, B7, B8, C1, C2, C3, C4, C5, C6, ve C8 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: Limona benzer kokusu ve baharlı lezzeti ile hazmi kolaylaştırıcı ve mide bağırsak gazlarını gidericidir. Başlıca etkileri yatıştırıcı, uyutucu ve spazm çözücü olduğundan özellikle sinirsel mide agrılarında ve kramplarında rahatlama sağlar. Hafif etkili bir uyku vericidir. Fakat bu tesir çoğu vakada yeterli olmaktadır. Ayrıca sinirsel kökenli çarpıntılara iyi gelmektedir. Terletici etkileri de mevcuttur. Bu sebeple soğuk algınlıklarında, haricen ise mikrop öldürücü olarak kullanılır (Asimgil, 1996).

İçeriği: Tanen ve uçucu yağ tasımaktadır. Uçucu yağ içinde bilhassa sitral, sitronellal, sitronellol ve linalol bulunmaktadır (Baytop, 1984).

2.2.34. *Nepeta italica* L. (Labiatae)

Türkçe Adı: Pisik otu

Botanik Özellikleri: Otsu, çok yıllık, ender olarak tek yıllık, ekseriyetle hoş kokulu aromatik bitkilerdir. Gövde dik veya yerde sürünen tipte, bezesiz veya bezelidir. Yapraklar bölünmemiş, kenarları dilimli-testere dislidir. Altakiler aşağı yukarı saplı, üsttekiler ise genellikle sapsizdir. Bitki erselik, veya dioiktir. Çiçek kurulu simoz halde bulunur. Brahteler vardır, brahtecikler çanaklara esit, daha uzun ya da kısadır. Çanak tüp veya aşağı

yukari çan seklindedir. Taç krem, sari-beyaz, pembe renklidir. Stamenler dört adettir. Stilus kısa olarak iki lobludur (Davis, 1965; Yaltirik ve Efe, 1996).

Yayilisi: Türkiye’de A1(A), A1(E), A2(A), A4, A5, A6, A7, A9, B2, B3, B5, B9, C2, C3, C5, C7, ve C8 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Çay yerine kullanılmaktadır (Baytop, 1987). Midevi ve uyarici olarak infüzyonu kullanilir (Baytop, 1984).

İçerigi: Yeterli araştırma yapılmamıştır. Ama içersinde uçucu yağ bulunduğu bilinmektedir.

2.2.35. *Origanum vulgare* L. (Labiatae)

Türkçe Adı: Mercankösk

Botanik Özellikleri: Çok yıllık otsu bitkiler olup, gövdesi 100cm.’ ye kadar ulaşır. Basık tüylü veya hemen hemen çıplaktır. Yapraklar saplı veya sapsizdir. Yumurta, eliptik veya yuvarlagimsi şeklindeki ayası sivri veya küt uçlu, belirgin olarak bezeli veya degildir (Yaltirik ve Efe, 1996; Davis, 1965).

Yayilisi: Türkiye’de A1(E), A2(E), A2(A), A3, A4, A5, A6, A7, A8, A9, B1, B2, B3, B6, B7, B8, B9, C1, C2, C3, C4, C5 ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Bitki ihtiva ettiği maddelerden dolayı sakinleştirici, kuvvet verici, idrar artırıcı, hazmettirici, balgam söktürücü, sedatif ve karminatif olarak kullanılmaktadır. Baharat olarak kullanımının yanı sıra parfümeri sanayinde de kullanılmaktadır. Piyasada çoğu defa *Origanum* türleri kekik diye satılmaktadır. Yağı, sırt ve diz kapagi agrilarına iyi gelir. Acibadem yağı ile buruna çekildiğinde burundaki tikaniklikleri açar (Koç, 2002).

İçerigi: Taze bitkide %0,3-0,6, kurutulmuş bitkide %17 uçucu yağ bulunur. Bitki ayrıca tanen ve acı madde ihtiva etmektedir (Koç, 2002).

2.2.36. *Mentha pulegium* L. (Labiatae)

Türkçe Adı: Yarpuz

Botanik Özellikleri: Yeraltı sürgünlerine rizom adı verilmektedir. Üzerindeki bogumlardan kökler ve sürgünler çıkar. Toprak üstüne çıkanlar gövdeyi, toprak altında kalanlar ise rizomu meydana getirirler. Kökler toprağa iyi tutunmaktadır. Bu bakımdan erozyon için ideal bir kök sistemine sahiptir. Bitki boyu 10-40 cm. arasında değişiklik gösterir. Çiçekler uzun ince boru seklindedir. Çiçek hermafrodit olmakla beraber yabancı

döllenir. Meyve, yumurtalıktaki bölme sayısı kadar göze sahiptir (Koç, 2002; Davis, 1965). Haziran ve Eylül ayları arasında çiçek açmaktadır (Yaltirik ve Efe, 1996).

Yayılısi: Türkiye’de A1(E), A2(E), A2(A), A3, A4, A6, A7, A8, A9, B1, B2, B3, B10, C1, C2, C3 ve C6 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Mutfakta bir çok yemekte, çorba ve salatalarda kullanılmaktadır. Özellikle bas agrisi, ishal, hazimsizlik, ağız yaraları, kuduz isirmaları ve ari sokmasına karşı tedavi edici olarak kullanılır. Ayrıca ilaç sanayinde ilaçların yapımında; anestezi, antiseptik, serinletici ve ferahlatıcı özelliklerinden yararlanılmaktadır (Koç, 2002).

İçerigi: Baslica bileşenleri; pulegon %50-80, menton, mentol, piperiton ve piperitonun izomerleri, monoterenler bulunmaktadır (Akgül, 1993).

2.2.37. *Salvia fruticosa* Miller. (Labiatae)

Türkçe Adı: Anadolu adaçayı

Botanik Özellikleri: Derinlere inebilen bir kök sistemine sahiptir. 120 cm. kadar boylanabilen, çalı görünümüne, çok yıllık bir bitkidir. Dalları yatık durumdadır ve üzeri beyaz tüylerle kaplıdır. Esas yaprakları ile birlikte iki yan yaprak bulunması dolayısıyla üç parçalıdır. Yaprak, uzunca bir sapa sahiptir. Yaprak rengi yeşilimsi sarıdır. Kuvvetli kokuludur. Her dal bir çiçek durumu ile son bulur (Koç, 2002). Genelde *S. officinalis*’e benzemektedir. Ancak yaprak renginin yeşilimsi sarı olması, ayrıca esas yaprakları yanında yan yapraklarının bulunması ve biraz daha çalı formuna yakın olması ile *S. officinalis*’ten ayrılır (Ceylan, 1996).

Yayılısi: Türkiye’de A1(A), A1(E), C1, C2 ve C3 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım sekli: Bitkinin yapraklarından taze veya kuru olarak faydalanılmaktadır. Yaprakları kimyasal içerik bakımından *S. officinalis* yaprağına benzetildiğinden tıbbi adaçayı yerine de kullanılmaktadır. Yapraklarından hazırlanan infüzyonlar çay yerine içilmektedir. Anadolu adaçayı, halk hekimliğinde, gaz söktürücü, mideyi terlemeyi önleyici ve idrar söktürücü etkilerinden faydalanılmaktadır. Yüksek orandaki solüsyonları zararlıdır. Bu bakımdan bir fincana 3-5 damla uçucu yağ kafidir. Antiseptik özelliğinden de faydalanılmakta olup yaraların tedavisinde harici olarak

kullanılmaktadır (Koç, 2002). Yapraklarından elde edilen uçucu yağ “Elma Yağı” adıyla bir çok hastalığın tedavisinde kullanılmaktadır (Baytop, 1997).

İçerigi: Yapraklarının su buharı ile distilasyonu ile Elma Yağı adı verilen hafif sarı renkli bir yağ elde edilmektedir. Yağında adaçayına benzer maddeler vardır. Fakat toksik Thujan bulunmaz, bunun yerine %62 oranında Cineol tasir. Ayrıca su buharı distilasyonu ile geçmeyen, ancak benzin ekstraksiyonu ile elde edilebilen Diterpenoid Carnosol (Pikrosavil) saptanmıştır (Zeybek ve Zeybek, 1994). Cineol yanında Burneol, Kafur, Lineol ve Bornyl asetat da bulunmaktadır. Uçucu yağı ülkemizde Muğla ve Fethiye’de elde edilmektedir (Koç, 2002).

2.2.38. *Salvia sclarea* L. (Labiatae)

Türkçe Adı: Misk adaçayı

Botanik Özellikleri: Çok dallanan ve dikine gelişen bir bitkidir. Kazık kök uygun topraklarda oldukça derinlere iner. Sap kökten sürgün halinde çıkar ve dik olarak gelişir. Bitki boyu 100-250 cm. arasında değişir. Bitki, ilk yılı genellikle rozet teşkil eder. Rozet yapraklar, 10-25 cm. uzunlukta, 7-15 cm. genişlikte ve kalp şeklindedir. Çiçek rengi mavimsi pembeden leylaga kadar değişir. Çiçek sık veya seyrek bileşik salkım şeklindedir. Salkım boyu 15-80 cm. arasında değişir. Tohum, küçük boylu yuvarlakça, üç köseli ve bin tane ağırlığı 2,5-3,5 gr.’dir. Çimlenme kabiliyetini 2-3 yıl muhafaza eder (Koç,2002; Davis, 1965). Kuru, kireçli, bol güneşli ve ilkbaharda biraz yağış alan topraklardan hoşlanır (Dogan, 1972).

Yayılışı: Türkiye’de A2(E), A2(A), A5, A4, C2, C3,C4, C5, C9 ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Parfümeri sanayinde kullanılmaktadır. Bitkinin diğer kısımlarındaki uçucu yağ dışındaki maddeler, midevi, kabiz, terlemeyi azaltıcı ve yavaşlatıcı olarak, infüzyon (%5) halinde kullanılır (Koç, 2002).

İçerigi: Çiçekli dalları, tanen, rezin, acı madde, ve uçucu yağ (%0,3- 0,9) tasirlar Uçucu yağlar en fazla çiçeklerinde bulunur. Uçucu yağ bileşiminde linalol ve linalyl vardır (Koç, 2002) Tüm bitkiden %0,5-1,5 alınan uçucu yağda aldehit ve esterler fazladır (Akgül, 1993).

Bu bitkinin uçucu yağının kokusu çok incedir ve amber, misk, neroli ve lavantadan ibaret bir karışımın kokusunu andırır (Dogan, 1972).

2.2.39. *Salvia officinalis* L. (Labiatae)

Türkçe Adı: Tıbbi adaçayı

Botanik Özellikleri: Tek veya çok yıllık otsu çalimsi, kazık köklüdür. Çok sayıda gelişmiş saçak-yan köklere sahiptir. Kökler, 150 cm. derinliğe kadar inebilir. Sap serttir ve fazla miktarda dallanmaktadır. Yarı çalimsi ve 30-100 cm. boylanabilir. Yaprak, 3-7 cm. uzunlukta, 1-3 cm. genişlikte olup yumurta seklinden dar eliptik sekle kadar değişir. Çiçekler bir eksen üzerinde toplu, ve basak salkım şeklindedir (Koç, 2002; Davis, 1965). Özellikle genç gelişme devresinde yapraklar beyazimsi griden gümüş rengine kadar değişen renkte ve tüylüdür. Bu tip tüylü olması, bu bitkinin kurak bölgelere adapte olabildiğini göstermektedir. Yabancı xerophyd karakterliğini belirtmektedir (Ceylan, 1996).

Yayılışı: Türkiye’de A2(E), A2(A), A4, A6, A7, B1, B2, B3, B6, C2, C3, C4 ve C5 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmı ve genel kullanım şekli: Eskiden beri çok yönlü kullanılan bir baharattır. İhtiva ettiği thujondan dolayı son zamanlarda *S. officinalis*’in kullanımı azalmıştır. Bugün tıpta antiseptik (kuvvet verici), karminative (mide, karin agrılarını giderici), antihidrotik (terletici), diüretik (idrar söktürücü), yatıştırıcı, teskin edici, sedative (gaz çıkarıcı), ağrı kesici, istah açıcı, hazmi kolaylaştırıcı, balgam söktürücü ve dezenfektan olarak kullanılmaktadır. Bademcik ve dis eti iltihaplarını kurutur. Banyo suyuna ilavesiyle vücuda zindelik verir (Koç, 2002). Hazimsizlik için 1 lt. suya 3 tutam adaçayı 1 tutam nane ve 1 tutam papatya konarak kaynatılır. Adaçayı sıkılarak elde edilen öz, balla karıştırılarak içilirse damar büzücü etkisi sebebiyle kanamaları durdurabilir. Seker hastaları için hafif kan sekerini düşürücü etkisi vardır (Asimgil, 1996).

İçeriği: 100 gr. *S. officinalis*’te; 35kal enerji, 8 gr. Su, 10,6 gr. protein, 12,7 gr. yağ, 60,7 gr. karbonhidrat, 8,1 gr. lif, 8 gr. kül, 1652 mg. Zn, 32 mg. C vitamini, 6 mg. niasin bulunmaktadır. Adaçayında uçucu yağ oranı %1.5’ ten az olmamalıdır. Uçucu yağın bileşenlerinden en önemlileri, %50,9 Thuyon, %16,8 Kafur, %10,8 Cineol, %4,4 Borneoldür (Koç, 2002).

2.2.40. *Plantago major* L. (Plantaginaceae)

Türkçe Adı: Sınır otu

Botanik Özellikleri: Çok yıllık, 10-50 cm. boyunda, rozet formu oluşturan otsu bitkilerdir. Geniş eliptik yumurta şeklinde olan yaprakların kenarları tam, düzensiz olarak

sivri disli veya dalgalidir. Yaprak sapi ekseriyetle aya boyundadır. Basak tabanda gevsek, fakat diğer kısımlarda siktir. Çanak yaprak çiplak yesildir (Yaltirik ve Efe, 1996).

Yayilisi: Türkiye’de A1(A), A1(E), A2(A), A2(E), A3, A4, A6, A7, A8, A9, B1, B2, B3, B5, B6, B7, B8, B9, C1, C2, C3, C4, C5, C6, ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım seklı: Temizleyici, idrar söktürücü, kan düzenleyici ve yara iyilestirici özellikleri vardır. Infüzyon, lapa, meyve suyu, tentür, destile su, sivi ekstre halinde kullanılır. Özellikle kozmetik sanayinde çok kullanılmaktadır. Destile suyu mükemmel bir göz losyonudur. Tentür halinde halk ilacı olarak diseti hastalıklarında kullanılmaktadır (Chiej, 1988). Dahilen kabiz, göğüs yumusatici, balgam ve idrar söktürücü; Haricen, taze yaprakları yaraların tedavisinde ve çiban açıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1984).

İçeriği: Aucubin, pektin, saponin, sitrik asit, oksalik asit ve musilaj içermektedir (Chiej, 1988)

2.2.41. *Urtica dioica* L. (Urticaeae)

Türkçe Adı: Isirgan

Botanik Özellikleri: 30-50 cm. boylarda, kaba yapılı, yapışkan çok yıllık otsu bitki, kuvvetli, çok dallı ve kolayca yayılan kök sistemine sahiptir. Gövde sürünücü ve nodlardan köklenerek ilkbaharda dik gövde oluşturur. Yapraklar genişçe yumurta ya da dar mizrak gibi, 4-11x3-10 cm., keskin ve kaba disli, sivri uçlu, iki ender bir evcikli, erkek ve disi çiçekler aynı görünüşte kurullar halinde çok dallı, 10 cm., disi çiçeklerin morumsu ve çikintili stigması vardır (Davis, 1965). Disi çiçekler uzun saplı uzun saplı küresel kurullarda toplanırken, erkek çiçekler rasemoz kurul oluştururlar (Yaltirik, 1989). Saplarda ve yapraklarda yakıcı tüyler bulunur. Çiçekler, küçük yeşil renklidir. Uç yaprakların koltuklarından püskül gibi toplu olarak çıkar ve demet halinde sarkarlar. Isirgan, Mayıs-Eylül ayına kadar çiçek açabilir. Meyve kuru ve tek tohumludur (Koç, 2002).

Yayilisi : Yurdumuzun bir çok yerinde yayılış göstermektedir. A1, A2, A3, A7, B1, B4, B7, B8, B9, B10, C3, C4, C5, C6 ve C10 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım seklı: Genç sürgünleri yenir. Yaprak ve rizomları kullanılır. İdrar söktürücü, kani temizleyici, haemostatik mineral eksikliğini giderme,

mesane taslarini eritici özelliklere sahiptir. Infizyon ve tentür halinde kullanilir (Ansin, 1984).

Kan arttirici, seker düsürücü, peklik verici olarak da kullanilir (Baytop, 1984). Halk hekimliginde; burun, basur ve rahim kanamalarında, kan tükürmede , seker hastaliginda, bas dönmesi, gut, nefes darligi, karaciger ve safra kesesi agrilarinda kullanilir. Kök saplari haslanmis halde kalp kuvvetlendirmede, sirkeli tentürü saç büyümesi ve kepeklenmede kullanilir. Tohumlari ezilip yogurtla karistirilarak seker hastaliginda kullanilir. Tohumu çörekotu ile karistirilip yenerek kansere karsi vücut direncini arttirir. Tohumlari ayni zamanda idrar söktürücü, müshil, ates düsürücü, barsak parazitlerini düsürücü ve böbreklerden ürik asidi süzücü olarak faydalanilir (Koç, 2002).

Uç sürgünleri ve genç yapraklarından lezzetli bir salata (harç) yapilir. Bir vakitler fazla oranda klorofil elde edilmesinde bu bitkiden yararlanilmistir. Gövdeden elde edilen özellikle Almanya'da pamuga benzer çok kuvvetli bir ip yapilir. Biçilerek kurutulduğunda isirgan otu sigir ve tavsanlara verilen gıdaya ilave edilen mükemmel bir gıdadir. Kurutulup öğütülürse (toz halinde) ördek ve tavukların gıdalarına karistirilabilir (Özkan, 2002). Isirgan yapragini fazlaca yiyen hayvanlarda nitrogenez adi verilen besin zehirlenmesi meydana gelebilir (Koç, 2002).

İçerigi: Isirganın kuru maddesi %18 protein, %14.5-17 albüminli maddeler, %2.5 yağli maddeler ihtiva eder. 1 kg. taze bitki 103 mg. C vitamini, 730 mg. karotin ve oksalat ihtiva eder. Yakici tüylerinin içerisinde karınca asidi, asetilkolin, histamin ve formik asit bulunur. Yapraklar; K vitamin B1, provitamin A, ursitin glükoziti, sistosterin, sepi maddeleri, ksantofil, külü ise %6.3 demirtrioksit, silisyum, potasyum ve kalsiyum içerir (Koç, 2002).

2.2.42. *Acarus calamus L. (Araceae)*

Türkçe Adı: Egir

Botanik Özellikleri: 50-125 cm. yükseklikte, çok yıllık, otsu bir bitkidir. Yapraklari serit biçiminde, yüzeyi bazen kirisik, kokulu ve boyuna çizgilidir. Çiçekler 5-9 cm. uzunlukta bir basak durumunda toplanmışlardır (Baytop, 1984). Iri rizomlari yatay ve yan kökler düsey olarak bulunur. Dip taraftaki skapus ve yapraklari hafif pembe renklidir. Yapraklari ezildiği zaman hos bir koku verir. Yapraklardaki orta damar belirgindir ve eksantriktir. Tabandaki yaprak rozetinden yükselen ve tepesinde çiçek veya çiçek durumu tasiyan yapraksiz gövde üç yüzlü olup 65-75 cm.' dir (Davis, 1965).

Yayilisi : Yurdumuzun, A3, A4, C3 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Bitkinin yaprakları ve rizomları aromatikdir ve tipta kullanılmaktadır (Davis, 1965). Rizomları sonbaharda toplanır. Kök ve yaprak bakiyelerinden temizlenir. Dis kabuğu soyulduktan sonra veya soyulmadan güneşte kurutulur. Egir kökü 0,5-1,5 cm. çapında ve 5-20 cm. uzunlukta çubuklar halindedir. Soyulmamış drogların dis yüzü esmer renkli olup kök ve yaprak bakiyelerini tasir. Soyulmuş drog sarımsı beyaz renklidir. Üzerinde kök izleri görülmektedir. Kokusu baharlı ve hoş, lezzeti ise acı ve baticidir (Baytop, 1984).

Rizomları gaz söktürücü, terletici ve yatıştırıcı olarak kullanılmaktadır (Baytop, 1997). Memleketimizde dahilen prostat hastalıklarına karşı, haricen ise romatizma ve bazı deri hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır. Kereviz kökü ile birlikte karıştırılan egir kökü tozu prostat büyümesine karşı kullanılmaktadır. Orta Anadolu Bölgesi'nde bilhassa süt çocuklarında görülen bağırsak gazlarına karşı kullanılmaktadır. Kuru kökten ince bir dilim kesilir, süt içine konur, çalkalanır ve bu süt çocuğa içirilir. Kuru kök tozu veya infuzyon halinde günde 1-3 gr. alınır. Haricen kökten elde edilen uçucu yağ, kökten hazırlanan infuzyon veya kökün bir müddet zeytinyağında bırakılması ile elde edilen hulasa deriye sürülmektedir (Baytop, 1984)

İçeriği: Egir bitkisinden elde edilen rizomlarda %1.5-3,5 arasında uçucu yağ bulunmaktadır. Uçucu yağ bileşenleri asaron ve öjenöldür. Yine etken maddeleri arasında akarün bulunmaktadır (Baytop, 1984).

2.2.43. *Avena barbata* Pott ex Link. (Graminae)

Türkçe Adı: Yabani yulaf

Botanik Özellikleri: Tek yıllık, gövdesi 23-120 cm. olan otsu bitkilerdir. Yaprak kınları sık olarak tüylü, ayaları 6-25 cm. x 2-20 mm. boyutlarında, serit şeklinde ve sivri uçludur. Salkım 2-3 çiçekli basakçıklardan oluşur ve 8-30 x 2-15 cm. boyutlarındadır (Yaltirik ve Efe, 1996).

Yayilisi: Türkiye'de A1(E), A1(A), A2(E), A2(A), A3, B1, B7, B9, C1, C2, C3, C4, C5, C6 ve C7 karelerinde bulunmaktadır (Davis, 1965).

Kullanılan kısmi ve genel kullanım şekli: Haricen yulaf lapasının çibaneleri olgunlaştırıcı özelliği vardır (Baytop, 1984). Çiğeginin uç kısımları ve yaprakları Temmuz- Ağustos aylarında toplanarak gölgede kurutulmaktadır. Astim, bronşit, selülit, kalp, öksürük, aybasi ve akciğer hastalıklarının tedavisinde kullanılmaktadır (Acartürk, 1996).

İçeriği: Yulaf taneleri, sabit yağ, azotlu maddeler ve karbonhidrat taşımaktadır (Baytop, 1984).

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1 Materyal

3.1.1 Arastirma Alaninin Tanitimi

Yenisarbademli Isparta'nin bir ilçesi olup, çalışma alaninin tamamı Kizildag Milli Parki sınırları içerisinde yer almaktadır.

Çalışma alaninin, coğrafik konumu, jeolojik yapisi, iklim özellikleri aşağıda sırayla verilmiştir

3.1.1.1. Coğrafik Konumu

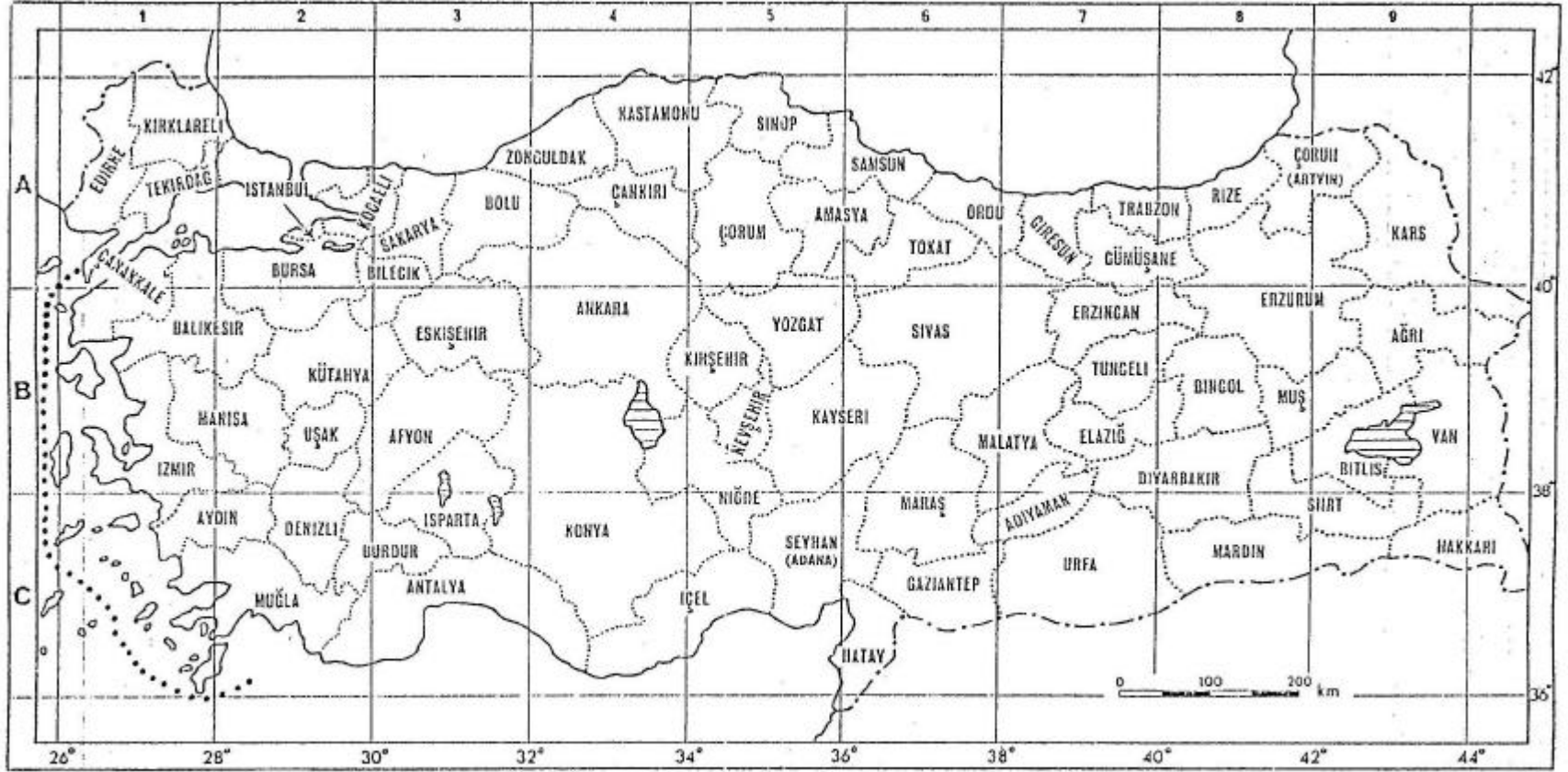
Grid kare sistemi ile Türkiye'yi flora açısından illere göre kareleyip, aynı zamanda coğrafi bölgelerle birleştirilerek oluşturulan haritalarda (Davis, 1965)'e göre çalışma alanı Yenisarbademli Yöresi, C3 karesi içerisinde yer almaktadır (Şekil 3.1).

İlçe, Beyşehir Gölünün batısında Toros dağlarının kuzey uzantisi olan Anamas Dağları ile bütünüdür. Doğusunda Beyşehir, batısında Aksu ve kuzeyinde Sarkikaraağaç ilçeleri ile çevrilidir. İlçe merkezi denizden 1150 m. yüksekliktedir. Akdeniz iklimi ile karasal iklim arasında kara iklime yakın bir iklimdedir. İl merkezine uzaklığı 105 km. olup, yüzölçümü 184 km²'dir (Anonim, 1999) (Şekil 3.2).

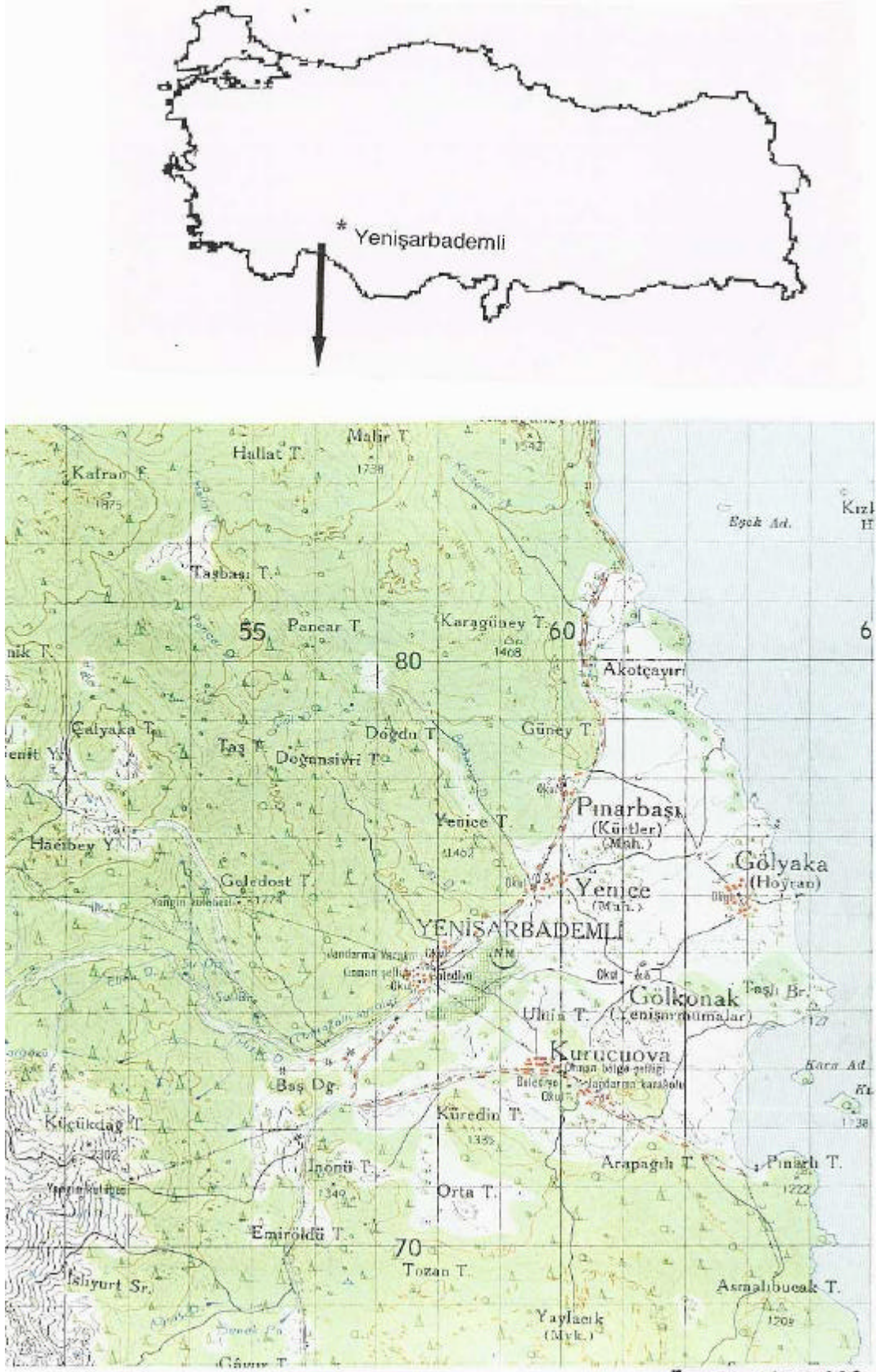
3.1.1.2. Jeolojik Durumu

Arastirma Alanı bugünkü yapısını Alpin dağ oluşum evrelerinden Genç Alpin evresinde kazanmıştır. İzlenebilen Alpin yapılar değişik litofasiyedeki kaya birimlerinin deformasyonlar karşısındaki davranışlarına bağlı olarak kıvrımlı, kırıklı ve bindirmelidir (Özkan, 2003).

Arazinin mineralojik açıdan incelenmesi sonucunda, üçüncü zaman Eosen ve Miosen devrine ait olduğu tespit edilmiştir. Orta Torosların mezozoik kalker tabakalarına rastlanılmıştır. Kalker toprakları iyi drenajlı, kuru, sıcak, sig kirintili bünyeli ve biyolojik faaliyetleri yüksek topraklardır. Sahada kireçsiz kahverengi orman toprakları ve litosolik kırmızı-kahverengi Akdeniz toprakları dikkati çekmektedir (Anonim, 1999).

Sekil 3.1. Davis'in Grid sistemine göre karelenmiş Türkiye Haritası

Sekil 3.2. Arastirma Alaninin Konumu

3.1.1.3. İklimi

Arastırma Alanı, iklim bakımından Akdeniz iklim bölgesi ile İç Anadolu iklim bölgesi arasında yer alan geçiş zonu iklimini yansıtmaktadır. Bazı özellikleri bakımından daha çok İç Anadolu iklim bölgesine yakındır.

Yenisarbademli Meteoroloji İstasyonundan alınan 24 yıllık (1971-1994) veriler Çizelge 3.1.'in değerlendirilmesiyle araştırma alanının bulunduğu yörenin, termik rejiminin subtropikal termik rejim tipi ile karasal termik rejim tipi arasında bir geçiş iklim tipinde olduğu belirlenmiştir (Anonim, 1999).

Çizelge 3.1. Yenisarbademli Meteoroloji İstasyonuna ait İklim Verileri(1971-1994)

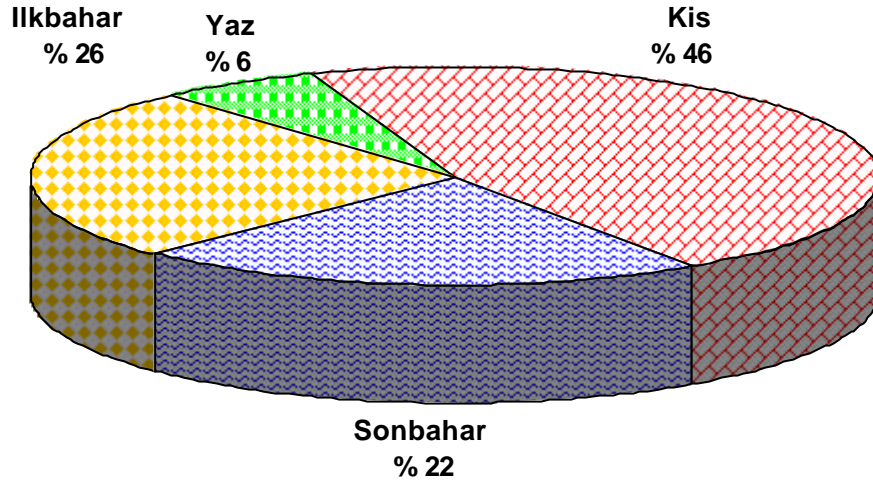
AYLAR

	O	S	M	N	M	H	T	A	E	Ek	K	Ar	Yıllık
Ort.Sıcaklık(C°)	1.5	1.5	5.4	10.5	14.4	18.1	21.3	20.9	17.7	11.6	6.9	2.7	11.0
Ort. Mak..Sic.(C°)	4.5	5.2	9.4	15.3	19.5	23.7	27.6	27.9	24.7	16.9	10.3	5.2	15.9
Ort. Min..Sic.(C°)	-3.0	-2.8	-0.5	4.7	7.9	11.3	14.2	13.8	10.8	5.9	1.8	-1.7	5.2
Ort Yağış (mm)	134.9	96.9	83.1	75.9	48.4	35.9	8.4	7.5	18.4	58.0	101.3	139.5	808.2
Nisbi Nem(%)	77	73	61	52	49	45	38	37	39	51	69	77	56

Çizelge 3.1.'den de anlaşılabileceği gibi, Araştırma alanında yıllık ortalama sıcaklık 11°C'dir. Yenisarbademli Meteoroloji İstasyonu'ndan alınan değerlere göre aylara ait ortalama sıcaklık değerleri 1.5°C ile 21.3°C arasında değişmektedir. Buna göre; en düşük sıcaklıklar Ocak ve Şubat aylarında meydana gelirken en yüksek sıcaklıklar Temmuz ayında olmaktadır. Sahada bugüne kadar gerçekleşen asiri sıcaklıklara bakılacak olursa; maksimum ortalama sıcaklığın 27.9°C ile Ağustos ayında gerçekleştiği, minimum ortalama sıcaklığın ise -3.0 ile Ocak ayına ait olduğu görülmektedir (Anonim, 1999).

Araştırma Alanında Mart ayından sonra giderek artı gösteren sıcaklıklar, Temmuz ayında kadar devam etmekte ve bu aydan itibaren sıcaklık düşmeye başlamaktadır. Başlangıçta çok az olan sıcaklık düşüşü, Ağustos ayından sonra hızlanmaktadır.

Araştırma Alanının yıllık ortalama yağış miktarı 24 yıllık verilere göre 808.2 mm. olarak tespit edilmiştir. Bu yağışın yıl içindeki aylara dağılışı ise oldukça düzensizdir.

Sekil 3.3. Arastirma Alaninda Yagisin Mevsimlere Dagilisi

Aylik yagis miktarlari 7.5 mm. ile 139.5 arasinda degismektedir. Elde edilen verilere göre en fazla yagis alan ay Aralik ayi (139.5 mm.), buna karsilik en kurak ay ise 7.5 mm. ile Agustos ayi olmaktadır. Aralik ayindan sonra yagis miktarı giderek azalmaya baslamaktadır.

Kis mevsimi en yagisli, yaz mevsimi ise en kurak mevsimi olmaktadır. Kis aylarinin (Aralik, Ocak, Subat) yagislari 96.9 mm. ile 139.5 mm. arasinda degismektedir. Yaz aylarinin (Haziran, Temmuz, Agustos) yagis miktarlari ise 7.5 mm. ile 35.9 mm. arasinda degismektedir. Ilkbahar mevsimi, Sonbahar mevsimine kiyasla daha yagisli gecmektedir. Ilkbahar aylarında (Mart,Nisan, Mayıs) yagis miktarı 48.4 mm. ile 83.1 mm. arasinda degisirken, Sonbahar aylarında (Eylül, Ekim, Kasim) 18.4 mm. ile 101.3 mm. arasinda gercekleşmektedir. Yaz mevsiminde düşen yagislar yıllık yagisin % 6'sini olusturmaktadır. Ilkbahar mevsiminin yagislari yıllık yagisin % 26'sini olustururken, sonbahar mevsimi yagislari için % 22 olduğu tespit edilmistir (Anonim, 1999).

Arastirma Alanında nispi nem oranı yaz aylarında düşmekte, kis aylarında ise artmaktadır. Yörede uzun süren bir yaz kurakliginin meydana geldiği görülmektedir. Yaz kurakligi Haziran ayindan baslayarak Eylül sonuna kadar devam etmektedir. Yaz kurakliginin vejetasyon süresinin önemli bir kısmında devam etmesi, suyun bitki hayatını ve

verimliliğini etkileyen önemli bir faktör haline gelmesine neden olmuştur. Bu nedenle sahanın yakınında bulunan Beyşehir Gölü üzerinden gelecek olan nemli havanın etkisi önem kazanmaktadır (Anonim, 1999). Bu bağlamda ayrıca, Thorntwait Yöntemi ile çalışma alanının iklim tipi belirlenmiştir. Bununla ilgili olarak hesaplanan iklim verileri, çizelge 3.2.'de verilmiştir.

Çizelge 3.2. Thorntwait Yöntemine Göre Yenisarbademli'nin Su Bilançosu

Istasyon Adı: Yenisarbademli

AYLAR

	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	TOP.
Sıcaklık	1,5	1,5	5,4	10,5	14,4	18,1	21,3	20,9	17,7	11,6	6,9	2,7	11,04
Sıcaklık Indisi	0,16	0,16	1,1	3,07	4,96	7,01	8,97	8,72	6,78	3,58	1,63	0,39	46,56
Düzeltilmemiş PE	3,6	3,6	17,7	40,5	59,9	79,5	97,3	95,0	77,3	45,8	24,0	7,5	
Düzeltilmiş PE	3,1	3,0	18,3	44,6	73,4	98,2	121,9	111,4	80,1	44,1	20,2	6,2	624,6
Yağış	134,9	96,9	83,1	75,9	48,4	35,9	8,4	7,5	18,4	58,0	101,3	139,5	808,2
Depo Değişikliği	0,0	0,0	0,0	0,0	25,0	62,3	12,6	0,0	0,0	13,9	81,1	5,1	
Depolama	100,0	100,0	100,0	100,0	75,0	12,6	0,0	0,0	0,0	13,9	94,9	100,0	
G.evapotranspirasyon	3,1	3,0	18,3	44,6	73,4	98,2	21,0	7,5	18,4	44,1	20,2	6,2	358,1
Su noksanı	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	100,8	103,9	61,7	0,0	0,0	0,0	266,4
Su fazlası	131,8	93,9	64,8	31,3	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	128,2	450,1
Yüzeysel akış	130,0	112,8	79,4	48,1	15,6	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	64,1	450,1
Nemlilik oranı	42,7	30,9	3,6	0,7	-0,3	-0,6	-0,9	-0,9	-0,8	0,3	4,0	21,5	

$$s = 450,07$$

$$I_m = 46,47$$

$$\text{Depo Kapasitesi (mm.)} = 100$$

$$d = 266,43$$

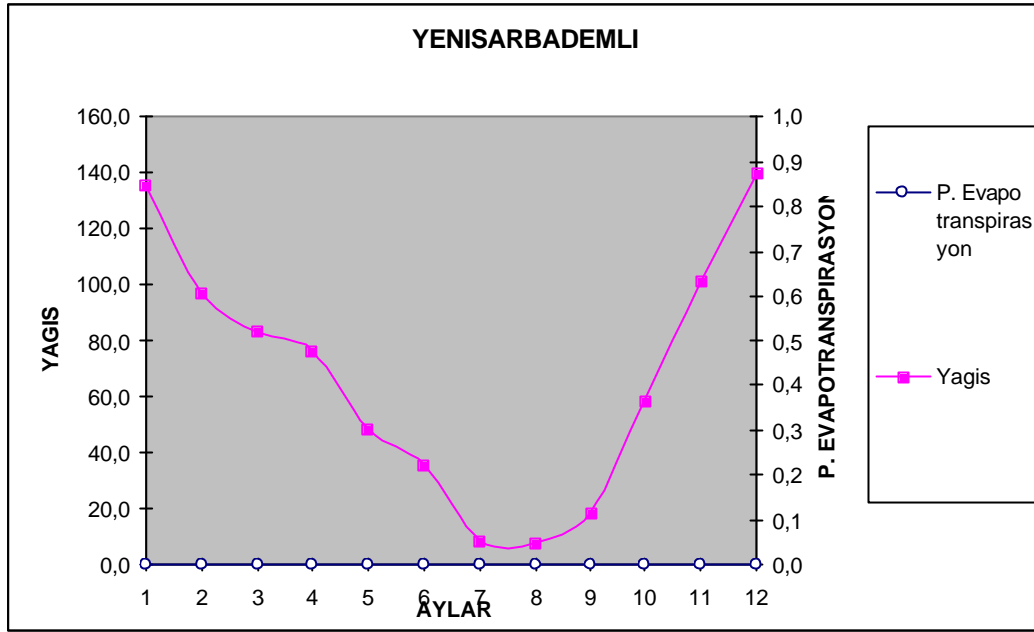
$$\text{ETP} = 624,56$$

$$\text{Enlem} = 37$$

$$n = 624,56$$

$$I_a = 42,66$$

$$\text{Sic. rej.} = 53,08$$

Sekil 3.4. Arastirma Alaninda P. Evapotranspirasyon Grafigi

3.1.1.4. Yörenin Florasi

Arastirma Alani bitki örtüsü bakımından oldukça zengin olup, İran-Turan ve Akdeniz flora elemanları, diğer coğrafik bitki bölgelerine göre daha fazla bulunmaktadır. Sahadaki en zengin örneklere sahip cinslerden; *Astragalus* cinsi 25 taksonla, *Silene* 25 taksonla, *Ranunculus* 21 taksonla, *Allium* 18 taksonla, *Veronica* 16 taksonla, *Galium* 14 taksonla, *Polygonum* 13 taksonla, *Salvia* 13 taksonla temsil edilmektedir. Bunların yanısıra 12 taksonla *Euphorbia*, *Geranium*, *Minuartia*, 11 taksonla *Alyssum*, *Sedum* cinsleri ve *Vicia* cinsi 10 taksonla temsil edilmektedir (Anonim,1999).

Sahada, Anadolu Karaçami (*Pinus nigra* Arn subsp *pallasiana* (Lamb.)Holmboe), Boylu ardiç (*Juniperus excelca* Bieb.), Toros sediri (*Cedrus libani* A. Rich),Toros Göknarı (*Abies. cilicica* Carr.), Kermes mesesi (*Quercus coccifera* L.), Saçlı mese (*Q. cerris* L.), Mazi mesesi (*Q. infectoria* Oliv.), Lübnan mesesi (*Q. libani* L.) gibi türler bulunmaktadır.

Bu taksonların yanısıra *Rosa canina* L., *Pistacia terebinthus* L., *Sambucus ebulus* L., *Juniperus oxycedrus* L. subsp. *oxycedrus*, *J.sabina* L., *Fraxinus ornus* L., *Cornus mass* L., *Crataegus orientalis* Bieb., *Acer hyrcanum* Fisch., *Acer platanoides* L. gibi taksonlara da rastlanılmaktadır(Anonim,1999).

3.1.1.5. Orman Varlığı

Yörede orman oluşturan baslıca türler; Toros sediri (*Cedrus libani* A.Rich.), Boylu ardıç (*Juniperus excelsa*), Lübnan mesesi (*Quercus libani*), Anadolu Karaçamı [*Pinus nigra* Arn subsp *pallasiana* (Lamb.)Holmboe], Titrek kavak (*Populus tremula* L.), Toros göknarı (*Abies cilicica* Carr.) ve Saçlı mesedir (*Quercus cerris* L.)'dir. Özellikle Anadolu karaçaminin hakim olduğu alanlarda, Beyaz çiçekli laden (*Cistus laurifolius* L.) geniş bir yayılış göstermektedir. Su kenarları ve dere boylarında Ak söğüt (*Salix alba* L.) ve Akkavaklar (*Populus alba* L.)' galeri ormanları oluşturmaktadır

Yörede genel olarak submediterreanean vejetasyonu hakimdir. Burada en karakteristik toplumu Anadolu karaçamları kurmaktadır. Araziye özelliği veren tanıtıcı türler olarak Toros göknarı, Titrek kavak, Boylu ardıç göze çarpmaktadır. Yükseklik arttıkça toplumlar arasındaki farklılıklar belirginleşmekte ve bitki toplumları daha bağımsızlaşmaktadır. Tespit edilen bu durumların, buzul çağı ve ara çağlardan sonraki çok farklı vejetasyon gelişmesini yansıttığı belirtilmektedir (Anonim, 1999).

Pinargözü'nün kuzeyindeki Yenisarbademli-Aksu asfaltının kuzeyinde de yaslı bireylerden oluşan, anıt meşere durumunda, geniş alanlar kaplayan saf Anadolu karaçamı ormanları bulunmaktadır (Anonim, 1999).

Ülkemizin ve bölgemizin endemik bir türü olan Kasnak mesesi (*Quercus vulcanica* Boiss.) yörede yayılış göstermektedir. Özellikle Alatas Tepe (2208m.) doğusu ile Küçükdağ Tepe (2302m.)'nin kuzeyi en yoğun yayılışını yaptığı bölgedir. Kasnak mesesi 1600-2000 m. rakımlar arasında bulunmaktadır. Burada özellikle vadi tabanındaki derin toprakları tercih etmektedir (Anonim, 1999).

3.1.1.6. Yörenin Faunası

Araştırma Alanı Fauna bakımından da oldukça zengindir. Insecta sınıfından Odonata takımının *Aeschnidae* familyasına ait türler, Orthoptera takımının *Gryllotalpidae* ve *Mantidae* familyalarına ait türler, Hemiptera takımından *Pentatomidae* ve *Cydnidae* türleri, Homoptera takımından *Cicadidae*, *Cercopidae*, *Aphididae*, *Diaspididae* familyalarına ait türler, Coleoptera takımından *Carabidae*, *Buprestidae*, *Chrysomelidae*, *Cerambycidae*, *Scarabaeidae*, *Coccinellidae* ve *Scolytidae* familyalarına ait türler dikkati çekmektedir. Bunların yanı sıra Lepidoptera takımından *Papilionidae*, *Satryridae*, *Pieridae*, *Tortricidae*, *Pyralidae*, *Noctuidae*, *Lymantriidae*, *Geometridae* ve *Sphingidae*

familyalarına ait türler ile birlikte Hymenoptera takımının *Siricidae*, *Cynipidae*, *Torymidae*, *Vespidae* ve *Tenthredinidae* familyalarına ait örneklere rastlanılmaktadır (Anonim,1999).

Aves (Kuslar) sınıfına ait önemli fauna elemanları ise Accipitridae familyasından Kızıl sahin (*Buteo rufinus* Cretzschmar.), Kaya kartalı (*Aquila chrysaetos* L.), Falconidae familyasından Kerkenez (*Falco tinninculus* L.), Columbidae familyasından Tahtalı (*Columba palumbus* L.), Üveyik (*Streptopelia turtur* L.), Strigidae familyasından Kukumav (*Athena noctua* Scopoli.), Meropidae familyasından Ari kusu (*Merops apiaster* L.), Upupidae familyasından İbibik (*Upupo epops* L.), Picidae familyasından Büyük ağaçkakan (*Dendrocopus major* Harter.) ve Alaca ağaçkakan (*D. Syriacus* Hemp. & Ehr.)'dir. Ayrıca Turdidae familyasından Ardiç kusu (*Turdus pilaris* L.), Kizilardiç kusu (*T. Iliacus* L.), Sylvidae familyasından Bülbül (*Phylloscopus* spp.), Ötügen (*Sylvia* spp.) ve Çalikus (*Regulus* sp.), Paridae familyasından Çam bastankarası (*Parus ater* L.), Büyük bastankara (*Parus major* L.), Corvidae familyasından Alakarga (*Garrulus glandarius* L.), Passeridae familyasından Dag serçesi (*Passer montanus* L.) ve Fringillidae familyasından Ispinoz (*Fringilla coelebs* L.) dikkati çekmektedir.

Arastırma Alanında bulunan memeli yaban hayatı türleri ise Sincap (*Sciurus vulgaris* L.), Tilki (*Vulpes vulpes* L.), Bozkurt (*Canis lupus* L.), Vasak (*Lynx lynx* L.), Sansar (*Martes* spp.), Tavşan (*Lepus europaeus* L.) ve Yaban domuzu (*Sus scrofa* L.)'dir.

3.2. Yöntem

Çirpici, (1981)'e göre; bir bölgenin florasını ortaya koymak, o bölgeden değişik mevsimlerde yoğun olarak bitki toplayıp, bunları değerlendirmek, ayrıca aynı bölgeyi içeren floristik yayınları ve daha önce toplanmış bitki örneklerini gözden geçirmek suretiyle olmaktadır .

Bu görüşten hareket ederek, öncelikle araştırma alanı ile ilgili yayınlar taranmış, bölgenin florası hakkında bilgiler elde edilmiştir. Yöre ile ilgili flora çalışmaları yapıldığı halde doğal faydalı bitkilerle ilgili olarak geniş kapsamlı bir floristik araştırma yapılmadığı ortaya konulmuştur.

Ayrıca yöre halkı ile yüz yüze konuşulmuş, bilgiler alınmış ve bunlar ses-kayıt cihazıyla da desteklenerek yöredeki doğal faydalı bitkilerle ilgili olarak arazi öncesi ön çalışma yapılmıştır.

Bu sekildeki floristik arastirmalarda, öncelikle yeterli sayida ve bitki örnekleri toplama kurallarına uygun olarak toplanması ve bu özelliklerinin üzerlerinde çiçek, meyve, tomurcuk ve yaprak gibi önemli generatif ve vejetatif organları taşıyan, iyi kurutulmuş bitki örnekleri ile mümkün olduğu belirtilmektedir. (Yaltirik, 1987).

Bu olgudan hareketle, araziden topladığımız bitkilerin sağlam, yapraklarının tam, çiçeklerinin açmış ve zarar görmemiş, meyvelerinin ve tohumlarının olgunlaşmış olmasına dikkat edilmiştir.

Bitki örneklerinin toplanması sırasında hangi familyada hangi bitki kısımlarının toplanacağını bilmesi ve bitki örneklerinin bu bilgilerin ışığında toplanması gerekmektedir (Seçmen vd., 1992).

Bitki örnekleri, familyaların özelliklerine göre teknigine uygun olarak 2002-2004 tarihleri arasında ilkbahar, yaz, ve sonbahar mevsimlerinde toplanmıştır. Tek yıllık otsu, ve soğanlı- yumrulu bitkiler çapa yardımı ile topraktan sökülmüştür. Çok yıllık otsu bitkiler de kökleri ile birlikte alınmıştır.

Materyal toplanırken canlılığını kaybetmeden preslenebilmeleri için naylon torbalara düzgün bir şekilde yerleştirilmiştir.

Örnekler toplanırken, daha sonra yapılacak bilimsel arastirmalarda kullanılabilmesi düşünülerek, uzun yıllar yararlı olabilmeleri için sağlıklı bir şekilde kurutulmalarına özen gösterilmiştir. Bunun için tahta çitalardan yapılmış 38 x 28 cm ebatlarında presler kullanılmıştır.

Arasına bitki konulmuş gazete kağıdı kapatıldıktan sonra üstüne bir kurutma kağıdı konulmuş ve başka bir gazete kağıdı açılarak içine yeni bir bitki yerleştirilmiştir. Bu işlem her bitki örneği için aynı şekilde tekrarlanmıştır. Hava akimini sağlamak ve kurutmayı kolaylaştırmak için dört bitkide bir kurutma kağıtları arasına karton (mukavva) konulmuştur. Kurutma kağıtları, her gün bir kez değiştirilmiş ve bu işlem düzenli aralıklarla yapılmıştır. Bu işlem bitkiler kuruyuncaya kadar (6-8 gün) devam edilmiştir. Presleri sıkı tutmak için kalın ip kullanılmış ve presler yarı gölge ve hava akiminin olduğu bir yere konulmuştur.

Bitki örneklerinin araştırma alanını tamamen temsil edebilmesi için, olanaklar ölçüsünde araştırma alanının hemen her yerinden bitki örneği alınmıştır.

Bitkiler toplanirken, mevkisi, bakisi, denizden yüksekliđi, toplama tarihi ve toplayanın adi-soyadi gibi kriterler arazi not defterine not edilmistir.

Kurutulmus bitkilerden uzun yıllar yararlanabilmek için düzgün ve özenli bir şekilde herbaryum kartonlarına yapistirilmaları gerekir. Bu nedenle kurutulmus bitki örnekleri iyi görülebilmesi için beyaz renkte 43x27 cm. boyutlarında kartonlara tespit edilmiş, ayrıca bitki örneklerini açıklayan etiketler de kartonların sağ alt kısmına yapistirilmiştir.

Herbaryum tekniğine uygun olarak hazır hale getirilen örneklerin tanıları S.D.Ü Orman Fakültesi ve Fen Edebiyat Fakültesi Biyoloji Bölümünde ayrıca Akdeniz Üniversitesi Biyoloji Bölümü'nde yapılmıştır.

4. BULGULAR

Yörede anket çalışmalarıyla belirlenerek, toplam 43 adet faydalı takson tarafımızdan tespit edilmiştir (Tablo: 4)

Çizelge 4.1. Yörede tespiti yapılan taksonların listesi

Latince ismi	Türkçe İsmi		
<i>Acarus calamus</i> L.	Egir	<i>Malva sylvestris</i> L.	Ebe gümeçi
<i>Achillea nobilis</i> L.	Ayvadane	<i>Marrubium vulgare</i> L.	Bozot
<i>Ammi visnaga</i> (L.) Lam.	Dis otu	<i>Matricaria chamomilla</i> L.	Papatya
<i>Anethum graveolens</i> L.	Dere otu	<i>Melissa officinalis</i> L.	Ogul otu
<i>Avena barbata</i> Pott ex Link.	Yabani yulaf	<i>Mentha pulegium</i> L.	Yarpuz
<i>Berberis crataegina</i> DC.	Siyah meyveli karamuk	<i>Nasturtium officinale</i> R.B.	Su teresi
<i>B. vulgaris</i> L.	Karamuk	<i>Nepeta italica</i> L.	Pisik otu
<i>Chenopodium foliosum</i> (Moench) Aschers	It üzümü	<i>Origanum vulgare</i> L.	Mercankösk
<i>Capsella bursa-pastoris</i> (L.) Medik	Çoban çantası	<i>Phlomis pungens</i> Willd.	Ayi kulagi
<i>Chenopodium album</i> L.	Sirken	<i>Plantago major</i> L.	Sinir otu
<i>Conium maculatum</i> L.	Baldiran	<i>Rhus coriaria</i> L.	Boyacı sumagi
<i>Crataegus monogyna</i> Jacq.	Aliç	<i>Rosa canina</i> L.	Kusburnu
<i>Digitalis ferruginea</i> L.	Yüksük otu	<i>Rubus ideus</i> L.	Bögürtlen
<i>Ecballium elaterium</i> (L.) A. Rich	Esek hiyari	<i>Rumex acetosella</i> L.	Kuzu kulagi
<i>Equisetum ramossissimum</i> Desf.	Atkuyruğu	<i>Salvia fruticosa</i> Miller.	Anadolu adaçayı
<i>Fragaria vesca</i> L.	Dag çilegi	<i>S. officinalis</i> L.	Tıbbi adaçayı
<i>Geum urbanum</i> L.	Su karanfili	<i>S. sclarea</i> L.	Misk adaçayı
<i>Hyoscyamus niger</i> L.	Banotu	<i>Sideritis libanotica</i> Labill.	Dag çayı
<i>Hypericum perforatum</i> L.	Binbirdelik otu	<i>Silybum marianum</i> (L.) Gaertner	Deve dikenini
<i>Juniperus communis</i> L.	Adi ardiç	<i>Sonchus asper</i> (L.) Hill	Esek marulu
		<i>Taraxacum officinalis</i> Web.	Kara hindiba
		<i>Teucrium polium</i> L.	Aci yavsan
		<i>Urtica dioica</i> L.	Isirgan

4.1. *Equisetum ramossisimum* Desf.

Yöresel Adlari: At kuyruğu, tilki kuyruğu, ulama, yayılğan otu

Yörede kurutulmuş atkuyruğu bitkisi suda kaynatılarak ağız ve boğaz iltihaplanmalarında kullanılmaktadır. Egzama, damar tıkanıklıkları, mayasıl gibi rahatsızlıklarında bitkinin kaynatılmasıyla elde edilen su, banyolarda kullanılır. Yine suyla kaynatılmak suretiyle merhem kıvamına getirilen hülâsa, egzama, sivilce, basur gibi rahatsızlıklarda harici olarak kullanılmaktadır.

Yine haslama suyu, siyatik, romatizma ağrılarında, kanser çeşitleri, damar sertliği tedavisinde kullanılmaktadır.

Genel olarak Dedegöl Dağı eteklerinde, özellikle de Kapız mevkiinde, 1200-1450 metreler arasında tespit edilmiştir. Yöre halkı tarafından toplanıp, kurutulduktan sonra yakın ilçe ve illerdeki aktar ve çeşitli firmalara satışı yapılmaktadır (Şekil 4.1).

4.2. *Juniperus oxycedrus* L.

Yöresel Adlari: Ardiç, kara ardiç, katran ardıcı

Yörede kozalakları, yaprağı ve kabuğu kullanılmaktadır. Kozalak ve yapraklarının kaynatılmasıyla elde edilen çay özellikle idrar yolu enfeksiyonlarında kullanılmaktadır. Ezilen kozalaklar bir beze sarılarak ağrıyan yere koyulduğu zaman ağrıyı giderdiği ileri sürülmektedir. Ayrıca yine yörede kurutulup ezilen kozalaklar baharat olarak da kullanılmaktadır.

Vücuttaki kırıklara ardiç kabuğu sarılarak, kirgin daha çabuk kaydığı yönünde yaygın bir inanış vardır. Dallarından tütüsü yapılmaktadır.

Ezilen ardiç kozalaklarının deride bulunan bazı lekeleri yok ettiği söylenmektedir. Taze kozalagin yenilmesiyle vücuda zindelik verildiği yine yapılan söylenselerde gündeme getirilmiştir.

Yörede 1000 m. rakimden başlayarak orman üst sınırına kadar yayılışını sürdürmektedir (Şekil 4.2).

4.3. *Berberis crataegina* DC.

Yöresel Adlari: Siyah meyveli karamuk, garamuk, karanbuk, garanbuk, karamik,

Meyveleri ve taze yaprakları çiğ olarak yenmektedir. Bitkinin; yaprak, kök ve meyvelerinden yararlanır. Bitkinin yaprağından hazırlanan çay, idrar artırıcı olarak ve

Sekil 4.1. *Equisetum ramossissimum* Desf.

Sekil 4.2. *Juniperus oxycedrus* L.

safra yollari hastaliklarinda kullanilmaktadir. Meyveleri kurutularak çayı yapılır. Ayrıca yine meyvelerinin karıştırılmasıyla, yöreye özel bir pilav yapılmaktadır.

Yukarısarıacak üstü, Küçükdağ Tepe ve Yenice mevkiilerinde 1300-1700 metreler arasında rastlanmıştır (Şekil 4.3).

4.4. *Berberis vulgaris* L.

Yöresel Adları: Karamuk, garamuk, karanbuk, karanbik, karamik, karamih

B. crataegina'nin kullanıldığı alanlarda kullanılmaktadır.

1500-2500 m. rakımlar arasında, Dedegöl Dağı eteklerinde, Pinargözü mevkiinde ve Melikler Mezarlığı ile Dört Kardeşler mevkiilerinde oldukça yaygındır (Şekil 4.4).

4.5. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik

Yöresel Adları: Çoban çantası, çingirdak otu, çingildak, kuskus otu

Yörede çiğ olarak veya ıspanak gibi pisirilerek yenilmektedir. Ayrıca toplanıp kurutularak, çayı yapılmakta ve özellikle kanser hastalığına iyi geldiği ileri sürülmektedir. Taze sürgünler ezilip veya pisirilip lapası yapılarak kan durdurucu olarak kullanılmaktadır. Özellikle de çayı içilerek burun kanamasının azaltılabileceği öne sürülmektedir. Ayrıca basur hastalığında da suyuyla yapılan banyolar önerilmektedir.

Yol kenarlarında, çayırlik alanlarda, tarlalarda, hendeklerde ve kültür bitkileri arasında sıkça yetişen bu çok değerli bitki yöre halkı tarafından yeterince tanınmamaktadır. Hatta yine halk arasında rahatsız edici yabancı bir ot olarak kabul edilmektedir. Sadece halk ilaçları ile uğrasan kişiler tarafından kullanım alanlarından bazıları bilinmektedir (Şekil 4.5).

4.6. *Nasturtium officinale* R. B.

Yöresel Adları: Su teresi, gerdeme, su gerdemesi, kerdeme, su kerdemesi

Yörede daha çok çiğ olarak tüketilmektedir. Yemeklerin yanında çiğ olarak yenilmekte ya da salatası yapılmaktadır. Bu şekilde yenilmesiyle iştah açtığı söylenmektedir. Ayrıca idrar söktürücü ve yatıştırıcı etkileri de bilinmektedir.

Özellikle akarsu kenarlarında, bataklık ve nemli yerlerde, örneğin Pinargözü ve Beyşehir Gölü kıyılarında 1000-1900 m. rakımlar arasında bulunmuştur (Şekil 4.6).

Sekil 4.3. *Berberis crataegina* DC.

Sekil 4.4. *Berberis vulgaris* L.

Sekil 4.5. *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik.

Sekil 4.6. *Nasturtium officinale* R. B.

4.7. *Rumex acetosella* L.

Yöresel Adlari: Kuzu kulagi, eksice, eksi ot, eksilik, eksimik, eksi kulak

Yörede daha çok yapraklari çig olarak yenilmekte ve salatasi yapılmaktadır. Çig olarak yenildiginde bagirsak kurtlarini düşürdüğü yöre halki tarafından öne sürülmektedir. Ayrıca yine kabizlik ve gaz giderici amaciyla da kullanılmaktadır.

Yörede Pinarbasi, Yenice, Gölyaka, Gölkonak mevkiilerinde 1000-1500 m rakimlar arasında, mescere ve yol kenarlarında, tarlalar ve terk edilmiş yerlerde bulunduğu tespit edilmiştir.

4.8. *Chenopodium foliosum* L.

Yöresel Adlari: It üzümü, yer üzümü, yer dudu

Yörede bu bitkinin sadece üzüm sü meyveleri yenilmektedir.

Özellikle yangin geçiren sahalarda bulunduğu tarafımızdan tespit edilmiştir. Geledost Tepe, Yenice, Körmenlik ve Senit yaylasında 900-1600 metreler arasında yayilisi göstermektedir (Sekil 4.7).

4.9. *Chenopodium album* L.

Yöresel Adlari: Sirken, sirkecen, dag ispanagi, yabani ispanak, dag pazisi

Yörede özellikle sebze olarak tüketilmekte, pirinç veya bulgurlu yemegi yogurtla birlikte tüketilmekte, ayrıca soganla kavrulurak "borani" adi verilen özel bir yemegi yapılmaktadır. Böreklerin içine de iç malzeme olarak sıkça kullanılmaktadır.

Yapraklari çay gibi demlenerek, kansizliga karsi kullanılmaktadır. Yine bitkinin kaynatilmasi ile elde edilen su ile saçlar yikarak, saç diplerinde bulunan kepek ve konak olusumunu engelledigi söylenmektedir.

Yörede sık olarak bulunan ve yöre halki tarafından sıkça kullanılan bir bitkidir. Hatta halk tarafından toplanarak pazarlarda satılmaktadır. Melikler mezarligi, Dedegöl etekleri, Belence ile Ibisler mevkiilerinde örneklerine rastlanmıştır (Sekil 4.8).

4.10. *Hypericum perforatum* L.

Yöresel Adlari: Kantaron, koyunkiran, yara otu, boya otu, kanotu

Yörede bitki kaynatilarak çayi yapılmakta ve bu çay, mide ve bagirsak gazlarini gidermede, barsak kurtlarini düşürmede, ülser ve gastriti iyilestirmede kullanılmaktadır.

Sekil 4.7. *Chenopodium foliosum* L.

Sekil 4.8. *Chenopodium album* L.

Yine haricen yara ve yanıklara karsi da kullanilmaktadir. Özellikle zeytin yag içinde 1 ay kadar bekletilen kantaron bitkisi açık yara ve yanıklara karsi kullanilmaktadir. Bitki ve kökünün kaynatilmasiyla elde edilen suyla bazi ip ve kumaslar sari ve kirmizi tonlarında boyanmaktadır.

Yörede daha çok kurak yerlerde, yol kenarlarında ve orman içi açıklıklarda sıkça bulunmaktadir. Günes alan yamaçlari oldukça çok sevmekte olan bu taksona Pinargözü ile Karagöl arasındaki mevkilerde ve Melikler Mezarligi üstünde 1500-1800 metreler arasında rastlanmistir (Sekil 4.9).

4.11. *Malva sylvestris* L.

Yöresel Adlari: Ebe gümece, ebe gömeci, gömeç, kümeç, eme gümece

Yörede ebegümece sebze olarak tüketilmekte; borani adi verilen yemegi, böregi yapılmaktadır. Taze ya da kurutulmuş yapraklarından demlenen çay iltihap kurutucu olarak kullanilmaktadir. Yine kurutulmuş çiçeklerinden demlenen çay, mide üsütmelerinde, bogaz agrilari ve öksürükte ve solunum yolu enfeksiyonlarında kullanilmaktadir.

Kökleri kurutulup, suda haslanarak kabizlik için kullanilmaktadir. Taze yapraklari deri yaralarında, yanıklarda, ve çiban kurutmada kullanilmaktadir. Ayrica tohumlari kaynatilarak, elde edilen suya seker ilave edilerek hazirlanan serbetin vücuttaki iltihaplari kurutucu, açık yaralari kapatıcı ve bagirsaklari yumusattigina inanilmaktadir.

Memleketimizde bir çok yerde kullanilmakta olan çocuk düşürme islemi de yörede ebegümece dallari ve köküyle yapılmaktadır.

Yörede yaygin olarak bulunmakta olan ebegümece Nisan-Haziran aylari arasında toplanarak taze sebze olarak tüketilmekte ve satilmaktadır. Yine bu dönemlerde toplanilan çiçek ve yapraklari kurutularak saklanmaktadır (Sekil 4.10).

4.12. *Rhus coriaria* L.

Yöresel Adlari: Sumak, Usmak, mavru, mavri

Yörede meyveleri olgunlastiktan sonra ezilerek baharat olarak kullanilmaktadir Ayrica olgun ya da kurutulmuş meyveler suda bekletilerek içeriğinin suya geçmesi sağlanır. Daha sonra bu ekşi hülasa yemek ve çorbalarda kullanilmaktadir.

Sekil 4.9. *Hypericum perforatum* L.

Sekil 4.10. *Malva sylvestris* L.

Sumak meyvelerinin içerisinde bekletildiği su ates düşürücü olarak kullanılmaktadır. Yine meyveleri suda kaynatılarak boğaz ve diş eti hastalıklarında gargara olarak kullanılmaktadır.

Yörede 1500-2000 metre rakımlar arasında bulunmaktadır. Karagüney , Körmenlik ve Senit mevkiilerinde sumak taksonlarına rastlanmıştır (Sekil 4.11).

4.13. *Rubus idaeus* L.

Yöresel Adları: Böğürtlen, börtlen, börtliyen, börtlenge, kürmez, körmez

Yörede meyveleri taze olarak yenilmekte, surubu ve reçeli yapılmaktadır. Yapraklarından elde edilen çay barsak yumusatici olarak kullanılmaktadır. Kurutulmuş olgunlaşmamış meyvelerinden hazırlanan çay, seker hastalığında kullanılmaktadır.

Yine yörede yeşil yaprakları kaynatılarak elde edilen su, özellikle bayanlar tarafından losyon olarak kullanılmaktadır. Bu suyun ciltteki sivilce ve aknelere, çeşitli yara ve doğum lekelerini kapattığı yöre halkı kadınları tarafından söylenilmektedir.

Yörede 1000-2300 m. rakımlar arasında yaygın olarak bulunmaktadır. Özellikle Yenice, ve Başçam mevkiilerinde böğürtlen topluluklarına rastlanmıştır Ayrıca kültür arazilerinde çit bitkisi olarak ve tarla kenarlarında da sıkça rastlanılan bir taksondur (Sekil 4.12).

4.14. *Fragaria vesca* L

Yöresel Adları: Dag çileği, yer çileği, orman çileği, çilli

Meyveleri taze olarak tüketilmekte ve toplanarak evlerde reçel ve marmelade yapılmaktadır.

Yaprakları idrar yolları iltihaplanmalarında kullanılmaktadır. Bu amaç için 100 gr kadar kurutulmuş yaprak 1 lt. suda kaynatılarak, içilmek suretiyle tüketilmektedir. Kurutulan yapraklar dövülüp, ezildikten sonra açık yaraların kapatılmasında yara tozu şeklinde kullanılmaktadır. Ayrıca tozu sütle karıştırılarak yüze sürülerek, derideki leke, sivilcelere karşı kullanılmaktadır.

Ayrıca kaynatılıp sogutulan suyunun, özellikle menekse gibi süs bitkilerine sulama suyu olarak verildiğinde, bitkinin daha çok çiçek açtığına inanılmaktadır.

Yörede ormanlık alanlarda, ağaç diplerinde bulunmaktadır. Özellikle nemli bölgelerde, örneğin Pinargözü mevkiinde güzel örneklerine rastlanmıştır (Sekil 4.13).

Sekil 4.11. *Rhus coriaria* L.

Sekil 4.12. *Rubus ideus* L.

4.15. *Geum urbanum* L.

Yöresel Adlari: Su karanfili, dag karanfili, karanfil kökü

Yörede bitkinin kökleri baharat olarak kullanılmaktadır. Toplanan kökler yikanip daha sonra iplere dizilerek kurutulur. Kurutulan karanfil kökleri baharat olarak tatlılarda kullanılmaktadır. Iplere dizilerek kullanıldığı gibi, öğütülerek toz haline de getirilmektedir. Diğer bir kullanım şekli de çayının içilmesidir. Yine kurutulmuş kökler diğer bitki çaylarıyla karıştırılarak ya da normal içtiğimiz siyah çayın içerisine atılarak kendine has hoş bir koku vermesi sağlanır.

Yörede Pinargözü Mağarasının üst taraflarında 1800-2200 metre rakımlar arasında özellikle de ardıç ağaçlarının altında yayılışına rastlanmıştır (Sekil 4.13), (Sekil 4.14).

4.16. *Rosa canina* L.

Yöresel Adlari: Kusburnu, it gülü, it burnu, yabancı gül, yaban gülü

Yörede taze meyveleri yenilmekte, ayrıca meyvelerinden meyve suyu ve marmelat yapılmaktadır. Kurutulan meyvelerden demlenen çay soğuk algınlığında sıkça kullanılmaktadır. Ayrıca kabız yapıcı ve idrar söktürücü olarak da çayına başvurulmaktadır.

Yörede 1000-2300 metre rakımlar arasında bulunmaktadır. Özellikle Yenisarbademli merkezinde, Gölkonak ve Kurucuova'da, Melikler Mezarlığı ve Dörtkardesler mevkiilerinde yayılışına rastlanmıştır (Sekil 4.15).

4.17. *Crataegus monogyna* Jacq.

Yöresel Adlari: Aliç, yemis, yemisen, yemisgen, ak diken

Bitkinin meyveleri olgunlastıktan sonra yenilmekte, suyu ve reçeli de yapılmaktadır. Aliç ağacının yaprakları ve çiçekleri kaynatılarak tansiyon düşürücü olarak kullanılır.

Orman ve yol kenarlarında, özellikle Pınarbasi, Kürtler civarı, Senitli Alan mevkiilerinde 1200-1600 metre rakımlar arası bitki örneklerine rastlanılmıştır (Sekil 4.16).

4.18. *Ammi visnaga* (L.) Lam.

Yöresel Adlari: Dis otu, dislik, kürdan otu, kirdan otu

Bitki yeni çiçeklenmeye başladığı zaman toplanarak çayı yapılmaktadır. Bu çay boğaz ağrılarında, kulak iltihaplanmalarında, astım hastalıklarına karşı kullanılmaktadır. Ayrıca kalbi delik olan bebeklere de bu bitkiden elde edilen infüzyonlar içirilmektedir.

Sekil 4.13. *Geum urbanum* L. köklerinin toplanması

Sekil 4.14. *Geum urbanum* L.'nin toplanmış kökleri.

Sekil 4.15. *Rosa canina* L.

Sekil 4.16. *Crataegus monogyna* Jacq.

Bitki çiçeklendikten sonra sonbaharda tohumlarının olgunlaşmasına meyve saplari, kürdan islevi görmek maksadiyla kullanılmaktadır.Bu sebeple kürdan otu adi da verilmektedir.

Yol ve tarla kenarlarında, açık alanlarda dogal olarak yetismektedir.Yenisarbademli merkezinde, Isliyurt ve Kizilalan mevkiilerinde 1100-1800 metreler arasında bu taksona rastlanmıştır (Sekil 4.17).

4.19. *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich.

Yöresel Adlari: Esek hiyari, aci kavun, it hiyari, aci düvelek, cirtlak, aci cirtlak

Sonbaharda olgunlasan meyvelerden çıkan süt burna ve genize direkt damlatılmak suretiyle sinüzit hastaliginin tedavisinde kullanılmaktadır Ancak bu süt zehirli oldugundan çok dikkatli olunmalı ve doktora danismadan kullanılmamalıdır.Ayrıca yine yörede yapraklarının ezilmesiyle elde edilen karisim romatizmal hastalikların tedavisinde kullanılmaktadır.

Özellikle yerlesim birimlerine yakin yerlerde, çöplüklere yakin yerlerde, açıklıklarda ve tarla kenarlarında yetismektedir (Sekil 4.18).

4.20. *Anethum graveolens* L.

Yöresel Adlari: Dere otu, tere otu, durak otu, turak otu,derelik

Yörede daha çok baharat olarak kullanılmaktadır. Tazeyken yemek ve salatalarda kullanıldığı gibi, kurutulup elde edilen baharat da kis aylarında tüketilmektedir.Yörede özellikle kabak,bakla ve çeşitli börek içlerinde kullanılan dere otu, bebeklerin gazlarının giderilmesinde de anason ve rezene çayıyla karistirilerek gaz giderici olarak kullanilir.

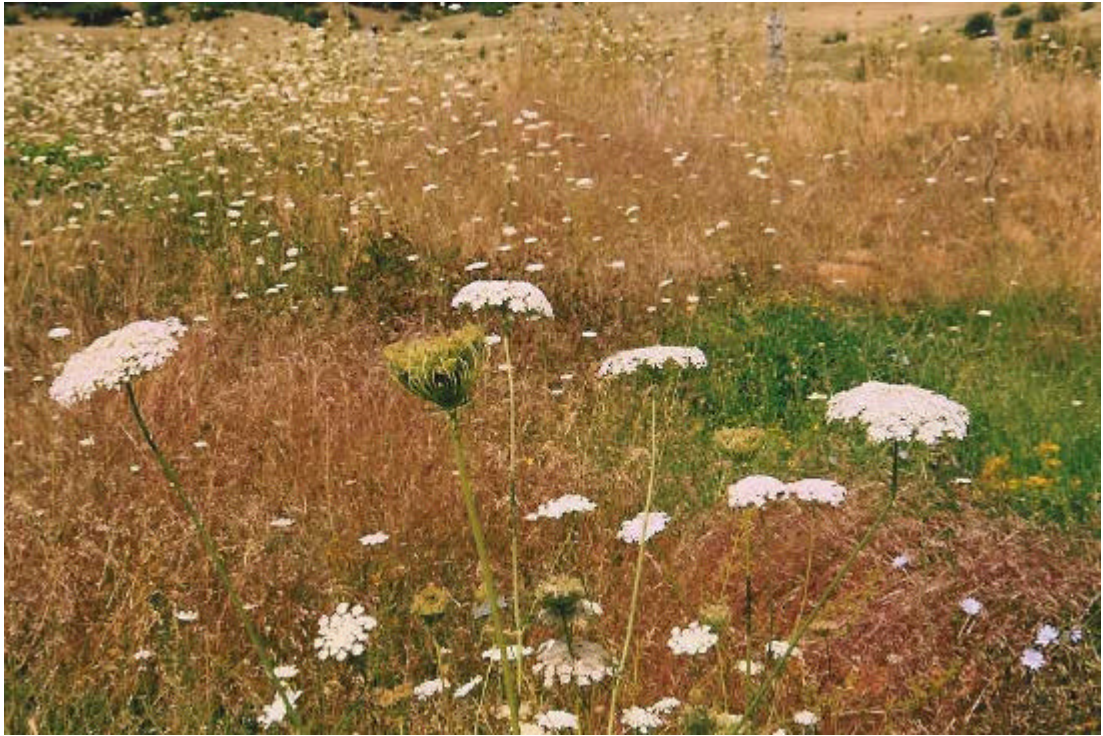
Özellikle nemli alanlarda dogal yayilis gösterdiği gibi, tohumlari toplanılarak evlerin bahçelerinde de kültürü yapılmaktadır.Özellikle Melikler Mezarligi mevki, Pinargözü mevkiinde oldukça fazla yayilisa sahiptir (Sekil 4.19).

4.21. *Conium maculatum* L.

Yöresel Adlari: Baldiran, baldirgan, baldiran otu, körek, görek

Yörede özellikle gövdesi ve kök kısmındaki kabugu soyularak yenilmektedir. Bu sekilde sinir yatistirici ve sakinlestirici etkisinin bulunduğu ileri sürülmektedir. Yine yapraklarının romatizmal bölgelere sarılarak, agriyi aldigi inaniılmaktadır.

Yörede özellikle Beysehir Gölü kıyılarında ve oldukça nemli alanlarda yayilis göstermektedir (Sekil 4.20).

Sekil 4.17. *Ammi visnaga* (L.) Lam.

Sekil 4.18. *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich.

Sekil 4.19. *Anethum graveolens* L.

Sekil 4.20. *Conium maculatum* L.

4.22. *Achillea nobilis* L.

Yöresel Adlari: Ayvadane, ayvadana, ayva otu

Yörede siklikla çayı içilmek suretiyle kullanılmaktadır. Bu çay özellikle bebeklerin gaz sancılarını gidermede mide üsütmelerinde kullanılır. Yine soguk alginliklarında, idrar yolu enfeksiyonlarında, sikça kullanılan bir bitkidir.

Yöre halki tarafından oldukça iyi taninan bir bitkidir. Çiçekler tam olarak açılmadan önce yapraklarla birlikte toplanır ve gölgede kurutulur. Yörede Gölyaka ve Gölkonak'ta, ilçe merkezinde ve Kurucuova' da 1200-1700 metre rakimlar arasında bulunmaktadır. Yöre halki tarafından toplanarak hem kendi ihtiyaçları için kurutulmakta hem de bazı kişiler tarafından ticareti yapılmaktadır (Sekil 4.21).

4.23. *Matricaria chamomilla* L.

Yöresel Adlari: Papatya, beyaz papatya, mayis papatyasi

Yörede özellikle çayı sikça kullanılmaktadır. Çayı hos kokulu olduğu için keyifle içilmektedir. Çayının özellikle bebeklerin ve çocukların gazlarını gidermede, soguk alginliklarında, tansiyon düşürmede, bulasici hastalıkları daha çabuk geçirmede etkisinin olduğu belirtilmektedir. Basur için de suyla kaynatılarak elde edilen sivi kullanılmaktadır. Yine suyu ile saçlarını yıkayan bayanlar, saçlarının hem renginin açıldığını hem de daha yumusak saçlara sahip olduklarını ifade etmişlerdir.

Yörede özellikle yol kenarlarında, bos ve verimsiz arazilerde fazla miktarda yetişmektedir. 1400-2000 metre rakimlarda, Alatas, Pelitlialan ve Yenisarbademli merkezine yakın yerlerde örneklerine rastlanmıştır (Sekil 4.22).

4.24. *Silybum marianum* (L.) Gaertner

Yöresel Adlari: Deve dikenini, esek dikenini, süt dikenini, gengel dikenini

Genç sürgünleri soyulduktan sonra, taze olarak ya da suda haslanarak yenilmektedir. Meyveleri suda demlendikten sonra ates düşürücü ve ağrı kesici olarak kullanılmaktadır. Dikenli çiçekleri kurutulduktan sonra, özellikle yaylalarda süt süzerken kullanılmaktadır.

1500-2400 metre rakimlar arasında, özellikle yol ve tarla kenarları, bos tarlalar ve orman içi açıklıklarda örneklerine rastlanılmıştır (Sekil 4.23).

Sekil 4.21. *Achillea nobilis* L.

Sekil 4.22. *Matricaria chamomilla* L.

4.25. *Sonchus asper* (L.) Hill.

Yöresel Adlari: Esek marulu, dag marulu, kuzu gevregi, sütlü marul

Yörede daha çok sebze olarak tüketilmektedir. Taze sürgünleri ve yaprakları Nisan- Mayıs aylarında toplanarak hem çiğ olarak yenmekte hem de salatası yapılmaktadır. Bitkiden elde edilen süttün ise, harici olarak sinek ve böcek sokmalarına iyi geldiği öne sürülmektedir.

Yörede orman içi açıklıklarda, bahçe ve kültür bitkileri arasında yetismektedir. Senit Yaylasi, Geledost Tepesi ve Beysehir Gölü civarında 1100- 1700 metreler arasında tespiti yapılmıştır (Sekil 4.24).

4.26. *Taraxacum officinalis* Web.

Yöresel Adlari: Hindiba, aslan disı, radika, aslan çiçeği, sari çiçek

Yörede taze yaprak ve sürgünleri çiğ olarak ve de salatalarda kullanılmaktadır. Kökü de çiğ olarak yenilerek idrar söktürücü olarak kullanılmaktadır.

Yörede tarla kıyılarında, çayirlik ve çimenlik alanlarda, orman içi açıklıklarda 1200-1800 metreler arasında yaygın olarak görülmektedir. Çoban çantası bitkisinde olduğu gibi yöre halkı tarafından fazla tanınmayan ve kullanım özellikleri yeterince bilinmeyen bir taksondur. Sadece konuyla yakından ilgilenen kişiler tarafından tıbbi özellikleri bilinmektedir.

4.27. *Hyoscyamus niger* L.

Yöresel Adlari: Banotu, gavur hashası, bengildek, çanak çömlek otu

Bitkinin yaprakları ve tohumları çay gibi demlenerek ağrı kesici olarak ve kulak ve burun iltihaplarında kullanılmaktadır. Literatürde hiç rastlanmayan kullanım şekli ise tohumlarının öğütülerek kahvesinin yapılmasıdır.

Yörede Alatas, Yenice, Küredin mevkiilerinde 1800-2500 metre rakımlar arasında bu takson örneklerine rastlanılmıştır. Bilhassa viranelik yerlerde ve tarla kenarlarında yetismektedir (Sekil 4.25).

4.28. *Digitalis ferruginea* L.

Yöresel Adlari: Yüksük otu, yüzük otu, avize çiçeği, yüksüklük

Yörede yapılan anket çalışmalarında, birebir yapılan röportaj ve sohbetlerde, yöre halkının bu bitkiyi herhangi bir tıbbi etkisini bilmediği ve kullanmadığı tarafımızdan gözlemlenmiştir. Bitkinin zehirli olduğu ise insanlar tarafından bilinmektedir.

Sekil 4.23. *Silybum marianum* (L.) Gaertner.

Sekil 4.24. *Sonchus asper* (L.) Hill.

Sekil 4.25. *Hyoscyamus niger* L.

Sekil 4.26. *Digitalis ferruginea* L.

Yörede özellikle Melikler Mezarligi ve Dört Kardesler mevkiilerinde 1800-2300 metre rakımlar arasında oldukça sık bir yayılış göstermektedir (Sekil 4.26).

4.29. *Teucrium polium* L.

Yöresel Adları: Acı yavsan, yavsan otu, acı ot, oğlan otu

Yöre halkı tarafından iyi tanınan ve sık kullanılan bir bitkidir. Soguk alginliğinde ve bogaz agrılarında kullanılmaktadır. Romatizma ve yorgunluk sebebiyle bel ve bacak agrilarina iyi geldiği ileri sürülmektedir. Ayrıca mide üstümlerinde, siddetli bas ve dis agrilarında da ağrı kesici olarak kullanımı yaygındır.

Bitkinin çiçekli kısmı ağızda çignenmek suretiyle kullanıldığı gibi, suyla kaynatılarak çayı da yapılmaktadır. Fakat tadının çok acı olması sebebiyle, aksamdan bir bardak soguk suya islatılan acı yavsan bitkisinin suyunu, bir gece bekledikten sonra, ertesi sabah aç karnına içmek, yöredeki en yaygın kullanım şeklidir.

Bitki özellikle karaçamların altında, tarla kenarlarında 1000-2500 metreler arasında sık bir yayılışa sahiptir. Yöre halkı tarafından çok kullanılan bir takson olan acı yavsan, insanlar tarafından yazları bol miktarlarda kurutulmuş için saklanmakta, civar yerleşim birimlerindeki aktarlara satılmak suretiyle ticareti de yapılmaktadır (Sekil 4.27).

4.30. *Phlomis pungens* Willd.

Yöresel Adları: Ayı kulagi, ayı çalbası, ayı salbası, büyük yapraklı salba, tüylü salba

Diğer salba ismi verilen bitkiler gibi bu takson da çayı demlenerek ağrı kesici ve soguk alginliğine karşı kullanılmaktadır.

Özellikle Beyşehir Gölü kıyısında 1500-1800 metre rakımlar arasında bitki örneklerine rastlanmıştır (Sekil 4.29).

4.31. *Marrubium vulgare* L.

Yöresel Adları: Bozot, mayasıl otu, kara salba, kara derme

Bitkinin yapraklarından çay yapılarak içilmektedir. Yapraklarının çok tüylü olması ve tadının acılığı nedeniyle yöre halkı tarafından pek tercih edilen bir takson değildir.

1800-2300 metre rakımlar arasında Gecedost, Karagüney, Küredin mevkiilerinde bitki örneklerine rastlanmıştır.

Sekil 4.27. *Teucrium polium* L.

Sekil 4.28. *Phlomis pungens* Willd.

4.32. *Sideritis libanotica* Labill.

Yöresel Adlari: Dag çayı, dag salbasi, esek salbasi, çalba, çay otu

Yörede çayı yapılarak içilmektedir. Bu çayın soguk alginligina iyi geldigi, agri kesici özellik tasidigi yöre halki tarafından belirtilmektedir.

Tarlalarda ve orman içi açıklıklarda 1500-2000 metre. rakimlar arasında bitkiye rastlanilmistir. (Sekil 4.29).

4.33. *Melissa officinalis* L.

Yöresel Adlari: Melisa, ogul otu, limon otu, limon nanesi

Yörede çayı yapılarak içilmektedir. Bu çayın rahatlatıcı etki yaptigi söylenmektedir. Ayrıca kalp hastalıklarına da iyi geldigi bilinmektedir. Yine diğer bitki çaylarına hoş bir koku vermesi için karıştırılmaktadır. Yüksek tansiyonu düşürdüğü, seker hastalığına iyi geldigi de iddia edilmektedir.

Yörede nemli ve rutubetli alanlarda 1200-2000 metre rakimlar arasında Beyşehir Gölü çevresinde, Alatas mevkiinde ve Küredin' de örneklerine rastlanmistir (Sekil 4.30).

4.34. *Nepeta italica* L.

Yöresel Adlari: Pisik otu, kimyon otu

Kokusu kimyona benzedigi için kimyon otu adı verilen bu bitki, kurutulmuş baharat gibi kullanımının yanı sıra, kurutulmuş yaprak ve tohumlarla çay demlenmektedir. Bu çay soguk alginligi ve mide üsütmelerinde kullanılmaktadır. Bitki tazeyken ezilerek, zeytinyağı ile karıştırılıp, saç dökülmesi yaşanan bölgeye sürüldüğü zaman dökülen saçların yerine yeniden saç killarını çıkardığına inanılmaktadır.

Yörede özellikle nemli ve rutubetli alanlarda bitki örneklerine rastlanmistir. Özellikle Pinargözü ve çevresinde bol miktarda örneği vardır.

4.35. *Origanum* spp.

Yöresel Adlari: Yörede *O. onites* L., bilyeli kekik ya da tas kekigi; *O. sipyleum* L., çay otu ya da yayla kekigi; *O. vulgare* L. ise yemeklik kekik isimlendirilmektedirler.

Yörede daha çok kekik ismiyle anılan *Origanum* türleri, özellikle baharat olarak kullanılmakta ve çayı yapılarak içilmektedir. Çayı soguk alginligi ve boğaz hastalıklarında sık sık kullanılmaktadır. Yağı ise romatizma ve eklem hastalıklarında, bel ağrılarında, burkulma ve lif kaymalarında kullanılmaktadır.

Sekil 4.29. *Sideritis libanotica* Labill.

Sekil 4.30. *Melissa officinalis* L.

Yörede 1500-2500 metre rakimlar arasında üç farklı *Origanum* türüne rastlanılmıştır. Fakat gerek yöre halkı tarafından ve gerekse piyasada bir çok *Thymus* ve *Origanum* türünden baharat ve yağ elde edilmektedir. Kekik ve mercankösk sık sık birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

4.36. *Mentha pulegium* L

Yöresel Adları: Yarpuz, yabancı nane, tas nanesi, fisken, tas yarpuzu, yarpız

Yörede nane olarak kullanılmaktadır. Kültür nanesinden daha etkili aromasının olduğu bilinmektedir. Özellikle çayı yapıp içilirken kullanılan nane türü yarpuzdur. Yaprakları ve taze sürgünleri çay olarak içildiği, baharat olarak kullanıldığı gibi, kış ayları için de kurutularak saklanmaktadır. Hafif acı tadı ve kokusuyla istah açmaktadır. Yaprakları ağızda çiğnenmek suretiyle ağız kokularını yok eder. Özellikle çayı, mide üsütmelerinde limonla beraber karıştırılarak sıkça kullanılmaktadır.

Yörede, özellikle nemli ve sulak bölgelerde yayılış göstermektedir (Şekil 4.31).

4.37. *Salvia sclarea* L.

Yöresel Adları: Misk adaçayı, sabla, ayı sablası, adaçayı, tüylü adaçayı, Ayikulagi

Yörede sık olarak kullanılmaktadır. En yaygın kullanımı çayı yapılarak içilmek suretiyle olan kullanımdır. Özellikle soğuk algınlığı, boğaz ağrıları, mide üsütmesi gibi hastalıklarda sıkça çayı içilmektedir. Ayrıca çayına bal da ilave edilerek öksürük kesici olarak kullanılmaktadır. Kaynatılıp soğutulmuş suyu ile ağız yaralarına karşı gargara elde edilmektedir. Yine yörede kadınlar saçlarını adaçayı suyuyla durulamaktadırlar. Böylece daha yumuşak ve parlak bir görünüme sahip saçları olduğunu belirtmektedirler.

Takson, karışık mescereler altında bulunduğu gibi, yol kenarlarında, açıklıklarda, ve çalılar arasında 1000-1800 metre rakimlar arasında sıklıkla gözlenmiştir. Yine yöre halkı tarafından Haziran- Ağustos ayları arasında toplanmak suretiyle yakın civardaki yerleşim birimlerine satılmak suretiyle ticareti yapılmaktadır (Şekil 4.32).

4.38. *Salvia fruticosa* Miller.

Yöresel Adları: Anadolu adaçayı, adaçayı, boz salba, boz sapla, dağ elması, elma otu

Çayı içilmek suretiyle kullanımı oldukça yaygındır. Genellikle adaçaylarını ayırt etmeksizin aynı amaçlar için kullanılmaktadırlar. Fakat *S. fruticosa*'dan elde edilen elma yağı yöre halkı tarafından bilinmektedir. Bu yağ özellikle gaz sancısı olan bebeklerin karın

Sekil 4.31. *Mentha pulegium* L.

Sekil 4.32. *Salvia sclarea* L.

bölgelerine sürülmek suretiyle kullanılmaktadır. Yine bu yağ bir bardak suya 4-5 damla damlatılmak suretiyle, özellikle kanayan ve sallanan dislere, diseti çekilmesine ve çibanlara iyi geldiği belirtilmektedir. Agrikesici olarak da kesme sekere yağ damlatılarak, yenilmektedir.

Orman altında ve orman içi açıklıklarda, yol kenarlarında, tarlalarda yaygın olarak bulunan bir türdür. Melikler Mezarlığı ile Karagöl arasında, Pinargözü mevkiinde 1500-2300 metre rakımlar arasında sıkça rastlanmıştır.

4.39. *Salvia officinalis* L.

Yöresel Adları: Adaçayı, dağ çayı, salba, çalba

Diğer adaçaylarına benzer bir kullanımı söz konusudur. Kullanımı oldukça yaygındır. Çayı içildiği gibi, yüze kompres yapılarak yağlı ciltlere iyi geldiği bilinmektedir. Emzikli kadınlarda sütü azalttığı bilinmektedir. Kuru yapraklar toz haline getirildikten sonra az miktarda tuzla karıştırılarak disler ovulursa, disleri beyazlattığı söylenmektedir.

Yörede çalılık, ormanlar, çayırlar, nadasa alınmış tarlalar ve yol kenarlarında 1000-1800 metre rakımlar arasında bulunmaktadır.

4.40. *Plantago major* L.

Yöresel Adları: Sinir otu, damar otu, sinirlik otu, sinirli ot

Kuru yaprakların çayı yapılarak içilmektedir. Bu çay mikrop öldürücü etkisiyle basit yara ve sivilcelerin tedavisinde kullanılmaktadır. Çayı, idrar söktürücü, balgam çıkartıcı ve göğüs yumuşatıcı olarak kullanılmaktadır. Taze yapraklarının ezilmesiyle elde edilen merhem, yüze sürülmektedir, ayrıca ağrıları dindirdiği de ifade edilmektedir.

Yörede yol kenarlarında, tarlalarda ve kuru çayırlarda 1700-2500 metre rakımlar arasında sıkça görülen bir bitkidir (Şekil 4.33).

4.41. *Urtica dioica* L.

Yöresel Adları: Isırgan, isiran, dalayan, dağlayan,

Yörede taze ısırgan yaprakları ağrıyan bölgelere sürülerek romatizma, siyatik ağrılarını gidermede kullanılır. Taze sürgün ve yapraklarından pirinçli yemeği ve böreği yapılmaktadır. Taze ve kurutulmuş yapraklarından demlenen çay ağrı kesici ve ates düşürücü, idrar söktürücü, yüksek tansiyonu düşürücü, nefes darlığı ve böbrek sancılarını gidermede, yorgunluğun atılmasında ve kabızlığın giderilmesinde kullanılmaktadır.

Sekil 4.33. *Plantago major* L.

Sekil 4.34. *Urtica dioica* L.

Isirgan tohumlari bal ile karistirilerek kansere hastalarinin tedavisinde kullanilmaktadir. Yapraklarinin kaynatilmasiyla elde edilen sivinin sa dökölmesini azalttiđi da öne sürölmektedir.

Yenisarbademli yöresinde, çit kenarlarında, kültür bitkilerinin arasında, yol ve su kanalları kenarında, gölgeli ve rutubetli yerlerde sık olarak yetişmektedir. Bitki yörede yaygındır ve yöre halkı tarafından kolaylıkla tanınabilmektedir. Ayrıca Nisan-Agustos ayları arasından toplanıp kurutulmuş civar ilçe ve illerdeki aktarlara satılmaktadır (Şekil 4.34).

4.42. *Acarus calamus* L.

Yöresel Adları: Egir, egir kökü, egil, egil kökü, hazanbel

Yörede egir bitkisinin kurutulmuş kökleri ve yaprakları sıkça kullanılmaktadır. Kökleri kabukları soyulduktan sonra kurutulup, yaprakları da taze iken yörede özellikle ağrı kesici olarak kullanılmaktadır. Kurutulmuş bu egir kökleri baş ağrısı, diş ağrısı, mide bulantısı, soğuk algınlığı durumlarında adeta bir hap gibi içilerek ya da ağızda çiğnenerek yemek suretiyle yoğun olarak kullanılmaktadır. Yenisarbademli'de egir kullanımı o kadar yaygındır ki neredeyse hemen herkesin cebinde kurutulmuş egir kökü hali hazırda kullanılmak üzere hazır bulunmaktadır. Ayrıca egir kökü ve yaprakları kaynatılarak ağrı kesici, hafızayı kuvvetlendirici, boğaz ağrıları ve bademcik iltihaplanmalarına, öksürük ve nefes darlığı, böbrek hastalıklarına, damar tıkanıklarına karşı kullanılmaktadır.

Bal ve pekmeze karıştırılan egir kökü tozu böbreklerdeki taşları düşürücü, prostati önleyici ve iştah açıcı olarak kullanılmaktadır.

Yenisarbademli yöresinde, 1000-1200 metre rakımlarda özellikle Beyşehir Gölü civarında doğal olarak bulunmakta ve ev bahçelerinde kültür bitkisi olarak yetiştirilmektedir

Bundan yaklaşık 10 yıl önce yörede yaygın olarak yetişmekte, ve yöre halkı tarafından kolaylıkla tanınmakta olan egir bitkisi günümüzde yaygınlığını kaybetmiş ve yapılan araştırmalarla neslinin doğal olarak hemen hemen tükendiği tespit edilmiştir. Yöre halkı tarafından evlerin bahçelerinde kültüre alınmıştır. Yapılan gözlemler sonucu doğada doğal olarak kalan egir bitkilerinin de tahribinin önlenerek koruma altına alınması öngörülmektedir (Şekil 4.35).

4.43. *Avena barbata* Pott ex Link.

Yöresel Adlari: Yabani yulaf, yabani burçak

Genç sürgün ve yapraklar tazeyken çayı yapılmak suretiyle, ya da kurutularak yapılan çayının seker hastaligina iyi geldigi ve kuvvet verici özelligi oldugu yöre halki tarafından belirtilmistir.

Yörede kireç tasi çok olan alanlarda, tarlalarda ve tahrip olmus terkedilmis alanlarda 1500-1800 metre rakimlar arasinda örneklerine rastlanmistir.

Sekil 4.35. *Acarus calamus* L.

5. TARTISMA VE SONUÇ

Dogal faydali bitkiler, gerek dünyada, gerekse ülkemizde oldukça büyük bir öneme sahiptir. Bu bitkiler yetisme ortamlarından toplanarak piyasaya arz edilmektedirler. Dogal floradaki bazı bitki taksonlarında çeşitli nedenlerden dolayı azalma hatta yok olma tehlikesi ortaya çıkmıştır. İnsanlar, son yıllarda dogaya dönüş ya da dogal ürünlere daha çok talep göstermektedir. Bu bitkilerin özellikle ilaç sanayinde kullanımı, sentetik ilaçların yan etkilerinden dolayı önemi giderek artmaktadır. Bu yan etkilerin ortaya çıkması, çevre kirlenmesi gibi olaylar nedeniyle dünyanın pek çok ülkesinde dogal maddelere ve bitkilere karşı halkın ilgisi büyük ölçüde artmaktadır. Bu durum geçmişte olduğu gibi gelecekte de tedavide kullanılan ilaçlar için en önemli kaynağın bitkiler olacağını açıkça göstermektedir.

Ülkemizde halen dış ticarete önemli bir yer tutan dogal faydali bitkilerin sayısı ortalama 150, yıllık dış ticaret hacmi ise 1,1 milyar dolar civarındadır. Bu olgu, gerek dünyada gerekse ülkemizde dogal faydali bitkilere olan talep her geçen gün arttığını göstermektedir. Çalışma alanımız Mediterreanean ve Irano-Turainen Fitocografik Bölgeleri'nin kesisimI üzerinde bulunmaktadır. Her iki fitocografik bölgenin vejetasyonundan örnekler bulunan Yenisarbademli Yöresi oldukça zengin bir floraya sahiptir. Bu zenginlik dogal faydali bitki sayısına da olumlu yönde etki etmektedir. Yenisarbademli, Kizildag Milli Parki sınırları içerisinde kalmaktadır (DPT, 2001).

Bu floristik zenginlik göz önünde bulundurularak çalışma alanı olarak bu yöre seçilmiştir.

Tez çalışmasında, Akdeniz ve Iran-Turan Fitocografik Bölgelerinin kesisiminde bulunan ve C3 karesi içerisinde yer alan Yenisarbademli yöresinin dogal faydali bitkileri incelenmiştir. İki yıllık bir çalışma döneminde yörede 43 faydali bitki taksonu belirlenmiş ve her biri herbaryum örneği haline getirilmiştir .

Çalışma alanımız olan Yenisarbademli yöresindeki insanlar dogayla iç içe yaşadıkları için bitkileri tanıyabilmekte ve onlardan faydalanma yönlerini oldukça iyi bir şekilde kullanmaktadırlar.

Yörenin milli park sınırları içerisinde kalması yöre halkını özellikle ormandan yararlanma konusunda oldukça sıkıntıya sokmaktadır. Özellikle istihdam imkanları çok kısıtlı olan yörede, faydalı bitkilerin üretilmesi, yetistirilmesi ve rotasyon şeklinde toplanmalarının planlanması, orda yaşayan insanlar açısından çok büyük imkanlar sağlayacaktır.

Yöre halkı tarafından *Juniperus oxycedrus* L., *Acarus calamus* L., *Achillea nobilis* L., *Berberis crataegina* DC., *Berberis vulgaris* L., *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Chenopodium album* L., *Crataegus monogyna* Jacq., *Equisetum ramossissimum* Desf., *Malva sylvestris* L., *Matricaria chamomilla* L., *Origanum vulgare* L., *Rosa canina* L., *Rubus ideus* L., *Salvia fructicosa* Miller., *S. officinalis* L., *S. sclarea* L., *Teucrium polium* L. ve *Urtica dioica* L. gibi taksonların toplanarak satılmak suretiyle ticareti yapılmaktadır.

Yöre halkının istihdam edilme önerisi olarak önemli ilaç drogları olarak kullanılan taksonları kültüre almak suretiyle üretebilme imkanları araştırılmalıdır. Örnek olarak egir adlı bitkiyi verebiliriz. Egir bitkisi son yıllarda ilaç sektöründe sıkça kullanılan faydalı bir bitkidir. Stolonları yoluyla kolaylıkla üreyebilme özelliği dikkate alınırsa insanların evlerinin bahçelerinde bu bitkinin kültürünü yapmaları onlar açısından oldukça önemli bir gelir kaynağı olabilir.

Tespiti yapılan doğal faydalı bitki taksonları değişik kısımlarından faydalanılmak suretiyle kullanılmaktadırlar. Bir kısmı yapraklarından ve sürgünlerinden; (*Equisetum ramossissimum* Desf., *Berberis vulgaris* L., *Berberis crataegina* DC., *Capsella bursa-pastoris* (L.) Medik., *Nasturtium officinale* R.B., *Rumex acetosella* L., *Chenopodium album* L., *Malva sylvestris* L., *Rhus coriaria* L., *Rubus ideus* L., *Fragaria vesca* L., *Anethum graveolens* L., *Achillea nobilis* L., *Sonchus asper* (L.) Hill., *Taraxacum officinalis* Web., *Teucrium polium* L., *Phlomis pungens* Willd., *Marrubium vulgare* L., *Sideritis libanotica* Labill., *Melissa officinalis* L., *Origanum* spp., *Mentha pulegium* L., *Salvia sclarea* L., *S. fructicosa* Miller., *S. officinalis* L., *Plantago major* L., *Urtica dioica* L., *Avena barbata* Pott ex Link.), bir kısmının meyve ve kozalaklarından (*Juniperus oxycedrus* L., *Berberis vulgaris* L., *B. crataegina* DC., *Chenopodium foliosum* L., *Rhus coriaria* L., *Rubus ideus* L., *Fragaria vesca* L., *Rosa canina* L., *Crataegus monogyna* Jacq., *Ecballium elaterium* (L.) A. Rich., *Silybum marianum* (L.) Gaertner., *Taraxacum officinalis* Web., *Hyoscyamus niger* L., *Nepeta italica* L., *Urtica dioica* L., *Avena barbata* Pott ex Link.), bir kısmının kökünden (*Geum urbanum* L., *Acarus calamus* L., *Malva sylvestris* L., *Conium maculatum* L.), bir kısmının çiçeklerinden (*Hypericum perforatum*

L., *Fragaria vesca* L., *Anethum graveolens* L., *Achillea nobilis* L., *Matricaria chamomilla* L., *Silybum marianum* (L.) Gaertner., *Taraxacum officinalis* Web., *Marrubium vulgare* L.) faydalanılmaktadır.

Yörede sıkça bulunmakta olan çoban çantası, yöre halkı tarafından pek fazla bilinmemektedir. Antibiyotik özelliği bulunan ve ilaç sanayinde sıkça kullanılan bir drog olması sebebiyle bu faydalı bitkinin yöre halkına tanıtımı yapılmalıdır.

Esek hiyari isimli faydalı bitkinin meyveleri sinüzit gibi hastalıklarda direkt burna damlatılmak suretiyle kullanılmaktadır. Bitkinin bilinçsizce kullanılması ölümlere bile sebebiyet verebileceğinden (Koç, 2002), insanların bu konuda bilgilendirilmesi önerilmektedir.

Yine baldıran isimli zehirli maddeler içerdiği için oldukça tehlikelidir. 6gr. civarı insan için öldürücü olmaktadır (Asimgil, 1996). Yörede kullanılan bu bitkinin içerdiği zehirli maddelerden dolayı tehlikeli olabileceği konusunda yöre halkı uyarılmalıdır.

Ülkemizde veri yetersizliği nedeniyle bir çok doğal faydalı bitkinin durumunun ve potansiyelinin belirlenmesi oldukça güçtür. Bunun için bitkilerin sayılması ve ölçülmesini içeren arazi çalışmalarına ihtiyaç vardır. Bu çalışmalarla doğal faydalı bitkilerin miktarları, sürdürülebilir bir şekilde üretilebilirler mi, çeşitli orman tipleri ve bölgelere göre dağılımları nasıldır, ürünler ne zaman ve nereden toplanabilir ya da kültüre alınabilmeleri mümkün müdür gibi pek çok önemli sorunun cevaplanabilmesi kaynak değerlendirilmesi bakımından hayati önem taşımaktadırlar.

Doğal faydalı bitkilerin yerel halk tarafından toplanması, taşınması ve depolanması sırasında gerekli özenin gösterilmiyor olması, ürünün değerini düşürmekte veya ürünü kullanılamaz hale getirmektedir. Ayrıca bazı bitkilere uygulanan yanlış kesim yöntemleriyle kekik, adaçayı ve soğanlı bitkilerin sürgün verme özelliği köreltilmekte, çevre ve toprak şartlarına dikkat edilmediğinden basta erodibletsi yüksek olan bölgelerde erozyon tehlikesi artmaktadır. Tüm bu olumsuzluklar, ormancılık örgütleri, üniversiteler, araştırma kurumları, sivil toplum örgütleri ve özel sektör işbirliği ile halka anlatılmalı ve gerekli eğitimin verilmesine çalışılmalıdır.

Bu bağlamda çalışma alanında halkın resmi kurum ve kuruluşlarla elbirliği içerisinde çalışılması, yöre halkının bu konuda eğitilmesi gerekmektedir.

Yörede yüksük otu ve baldiran gibi zehirli olan bitkiler yöre halki tarafından bilinçsizce kullanılmaktadır. Bu konuda gerekli önlemlerin alınması ve bu bitkilerin kullanım özellikleri insanlara anlatılmalı ve öğretilmelidir. Gerek tıbbi bitkiler gerekse diğer faydalı bitkilerin büyük bir bölümünün üretildiği gelişmekte olan ülkelerde, bu ürünlerin önemli bir kısmı mahalli halk tarafından kendi ihtiyaçları için tüketilmekte, kalan kısmı çoğunlukla aracılar tarafından düşük fiyata alınarak yurt içi ve yurt dışına satılmaktadır. İhracat büyük çoğunlukla hammadde veya yarı mamul olarak yapıldığından, sağlanan gelirler potansiyel gelirlerin çok altında kalmaktadır.

Bu açıdan gerek ülkemizin gerekse Yenisarbademli yöresinin, var olan yararlı bitkiler potansiyelinin bilimsel anlamda, planlama, yetistirme ve yararlanma olanakları değerlendirilebilirse; ekonomik, sosyal, sağlıklı ve kolektif-kültürel anlamda pek çok yararlar sağlanabilecektir.

KAYNAKLAR

- Acartürk, R., 1994. Sifali Bitkiler ve Sagligimiz, OVAK Yayini, No:1, Ankara
- Akgül, A., 1993. Baharat Bilimi ve Teknolojisi, Selçuk Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Gıda Bilimi ve Teknolojisi Bölümü, Gıda Teknolojisi Derneği Yayin No: 15, Ankara.
- Anonim 1987. Ülkemizdeki Bazi Önemli Orman Tali Ürünlerinin Teshis ve Tanitim Klavuzu, T.C. TOKB Orman Genel Müdürlüğü Yayini, No 659/18, Ankara
- Anonim, 1997. T.C. Orman Bakanligi Kizildag Milli Parki Amenajman Plani
- Anonim, 1999. Kizildag Milli Parki Master Plani Analitik Etüdü, T.C. Orman Bakanligi Milli Parklar ve Av Yaban Hayati Genel Müdürlüğü.
- Ansin, R., 1994. Tohumlu Bitkiler, Gymnospermae (Açık Tohumlular), Cilt:1, 2. baski, KTÜ. Yayinlari, 122/15, KTÜ Basimevi, Trabzon.
- Ansin, R., Merev, N., Gerçek, Z., 1987. Dogu Karadeniz Bölgesinde Yetisen Bazi Dogal Rosa L. Taksonlarının Sistematik, Anatomik ve Palinolojik Yönden Arastirilmesi, Doga, Tarim ve Ormancilik Dergisi., 11:1 (17-29), TOAG-472.
- Ansin, R., Okatan, A., Özkan, Z.C.,1994. Dogu Karadeniz Bölgesinin Önemli Yan Ürün Veren Odunsu ve Otsu Bitkileri, TOAG Proje No:903, Trabzon.
- Asimgil, A., 1996. Sifali Bitkiler, Timas Yayinlari 176, Istanbul
- Baser, H. C., 1997. Tibbi ve Aromatik Bitkilerin İlaç ve Alkollü İçki Sanayilerinde Kullanimi, Anadolu Üniversitesi Tibbi ve Aromatik Bitki ve İlaç Arastirma Merkezi (TBAM), Istanbul Ticaret Odasi, Yayin No 1997-39, Istanbul
- Baytop, A., 1967. Farmasötik Botanik, Istanbul Üniversitesi Yayinlari, No 1243, Eczacilik Fakültesi No 6, Istanbul
- Baytop, T., Gürkan, E., 1971. Türkiye'nin Bazi Equisetum Türleri (E. palustre, E. ramossimum, E. telmateia) Üzerinde Farmakognozok Arastirmalar, Ist Ün Ecz Fak Mecmuasi, 8: 63, Istanbul
- Baytop, A., 1991. Farmasötik Botanik Ders Kitabı, I.Ü. Eczacilik Fakültesi, Üniversite Yayin No: 3637, Fakülte Yayin No: 58, Istanbul.

Baytop, A., 1992. Bitkisel Droglarin Anatomik Yapisi, Istanbul Üniversitesi,Eczacilik Fakültesi, Üniversite Yayin No 3678, Fakülte Yayin No 60, Istanbul

Baytop, T., 1997. Türkçe Bitki Adlari Sözlüğü Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayinlari, No 578, Ankara.

Bozkurt, Y., Yaltirik, F., Özdönmez, M., 1982. Türkiye’de Orman Yan Ürünleri, I.Ü. Yayin No: 2845, Orm Fak Yayin No: 302, Istanbul.

Bozkurt, Y.,Göker, Y., 1981. Orman Ürünlerinden Faydalanma, Istanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Yayinlari, I.Ü. Yayin No 2840, O.F. Yayin No 297,Istanbul

Ceylan, A., 1994. Tibbi Bitkiler-III, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayin No; 509, Bornova- Izmir.

Ceylan, A., 1996. Tibbi Bitkiler-II (Uçucu Yag Bitkileri), Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Yayin No; 481, Bornova- Izmir.

Chiej, R., 1988. The Mvdonald Encyclopedia of Medicinal Plants, Mcdonald&Co. Ltd. Shoe Lne London EC 4P 4 AB, 66-73

Davis, P. H., 1965. Flora of Turkey and The East Aegea Islands, Vol 1-10, The University Press, Edinburg.

Dogan, A., 1972. *Salvia cryptantha* Montbr. Et Auch. Uçucu Yagi Üzerinde Arastirmalar, Ankara Üniv, Ziraat Fak Yayinlari: 622, Bilimsel Arastirma ve Incelemeler: 365, Ankara.

DPT, 2001. Ormancilik Özel ihtisas Komisyonu Raporu, 8. BYKP, Yayin No: DPT 2531-ÖİK: 547, Ankara.

Dutkuner, I., 2000. Dedegül Dagi (Isparta)’nin Tibbi – Aromatik ve Korumada Öncelikli Bitkileri, S.D.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi, Cilt 4, Sayi 1, Isparta

Dutkuner, I., 2000. Kizildag Milli Parki Master Plani, Analitik Etüd, T. C. Orman Bakanligi, Milli Parklar, Av-Yaban Hayati Genel Müdürlüğü, Ankara.

Iisulu, K., 1992. Ilaç ve Baharat Bitkileri, Ankara Üniversitesi. Ziraat Fak. Yay. 1256/360. Ankara

Kayacik, H., 1981-1982. Orman ve Park Agaclarinin Özel Sistematiği (Angiospermae), IÜ Orman Fak Yayinlari, Cilt II- III, Bozak Matbaasi, Istanbul

Kayacik, H., 1996. Orman Park Agaclarinin Özel Sistematiği, I.Ü. Orman Fakültesi Yayin No 106, Istanbul

Koç, M.,1982. Tüm Yönleriyle Isparta, Türk Köyü Yayinlari, No 659/18, Ankara

Koç, H., 2002. Dorudan, Dogadan Bitkilerle Saglikli Yasama. Gaziosmanpasa Üniv. Ziraat Fak. Tarla Bitkileri Bölümü, Baski: Ümit Ofset, Tokat

Küçükler, O., 1994. Tibbi Biyologlar İçin Botanik Ders Kitabı, Istanbul Üniversitesi, Cerrahpasa Tıp Fakültesi Yayinlari, Rektörlük No: 3833, Fakülte No: 186, Istanbul.

Kün, E., Kaya, Z.,Güner, A., 1996. Türkiye'nin Genetik Bitki Çesitliliğinin Yerinde (In-situ) Korunmasi Ulusal Planı

Özkan, K., 2003. Beysehir Gölü Havzası'nın Yetisme Ortami Özellikleri ve Siniflandırılması, I.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı, Toprak Ilmi ve Ekoloji Programı, Doktora Tezi (Yayınlanmamış).

Öztürk,M., Özçelik, H., 1991. Dogu Anadolu'nun Faydalı Bitkileri, Siskav, Siirt Ilim, Spor, Kültür ve Arastırma Vakfı, Ankara

Pamay, B., 1992. Bitki Materyali I, Ağaç ve Ağaççıklar, Uygun Matbaasi, Istanbul

Seçmen, Ö., Leblebici, E., 1978.Türkiye Florasındaki Kareler için Yeni Kayıtlar (2), Ege Üniversitesi, Fen Fak. Dergisi, Seri B, C. II, 4. Izmir.

Tosun, F., 1973. Özel Botanik Bitki Sistematiği (Tohumuz ve Tohumlu Bitkiler) Atatürk Üniversitesi No 241, Ziraat Fak Yayinlari 122, Ders Kitapları Serisi 17, Erzurum.

Tosun, S., 2000. Böğürtlen (Rubus spp.), Batı Karadeniz Ormancılık Arastırma Enstitüsü Müdürlüğü Dergisi, 11-3 (105-123), ODC: 176.1

Turan, F.A., 2000. Türkiye'de Halk İlacı Arastırmaları,T.C. Kültür Bakanlığı, Ankara.

Vance, Nan C., Borsting, M., Pilz, D., 2001. Special Forest Products: Species information Guide For The Pacific Northwest. PNW-GTR-513. Portland.

Yaltirik, F., Efe, A., 1989. Otsu Bitkiler Sistematiği, I.Ü. Orman Fakültesi Yayin No 3568, Fen Bilimleri Enstitüsü Yayin No 13, Istanbul

Yaltirik, F., 1998. Dendroloji Ders Kitabı I, Gymnospermae (Açık Tohumlular) I.Ü. Orman Fakültesi Yayını, No 3443/386, İstanbul

Yaltirik, F., 1998, Dendroloji Ders Kitabı II, Angiospermae (Kapalı Tohumlular) I.Ü. Orman Fakültesi Yayını, No 3509/390, İstanbul

Zeybek, B., Zeybek, U., 1994. Farmasötik Botanik, Ege Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Yayın No 2, Bornova- İzmir.

ÖZGEÇMİS

Adi Soyadi : Özlem DOGANOGLU

Dogum Yeri : Balikesir/Sindirgi

Dogum Yili : 1977

Medeni Hali : Bekar

Egitim ve Akademik Durumu:

Lise : 1991-1994 Emirdag Lisesi

Lisans : 1996-2000 Süleyman Demirel Üniversitesi Orman Fakültesi

Yabancı Dil : İngilizce

Is Denevimi:

2001 yilindan beri Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisligi Anabilim Dalı' nda Arastırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.